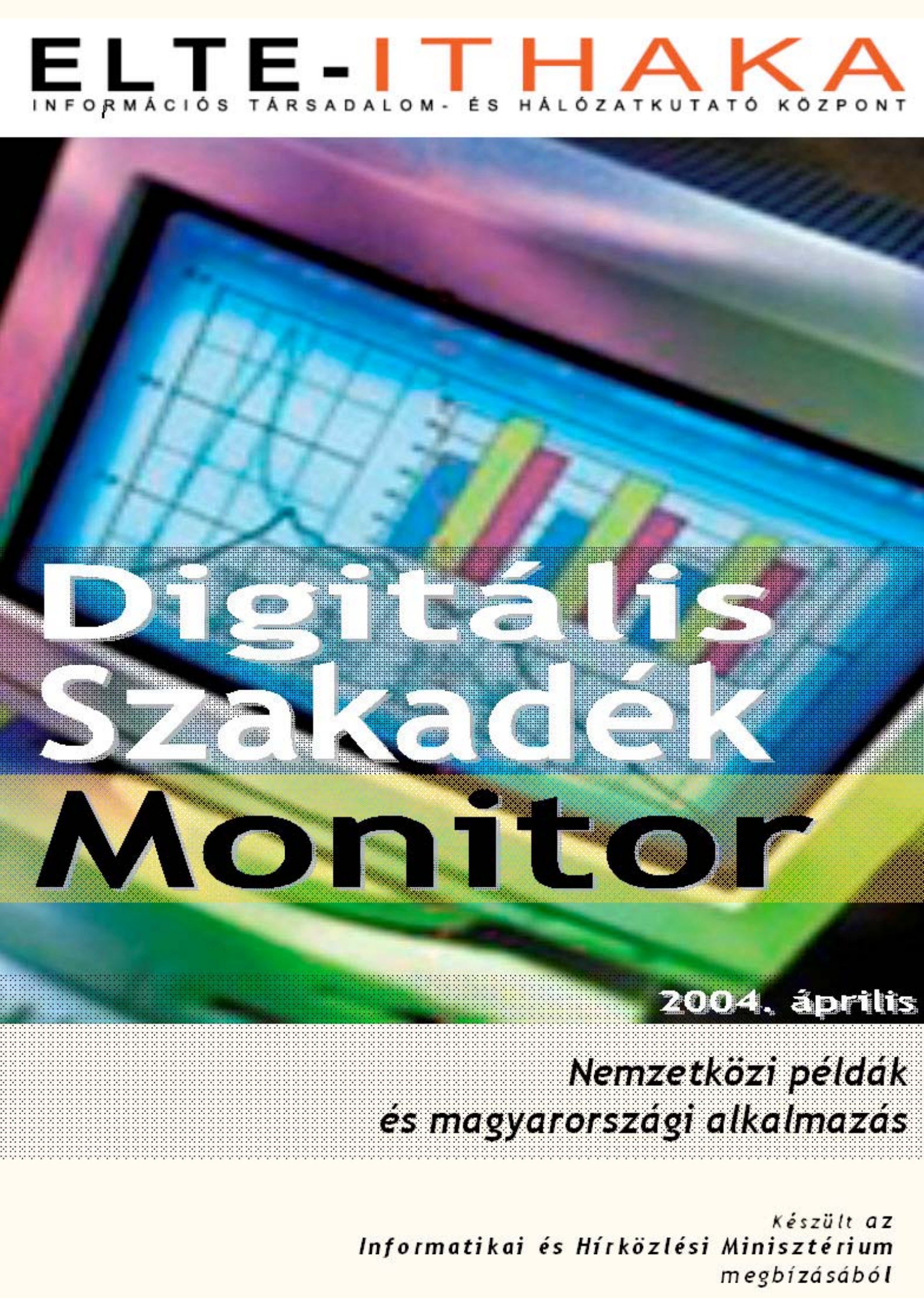

Digitális Szakadék Monitor

2004. április

*Nemzetközi példák
és magyarországi alkalmazás*

*Készült az
Informatikai és Hírközlési Minisztérium
megbízásából*

DIGITÁLIS SZAKADÉK MONITOR

Készítették:

Bognár Éva

Dessewffy Tibor

Galács Anna

Pintye István

Rét Zsófia

Ságvári Bence

Sülyi Áron

www.ithaka.hu

Tartalom

<u>BEVEZETÉS</u>	5
<u>VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ</u>	6
<u>ELMÉLETI ÖSSZEFOGLALÁS</u>	8
<u>A másodlagos egyenlőtlenség fogalma, dimenziói</u>	10
A „digitális egyenlőtlenség” fogalma	10
A digitális egyenlőtlenség dimenziói	11
A technikai felszerelés egyenlőtlensége	11
A használat autonómiájának egyenlőtlensége	11
A képességek, készségek egyenlőtlensége, az „internet-kompetencia”	11
A társadalmi támogatás egyenlőtlensége	12
A használat céljának egyenlőtlensége	12
Kutatási eredmények a digitális egyenlőtlenség témakörében	12
<u>Következtetések</u>	14
<u>A MAGYARORSZÁGI DIGITÁLIS EGYENLŐTLENSÉGEK AZ ADATOK TÜKRÉBEN</u>	15
<u>Használók és nem használók az alapvető adatok tükrében</u>	16
<u>Az internetet nem használók</u>	21
<u>A stabil nem használók és a potenciális használók demográfiai jellemzői</u>	23
<u>Kognitív és materiális okok az internethasználat hiányában</u>	29
Miért nincsen otthon számítógép?	29
Miért nem használja az internetet?	30
Kognitív-materiális okok a 'nem használók' különböző csoportjaiban	33
Internet off-line szemmel	35
Információszerzés és szórakozás	36
Offline világkép	38
<u>A második szintű digitális megosztottság magyarországi sajátosságai</u>	39
A használat célja	39
A technikai apparátus	42
A használat helyszíne	44
„Internet-kompetencia”	48
<u>BEST PRACTICE ELEMZÉS</u>	49
<u>A tanulmányban szereplő országok bemutatása</u>	50
Infrastrukturális fejlettség és használati mutatók	50
Digital Access Index	52
A digitális megosztottság indikátorai	53
<u>Németország</u>	57
Akcióprogramok az információs társadalom fejlesztéséért	59

Programok a használat bővítésének érdekében	60
Iskolai programok	61
E-kormányzati kezdeményezések	62
Szlovákia	64
Infovek (InfoAge) projekt	65
eSzlovákia program	66
Szlovénia	68
A digitális szakadék szélén	68
A digitális egyenlőtlenség csökkentése érdekében tett lépések	70
e-schools	71
e-village	72
e-government	72
Csehország	73
Kormányzati programok a digitális egyenlőtlenségek csökkentésére	75
Lengyelország	78
Infrastruktúra-fejlesztést, a hozzáférés esélyének és egyenlőségének kiterjesztését célzó programok	79
Tartalomfejlesztési programok	82
Szingapúr	83
Adottságok	83
Állami szerepvállalás, szabályozórendszer	84
Programok	84
Connected Singapore	86
Got to Be Connected	87
e-Életmód & Marketing	87
Connected Homes	88
NEU PC Program	88
National Infocomm Technology Literacy Program	89
Singapore ONE	90
A best practice elemzés tanulságai	91
KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	95
LINKAJÁNLÓ	97
A vizsgált országokkal kapcsolatos honlapok	97
Statisztikák	99
Nemzetközi szervezetek	99
Non-profit szervezetek, alapítványok	99
IRODALOMJEGYZÉK	100
ÁBRAJEGYZÉK	102
TÁBLÁZATOK	104

Bevezetés

Az alábbi tanulmány az Informatikai és Hírközlési Minisztérium megbízásából készült a Digitális Szakadék Monitoring kutatássorozat második tanulmányaként. A kutatássorozat célja, hogy feltárja a Magyarországon jellemző digitális egyenlőtlenségeket, azok mértékét és kialakulásának okait. A tanulmányok további célja, hogy bemutassák a digitális megosztottság csökkentését szolgáló kormányzati beavatkozások lehetséges irányait és formáit.

Ennek megfelelően az alábbi tanulmány három nagyobb tematikus egységből áll. Az első részben röviden összefoglaljuk a digitális megosztottság teoretikus keretét, különös tekintettel a szakirodalomban található legújabb elméleti és kutatási eredményekre. Ezért kiemelten foglalkozunk a felhasználók közötti egyenlőtlenségekkel, a második szintű megosztottsággal.

A második nagy részben a magyarországi adatokon keresztül bemutatjuk a hazai digitális megosztottság jellemző törésvonalait, valamint a nem használók csoportjának részletes elemzésével azok távolmaradásának okait és jellemzőit.

A harmadik rész a digitális megosztottság szempontjából releváns külföldi példák leírását és a kormányzatok információs politikájában megfigyelt fontosabb programokat tartalmazza.

Vezetői összefoglaló

Elméleti összefoglalás

- Az információs technológiák és az internet terjedésével valamint a digitális megosztottsággal foglalkozó elméletalkotók és kutatók körében mára már elfogadottá vált a digitális megosztottság jelenségének differenciált megközelítése.
- A digitális szakadék fogalom helyett meghonosodni látszó digitális egyenlőtlenség fogalma azt sugallja, hogy a társadalom tagjainak „hozzáférőkre” és „nem hozzáférőkre” való felosztása kevés információval szolgál a digitális megosztottság kétségtől létező jelenségének magyarázatához és a jelenség megszüntetését csökkenteni kívánó politikai lépésekhez.
- A hozzáférési szintek elkülönítése rámutat arra, hogy a társadalom bizonyos csoportjai között a megosztottság eltérő dimenziókban értelmezhető. Ebből az is következik, hogy az esetleges politikai beavatkozás a különböző rétegek esetében más és más feltételek biztosításával vezethet sikerre.
- A legújabb szakirodalomban egyre inkább teret hódít az a nézet, hogy a penetráció növekedésével egyre fontosabbá válnak a használók közti különbségek, vagyis a második szintű digitális egyenlőtlenségek. Ezek elsősorban a technikai apparátus, a használat autonómiájának, a képességek és készségek, a társadalmi támogatás és a használat céljának egyenlőtlenségei.

A magyarországi digitális egyenlőtlenségek az adatok tükrében

- A magyar társadalomban valamennyi vizsgált szocio-demográfiai dimenzió mentén kimutatható bizonyos szintű egyenlőtlenség az info-kommunikációs eszközök használatában, a leghangsúlyosabb differenciáló tényezőnek azonban a kor, az iskolai végzettség, a jövedelem és kisebb mértékben a lakóhely területi elhelyezkedése tűnik. Tavalyi eredményeinkkel összehasonlítva az újabb adatokat arra a következtetésre juthatunk, hogy egy év alatt a digitális megosztottságok nem csökkentek, sőt néhány dimenzió mentén határozottan nőttek a különbségek.

- Elemzéseink szerint a potenciális belépők szocio-demográfiai jellemzői inkább az internethasználókéhoz hasonlítanak. Ez azt is jelenti, hogy az új belépések után egyelőre a digitális megosztottság elmélyülésére számíthatunk.
- Az internetet nem használók körében az utóbbi évben lényegesen megnőtt azok aránya, akik egyértelműen kognitív okokkal magyarázzák azt, hogy miért nem interneteznek. Ezzel szemben viszont lényegében változatlan maradt a materiális (elsősorban anyagi) okokat említők aránya.
- A stabil nem használók (azok, akik nem tervezik az internet használatát belátható időn belül) körében továbbra is egyértelműen a kognitív okok dominálnak, míg a potenciális belépők viszont inkább materiális korlátokra hivatkoztak.
- A mégoly alacsony hazai penetrációs szint ellenére is a nemzetközi szakirodalom által empirikusan bizonyított második szintű megosztottsági dimenziók többé-kevésbé kirajzolódtak a magyar adatokból is. Különbségeket találtunk a használat céljában, helyszínében, gyakoriságában és tapasztalatában az életkor, az iskolázottság és számos egyéb demográfiai mutató mentén. Adataink azt mutatják, hogy minél magasabb társadalmi-gazdasági szinten van valaki, annál hatékonyabban képes használni az internetet úgy technikai lehetőségeit, mint kompetenciáit tekintve.

Best practice elemzés

- Azokban az országokban, ahol az internethasználat már széles körben elterjedt egyre fontosabbá válnak a második szintű digitális megosztottság dimenzióit célzó programok.
- A kelet-európai országokban továbbra is fontosak a használat elterjesztését célzó intézkedések, és különösen nagy szerephez jutnak a fizikai és anyagi hozzáférést segítő programok.
- Általánosságban elmondható, hogy minden ország igen nagy hangsúlyt fektet az elektronikus kormányzati szolgáltatások kifejlesztésre.

Elméleti összefoglalás

Az internet társadalmi egyenlőtlenségekre, rétegződésre gyakorolt hatásaival foglalkozó kutatók fő kérdése az, hogy az internet terjedésével az egyes társadalmi rétegek közötti különbségek változnak-e, és ha igen, növekednek avagy csökkennek. Megkülönböztethető és megkülönböztetendő egymástól a hagyományos társadalmi egyenlőtlenségek és a digitális egyenlőtlenségek kapcsolatának két, logikailag eltérő vizsgálata; az egyik esetben a figyelem arra irányul, hogy a hagyományos társadalmi egyenlőtlenségek hogyan hatnak az info-kommunikációs eszközök használatára (a magyarázandó változó az IKT-használat, a magyarázó a társadalmi státusz és annak dimenziói), a másik esetben a kérdés ellentétes irányú: arra vagyunk kíváncsiak, hogy ezen eszközök használata hogyan hat (hat-e) az egyén vagy csoport társadalmi státuszára (a magyarázandó változó a társadalmi státusz és annak dimenziói, a magyarázó az IKT-használat). Észre kell vennünk, hogy az első kérdés abban az esetben releváns szociológiailag, ha feltételezzük, hogy a második összefüggés létezik, vagyis a társadalmi rétegzettségben elfoglalt helyre hatással van az info-kommunikációs eszközök használata. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a digitális megosztottság – digitális egyenlőtlenség kutatásával kapcsolatos nemzetközi irodalmat, különös tekintettel a kutatási fókusz és a használt fogalmak utóbbi években tapasztalt változásaira.

Mint azt az egy évvel ezelőtti tanulmányunkban kifejtettük, a „digitális megosztottság” fogalom használatának terjedése párhuzamosan haladt az új infokommunikációs eszközök terjedésével: a kezdeti techno-eufória - amely az internet megjelenését követte és amely az egyenlőtlenségek csökkenését jósolta az internet terjedésével az információ árának radikális csökkenése miatt – gyorsan pesszimizmusba fordult át, egyre több szerző hívta fel a figyelmet a digitális szakadék kialakulásának veszélyére. Empirikus kutatások az internethasználatban megfigyelhető társadalmi különbségek vizsgálatára a 90-es évek közepén indultak meg (NTIA 1995, 1998, 1999, 2000, 2002). Ezek a kutatások a „hozzáférés” (‘access’) bináris fogalmát állították középpontba, annak szó szerinti értelmében: megvan-e a lehetősége az internethez való kapcsolódásnak, ha az illető úgy dönt, hogy kapcsolódni szeretne. Később a hozzáférés fogalma elkezdett összemosódni a „használat” fogalmával, a két kifejezést egymás szinonímjaként használták, annak ellenére, hogy merőben más jelentéssel bírnak és ezért más eredményeket mutatnak az egyik illetve

másik alapján készített kutatások (DiMaggio et al 2004)¹. Az eszközök terjedésével az otthoni hozzáférés került a figyelem középpontjába, ez alapján különböztették meg a szakadék jó és rossz oldalán állókat egymástól. ² A kutatások és publikációk különböznek aszerint is, hogy az egyént helyezik a középpontba, vagy a háztartást tekintik megfigyelési egységnek.

A különböző értelmezések összekapcsolódnak az uralkodó paradigmával: az Egyesült Államokban az otthoni hozzáférés és a háztartás-orientáció azért is válhatott fontossá, mert a „telefon-paradigma” jegyében fogalmazták meg a problémát a kutatók: az általános szolgáltatás paradigmája („universal-service paradigm”) szerint a telefon penetrációját kell követnie az internetnek, a cél, hogy minden háztartásban megtalálható legyen. (DiMaggio et al 2004)

Előző tanulmányunkban részletesen kifejtettük, hogy milyen dimenziók mentén vizsgálják a digitális megosztottságot és hogy mely dimenzióban milyen trendek figyelhetők meg. A főbb magyarázó változók a lakóhely településtípusa, a régiója, a foglalkoztatottsági státusz, a jövedelem, az iskolázottság, a faji/etnikai hovatartozás, az életkor, a nem és a családszerkezet. A talált megosztottsági mintázatok kis eltérésekkel hasonlóan mutatkoztak a megfigyelt országokban (DiMaggio et al 2004).

A hasonlóságok ellenére nincs megegyezés az adatok, eredmények értelmezésében: a politikai prioritásoktól nem függetlenül más és más interpretációja létezik a trendeknek. (Míg a Clinton-kormányzat nagy hangsúlyt fektetett a digitális megosztottság csökkentésére, a Bush-kormány megoldottnak tekintette a problémát és nagyban csökkentette az erre fordítható forrásokat.) Nem mindegy, hogy mit értünk digitális megosztottságon (a hozzáférést, a használatot, az otthoni hozzáférést vagy az otthoni szélessávú hozzáférést), melyik megosztottsági dimenziót vizsgáljuk és milyen mutatót használunk: eltérő trendeket kapunk a digitális megosztottság időbeni alakulásáról, ha más-más módon, szempontból vizsgáljuk – a kutatások, publikációk pedig jelentős különbséget mutatnak a fent felsorolt szempontok szerint. (DiMaggio et al 2004) Ezekre a számottevő különbségekre épül a trendek eltérő értelmezése. Ugyanazokból az adatokból egyesek hosszú távon a megosztottság eltűnésére következtetnek (normalizációs modell) (Compaine 2001), mások felhívják a figyelmet arra, hogy az internetpenetráció nem egyenletes vonalú: nem csak nem biztos, hogy száz százalékon telítődik a piac, hanem számolni kell a kilépőkkel: azokkal, akik életkörülményeik megváltozásával (iskolarendszerből való kikerüléssel,

¹ Például az életkori szakadék jóval nagyobb, ha a használatot, mint ha a hozzáférést tesszük az elemzés alapjává, mivel a fiatalabbak jóval nagyobb arányban „használják ki” hozzáférési lehetőségüket, mint az idősebbek. (NTIA 2000)

² Ez a fogalom természetesen ismét eltérő következtetésekhez vezet a digitális megosztottság tekintetében: többek között a városi-nem városi háztartások közötti különbség mutatkozik nagyobbaknak, ha az otthoni hozzáférés az alapja a megkülönböztetésnek, mint ha az általános hozzáférés vagy a használat. (DiMaggio et al 2004)

jövedelemcsökkenéssel stb.) használókból nemhasználókká válnak (Schement 2003). Ez az érvelés többek között azon az észrevételen alapul, hogy az internet (szemben például a televízióval) állandó költséggel jár. Mindkét álláspont hívei (azok, akik az egyenlőtlenségek csökkenését és akik a fennmaradását jósolják) meggyőző bizonyítékokat és érveket vonultatnak fel (DiMaggio et al 2004).

A másodlagos egyenlőtlenség fogalma, dimenziói

DiMaggio és Hargittai „From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use As Penetration Increases” (DiMaggio-Hargittai 2001) című tanulmányukban a „digitális megosztottság” „érdemeinek elismerése mellett” hangsúlyváltást javasolnak; a diffúzió új szakaszába lépésével új kutatási kérdések, módszerek szükségességét emelik ki. A bináris hozzáférés-szemponthelyett egy árnyaltabb egyenlőtlenség-koncepcióra tesznek javaslatot. A penetráció előrehaladtával nem az a fontos, hogy ki fér hozzá az internethez és ki nem, hanem hogy ki mit csinál és mit képes csinálni, amikor használja a világhálót; a használat minősége válik megkülönböztető dimenzióvá. Még ha – ahogy egyes kutatók jósolják – teljessé válik is a telítettség a hozzáférésben, ez nem jelenti azt, hogy a digitális megosztottság legyőzött, hiszen új aspektusok, mégpedig a felhasználók közötti különbségek válnak fontossá, mint például a kapcsolat és a felszerelés minősége, a felhasználói tudás és a társadalmi támogatottság. Éppen ezért DiMaggio a telefon-analógia helyett az oktatási lehetőségekkel von párhuzamot: a telefon esetében a fizikai hozzáféréssel gyakorlatilag megszűnt a megosztottság, míg az oktatás hiába vált általánossá, a szolgáltatások minőségéhez való egyenlőtlen hozzáférés továbbra is megosztottságot szül (csakúgy, mint az internet esetében). A digitális egyenlőtlenség kutatása természetesen épít a társadalmi egyenlőtlenségek, a kultúra, vagy a „tudásszakadék” hipotézis kutatásának hagyományaira.

A „digitális egyenlőtlenség” fogalma

A DiMaggio-Hargittai páros által javasolt új megközelítés tehát a felhasználók közötti egyenlőtlenségekre koncentrál, kulcsfogalma ebből következően a digitális (vagy technológiai) egyenlőtlenség („digital inequality”). Ennek legfontosabb vizsgálandó dimenzióit is beazonosítják; ezek a technikai apparátus, a használat autonómiájának, a képességek és készségek, a társadalmi támogatás és a használat céljának egyenlőtlenségei.

A digitális egyenlőtlenség dimenziói

A technikai felszerelés egyenlőtlensége

A technikai felszerelés egyenlőtlensége a számítógép és a szoftverek, valamint a kapcsolat minőségének különbségéből ered. A technika korlátozhat vagy éppen elősegíthet bizonyos alkalmazásokat, különös tekintettel arra, hogy egyre fejlettebb technikát igényel a különböző Weblapok letöltése.³ Így a lassabb kapcsolattal, régebbi szoftverekkel és hardverrel rendelkezők bizonyos tartalmakhoz esetleg hozzá sem férnek. Ráadásul az internettel kapcsolatos élményeiket is meghatározza ez az adottság, így kevesebbet fogják használni a hálót és kevésbé sajátítják el a szükséges képességeket, röviden kevesebbet profitálnak a net nyújtotta lehetőségekből. Így a technikai felszerelés közvetlenül és közvetetten is befolyásolja a használatot.

A használat autonómiájának egyenlőtlensége

A használat autonómiájának egyenlőtlensége elsősorban a használat helyének függvénye. Hol van alkalmunk a felhasználónak internetezni? Mennyit kell utaznia hozzá? Mennyi szabályozásnak van kitéve az időtartamot, a használati módokat tekintve? Mennyire felügyelt a használata (például munkahelyi hozzáférés esetén)? Hányan használják az adott hozzáférést? A kutatások erős összefüggést találtak az iskolai végzettség, jövedelem, rassz és az otthoni hozzáférés között. Feltehető továbbá, hogy a munkahelyi használat autonómiája a szervezetben elfoglalt hely és a pozíció függvénye. Végül valószínűsíthető, hogy minél nagyobb a használat autonómiája, annál nagyobb hozadéka van az internet használatának.

A képességek, készségek egyenlőtlensége, az „internet-kompetencia”

DiMaggio és Hargittai a tudáskülönbségek négy fajtáját különböztetik meg. Az első a fellépés, keresés, letöltés rutinszerű ismerete, a második a háttértudás, ami segítheti a használatot, de nem kifejezetten az internethasználatra vonatkozik, a harmadik a tájékozódás

³ Ezt az egyenlőtlenséget tovább növeli az a paradoxon, hogy éppen a rosszabb szocio-ökonómiai helyzetben lévőknek lenne szükségük a nagysebességű gépekre és kapcsolatokra, mert ők azok, akiknek az internet még mindig erősen szövegalapú tartalmi nehézséget okoznak, márpedig a vizualitásra építő oldalak, tartalmak letöltéséhez kellene a legdrágább felszerelések. (Carvin 2000)

hatékonyá tételéhez szükséges integratív tudás arról, hogy hogyan működik a Web, a negyedik pedig a technikai tudás a szoftverekről, hardverről és a hálózatról, ami egy esetleges felmerülő probléma megoldásában segít. Az ezekben mutatkozó egyenlőtlenséget nevezik a képességek, készségek egyenlőtlenségének (inequality of skill), melyet akár „internet-kompetenciának” is hívhatunk: a kifejezés az internet adta lehetőségekre és kihívásokra adott pragmatikus és intuitív válaszok adásának képességét jelenti.

A társadalmi támogatás egyenlőtlensége

A használok közötti különbségek következő dimenziója az elérhető társadalmi támogatás mértékében van; abban, hogy mennyire számíthat másoktól információra, segítségre, ösztönzésre az internetező. A támogatás fajtái különbözőek lehetnek: a szerzők elhatárolják a formális segítségnyújtást, amit erre alkalmazott és képzett emberektől kaphat a használó, a barátok vagy családtagok által nyújtott technikai segítséget és az ugyanezek részéről megnyilvánuló érzelmi megerősítést akár a sikerélmény, akár a kudarc megosztásában. Feltételezhető, hogy a „belépők” (az új internethasználók) első élményei és készségeinek gyarapodása elsősorban az elérhető társadalmi támogatás függvénye, az internethez való visszatérést is befolyásolja ez a dimenzió.

A használat céljának egyenlőtlensége

Az utolsó fajtája a digitális egyenlőtlenségnek a használat céljában, sokszínűségében van. Különösen a gazdasági haszonnal járó vagy a politikai és társadalmi tőke gyarapítására alkalmas tevékenységek elválasztása fontos a szórakozástól vagy fogyasztástól. Feltehető, hogy az iskolázottság jó előrejelzője az internet tőkenövelő felhasználási módjának.

Ezek az egyenlőtlenségek összegződve az internethasználatból eredő egyenlőtlen előnyserzési esélyeket jelentenek, melyek nagyban összefüggenek a társadalmi rétegzettség alapjait képező faktorokkal.

Kutatási eredmények a digitális egyenlőtlenség témakörében

Hargittai „Second-Level Digital Divide” című tanulmányában (Hargittai 2002) már az új szemléletmódnak megfelelően a használok közötti különbségekre koncentrál, az online készségek és képességek különbözőségének kutatását ismerteti. A kísérleti személyeknek

különböző tartalmakat kellett megtalálniuk az interneten. A kutatók a sikerhez szükséges időt és a bejárt keresési „útvonalakat” vizsgálták. Az információkeresési készséget a szerint osztályozták, hogy hány tartalmat és milyen időeredménnyel sikerült megtalálnia a mintába került egyéneknek. A kutatás alátámasztotta, hogy az online készségek, valamint a kor, a nem, az iskolázottság és a korábbi számítástechnikai ismeretek szorosan összefüggenek egymással. Azaz minél fiatalabb, iskolázottabb és gyakorlottabb valaki, annál nagyobb a valószínűsége, hogy hatékonyan tudja használni az internetet. Későbbi kutatásai szerint a feladatok teljesítésének sikere legerősebben a használat autonómiájával és a hetente átlagosan online töltött idő hosszával függ össze. (Hargittai 2003)

Szintén alátámasztja a felvázolt dimenziók jelentőségét egy, a kapcsolat minőségének és az internethasználatnak az összefüggéseit feltáró kutatás (Davison-Cotten 2003). A szerzők megmutatták, hogy a szélessávú kapcsolattal rendelkezők szignifikánsan különböznek a dial-up-használóktól a jövedelem, iskolai végzettség és nem faktorok mentén. A használatban is szignifikáns eltéréseket találtak: a szélessávú hozzáféréssel rendelkezők gyakrabban csatlakoznak a világhálóra és több időt is töltenek online, mialatt több „feladatot” végeznek. Jellemző, hogy kevesebb időt töltenek tévénézéssel, vásárlással és többet hírolvasással, mint a többi internetező. Tehát a jobb társadalmi helyzetűek nagyobb valószínűséggel rendelkeznek szélessávú csatlakozással, így az internetből többet profitálnak, mint a rosszabb szocio-demográfiai státuszúak.

Mások bebizonyították, hogy a szélessávú hozzáféréssel rendelkezők többféle dolgot csinálnak, mikor használják az internetet és gyakrabban állítanak elő saját tartalmat, akkor is, ha a demográfiai és tapasztalatbeli eltéréseket kontroll alatt tartják. (Horrigan és Raine, 2002).

A World Internet Project amerikai kutatási eredményei alapján azt a következtetést vonták le a kutatók, hogy a kapcsolat módjának eltérése különbségeket szül a használatban (Cole 2003), megfigyelésük szerint első sorban a kapcsolódás szükségessége illetve ennek hiánya bizonyul meghatározónak, nem a kapcsolat sebessége. Gyakrabban és hosszabb ideig használják az internetet azok, akiknek gépe állandóan kapcsolódva van („always on”), mint akiknek minden alkalommal fel kell lépniük a hálóra.

DiMaggio és társai vizsgálták elméleti tanulmányuk hipotéziseit, eredményeik szerint az internethasználók között megfigyelhető egyenlőtlenség mindenekelőtt a nethasználat módjában jelentős. Különösen a keresett tartalom és a politikai vitában való részvétel kérdésében mutatható ki különbség az internetező csoportok között, elsősorban (mint azt

többváltozós elemzéssel bizonyították) az iskolai végzettség és az életkor alapján. Nem találtak eltérést viszont a kutatók a keresési stratégiák tekintetében. Ugyan az egyenlőtlenség új dimenzióinak azonosítása, pontosítása további kutatásokat igényel, fontossága az internetpenetráció előrehaladtával kétségtelen (Robinson-DiMaggio-Hargittai 2003).

Az internet használatához szükséges készségek és képességek egyenlőtlen eloszlásáról nincsenek pontos adatok, az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők és a nők magabiztossága a használat területén kisebb, mint az átlagé. (Hargittai 2003)

DiMaggio és Hargittai megállapítják, hogy az iskolázottság és a jövedelem erősen növeli a „tőkenövelő” használat valószínűségét és negatív összefüggést mutat a szórakozás céljából történő használattal (DiMaggio és Hargittai 2002).

Következtetések

Az információs technológiák és az internet terjedésével, valamint a digitális megosztottsággal foglalkozó elméletalkotók és kutatók körében mára már elfogadottá vált a digitális megosztottság jelenségének differenciált megközelítése. Nem véletlen, hogy a tudományos és politikai szaknyelvől lassan eltűnik a dichotóm megközelítésre utaló „digitális szakadék” fogalma. A digitális egyenlőtlenség fogalma azt sugallja, hogy a társadalom tagjainak „hozzáférőkre” és „nem hozzáférőkre” való felosztása kevés információval szolgál a digitális megosztottság kétségkívül létező jelenségének magyarázatához és a jelenség megszüntetését csökkenteni kívánó politikai lépésekhez. A hozzáférési szintek elkülönítése rámutat arra, hogy a társadalom bizonyos csoportjai között a megosztottság eltérő dimenziókban értelmezhető. Ebből az is következik, hogy az esetleges politikai beavatkozás a különböző rétegek esetében más és más feltételek biztosításával vezethet sikerre. Tehát, amikor egy társadalmon belül a digitális megosztottság jelenségét vizsgáljuk, fontos, hogy elkülönítve mutassuk be az egyes dimenziókban mutatkozó egyenlőtlenségeket.

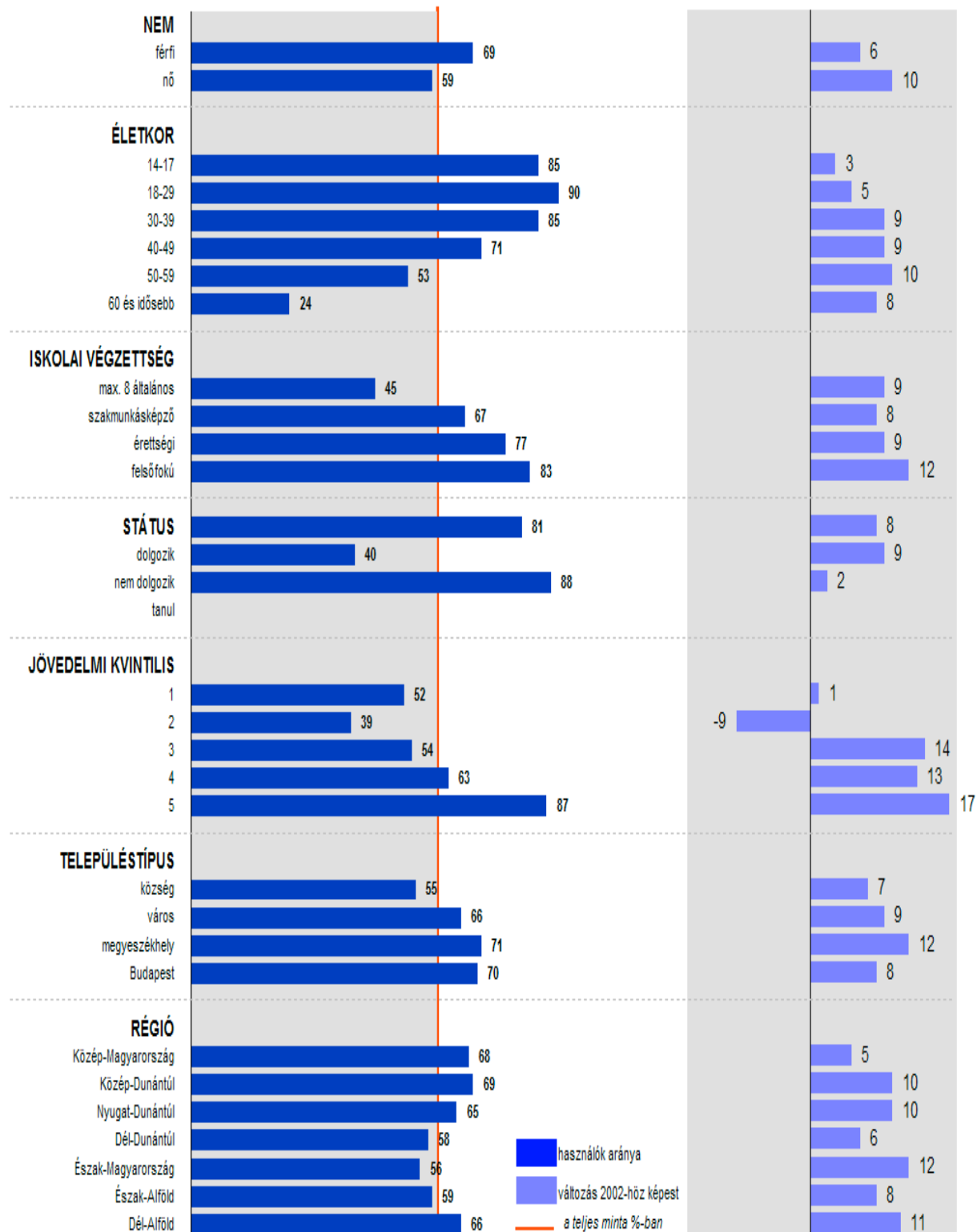
A magyarországi digitális egyenlőtlenségek az adatok tükrében

Az alábbiakban a magyarországi digitális megosztottság jellemzőit tárjuk fel. Az elemzéshez a TÁRKI WIP adatfelvételnek 2001-es, 2002-es, és 2003-as adatait használtuk. Elsőként a mobiltelefon-, a számítógép- és internethasználatot elemezzük. Úgy véljük, hogy ezen eszközök használóinak vizsgálata jól mutatja azokat a fő törésvonalakat, amelyek a használók, illetve a nem használók között húzódnak meg.

Ezt követően részletesen vizsgáljuk a „nem használókat”, továbblépve az egyenlőtlenségek első számú hozzáférő – nem hozzáférő dimenzióján. Az elemzés során az internetet stabilan nem használók, és a potenciális használók csoportján belüli különbségek feltárása a cél. A szociodemográfiai mutatók mellett a hozzáférést motivációs (kulturális, kognitív), és materiális (anyagi) gátak mentén elemezzük, illetve összefüggéseket keresünk az általános világképpel és az internettel kapcsolatos attitűdök mentén is.

Használók és nem használók az alapvető adatok tükrében

1. ábra Mobiltelefon használat elterjedtsége a 14 éves és annál idősebb magyar lakosság körében

Az ábrán a saját mobiltelefonnal rendelkezők arányait láthatjuk az egyes demográfiai változók szerint képzett csoportokban.

Látható, hogy továbbra is a férfiak használnak nagyobb arányban mobiltelefont. Bár a 2002-ről 2003-ra a női mobiltelefon-használók aránya nőtt nagyobb mértékben, még így is lemaradásban vannak a férfiakhoz képest.

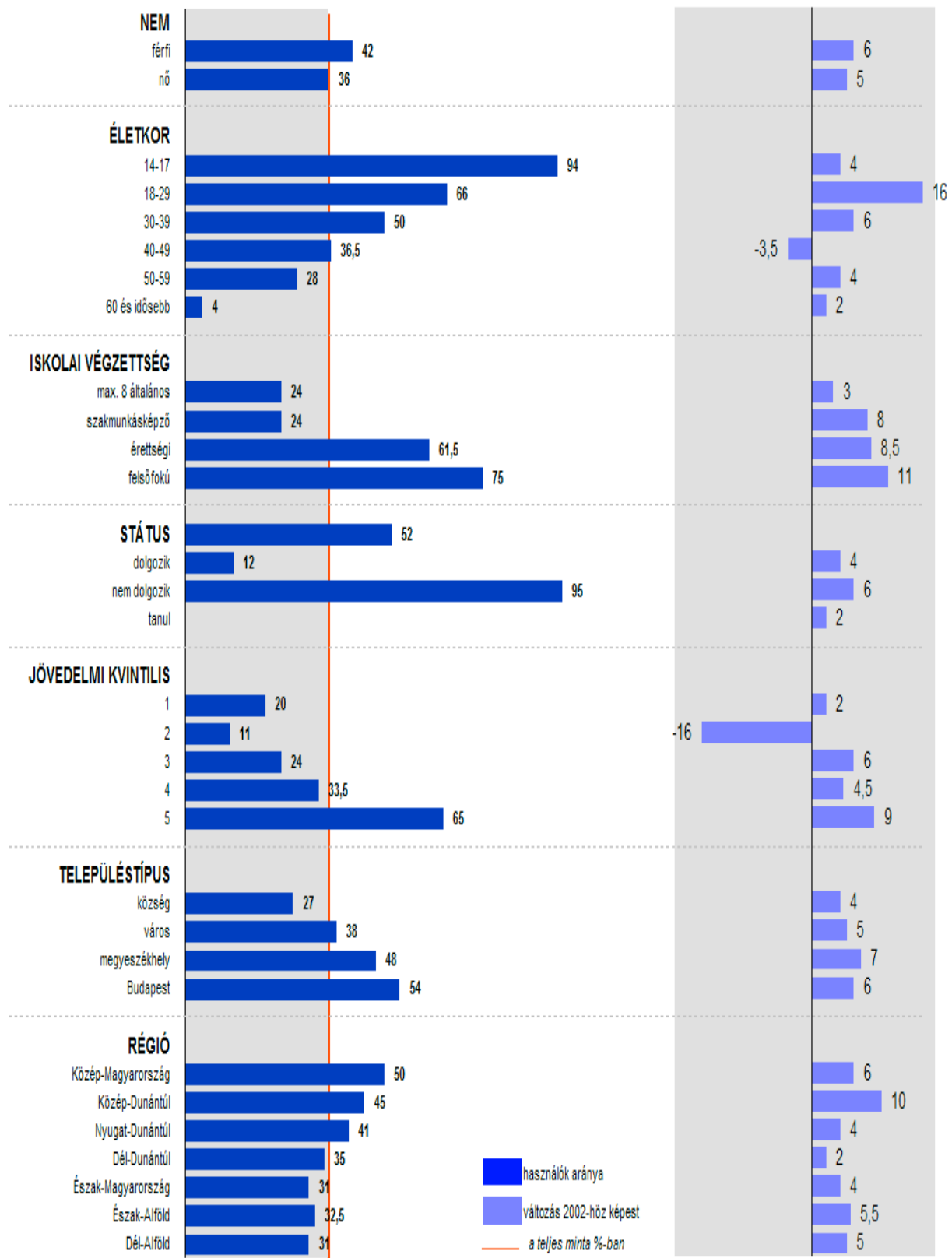
Az életkor előrehaladtával gyakorlatilag folyamatosan csökken a mobiltelefon tulajdonosok aránya. Bár egy év alatt minden korcsoportban nőtt a mobiltelefonnal rendelkezők aránya, a tavaly is regisztrált egyenlőtlenségek nagyjából állandóak maradtak.

Hasonló egyenlőtlenségek tapasztalhatók az iskolai végzettség szerint képzett csoportokban, ráadásul a legmagasabb iskolai végzettségűek között 2003-ban nagyobb mértékben nőtt a mobiltelefon-használók aránya, mint a másik három csoportban.

Az életkori különbségek regisztrálása után talán nem meglepő, hogy az inaktív csoportjában mért penetráció jóval elmarad az aktív és tanuló csoportokéitól. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a használók aránya az inaktív csoportjában bővült legdinamikusabban az elmúlt egy évben.

Jelentős megosztottságot tapasztalhatunk az egyes jövedelmi csoportok között is. Feltűnő a legnagyobb jövedelműek majdnem 25 százalékos előnye a következő csoporthoz képest, és a második jövedelmi kvintilisbe esők csoportjában a penetráció visszaesése.

2. ábra Számítógép- használat elterjedtsége a 14 éves és annál idősebb magyar lakosság körében

Témánk szempontjából az egyik legfontosabb kérdés az internethasználat előfeltételének tekinthető számítógép-használat. Az ábrán azoknak a szocio-demográfiai megoszlása látható, akik otthonukban vagy munkahelyükön használnak számítógépet. Az ábráról leolvasható, hogy a számítógép-használat erős összefüggést mutat a kor változójával. A 14-17 éves korosztályban a számítógép-használók jóval átlag fölötti aránya minden bizonnyal az iskolai számítógép-használatnak köszönhető. Ez az arány a 18-29 éves korcsoportban, vagyis a középiskolát már elhagyók körében visszaesik, majd az életkor előrehaladtával tovább csökken. A 60 év felettiek korcsoportjában 100 megkérdezettből már csak 4 használ számítógépet.

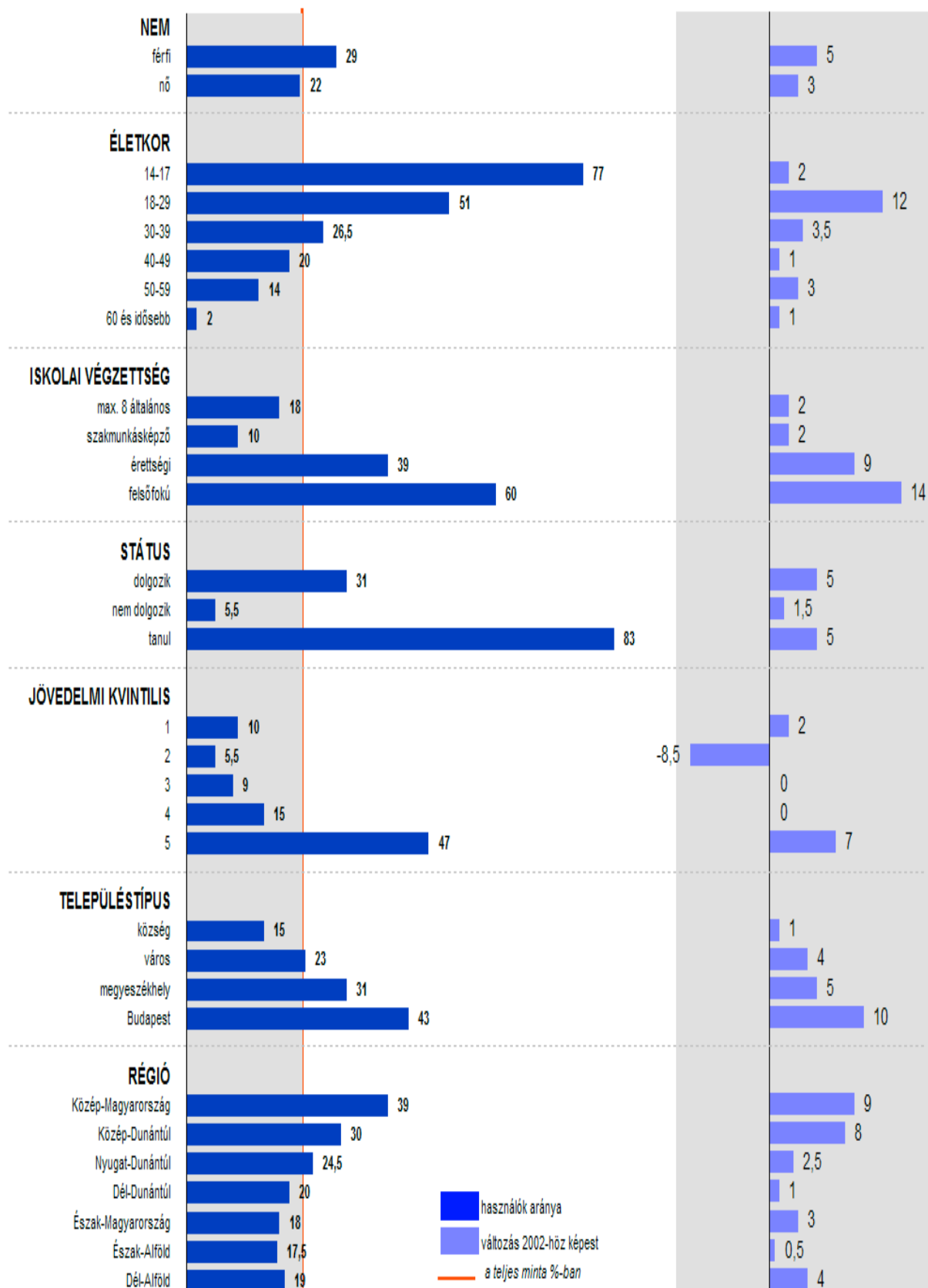
A fenti adatok után nem okoz nagy meglepetést, hogy a tanulók körében a számítógép-használat elterjedtsége szinte teljes körű, míg az inaktívak csoportjában csupán 12%.

Az iskolai végzettség szintén fontos differenciáló tényezőnek mutatkozik, és bár tavaly óta minden csoportban növekedett a használók aránya, a különbségek alig változtak.

Az ábrából nyilvánvaló a jövedelem és a számítógép-használat esélye közti összefüggés is. A legfelső jövedelmi csoportba tartozók körében a használat aránya 65%, míg a legalsóban csupán 20%. A második jövedelmi kvintilis csoportba esők esetében ráadásul erőteljes visszaesést mértünk a számítógép-használat elterjedtsége terén.

A számítógép-használat esetében erőteljes területi egyenlőtlenségeket figyelhetünk meg. Budapesten a legnagyobb a számítógép-használók aránya, ami a településhierarchia mentén fokozatosan csökken. A községekben a használók aránya már csupán 27%, vagyis átlag alatti.

3. ábra Internethasználat elterjedtsége a 14 éves és annál idősebb magyar lakosság körében

Az internethasználat magyarországi alapmegoszlásai a legfőbb trendeket tekintve hűen követik a számítógép-használat jellegzetességeit. Az internethasználók aránya a teljes mintában 25%, ami átlagosan 4 százalékos penetrációnövekedést jelent tavaly óta. A tavaly jellemző egyenlőtlenségek azonban nem változtak jelentősen. Továbbra is fontos differenciáló tényező maradt az életkor. A 14-17 évesek és 18-29 évesek körében a használók aránya idén is jóval nagyobb, mint a többi korcsoportban. Az ennél idősebbeknél a bővülés mértéke átlag alatt marad, és a legidősebbek csoportjában a penetráció mértéke csupán 3%.

Hasonlóakat mondhatunk el az iskolai végzettség szerint képzett csoportok esetében is: a felsőfokú végzettségűek előnye továbbra is számottevő, és a bővülés mértéke rajtuk kívül csak a középfokúak csoportjában haladja meg az átlagos szintet. Továbbra is igen meghatározónak látszik a jövedelem szerepe: a legmagasabb jövedelemmel rendelkezők csoportjában a penetráció több mint 30 százalékkal haladja meg a következő csoportban tapasztalható, ráadásul számottevő, az átlagot meghaladó bővüléssel is csak ebben a körben találkozhatunk. A többi jövedelmi kvintilis közül csak a legalsóban nőtt minimális mértékben az elterjedtség szintje, a többiben nem változott, vagy ahogy a második kvintilisbe esőknél láthatjuk, csökkent.

A település hierarchiája szerint mutatkozó egyenlőtlenségek sem csökkentek egy év alatt: a Budapesten élők csoportjában 10 százalékkal nőtt a penetráció mértéke, míg a többi településtípus esetében rendre kevesebbel.

Az eddigi nyers adatokból nyert eredmények azt mutatják, hogy a magyar társadalomban igen jelentős digitális megosztottságot tapasztalhatunk a fent elemezett info-kommunikációs eszközök használatában. Az összes vizsgált dimenzióban kimutatható bizonyos szintű egyenlőtlenség a leghangsúlyosabb differenciáló tényezőnek azonban a kor, az iskolai végzettség, a jövedelem és kisebb mértékben a lakóhely területi elhelyezkedése tűnik. Tavalyi eredményeinkkel összehasonlítva az újabb adatokat arra a következtetésre juthatunk, hogy egy év alatt a digitális megosztottságok nem csökkentek, sőt néhány dimenzió mentén határozottan nőttek a különbségek.

Az internetet nem használók

Tanulmányunk szempontjából a legfontosabb csoportot az internetet nem használók jelentik. Annak érdekében, hogy a nem használók csoportját alaposabban elemezhesük, idén is több csoportot hoztunk létre ezen a körön belül. A csoportok létrehozásához három

longitudinális adatbázist használtunk, ami lehetőséget adott arra, hogy az egyes eseteket az internet-használatban beállt különbségek, illetve a jövőbeni használatra vonatkozó ítéletek alapján soroljuk csoportokba.

Az első csoportba tartoznak azok, akik sem 2001-ben, sem 2002-ben, sem pedig 2003-ban nem használták az internetet, valamint úgy vélték, nem valószínű, hogy egy éven belül használókká fognak válni (N=1885) Ezt a csoportot a továbbiakban, csakúgy, mint tavalyi elemzésünkben stabil nem használóknak nevezzük.

A második csoport képviselői szintén mindhárom évben a nem internetezőkhöz tartoztak, viszont saját bevallásuk szerint az elkövetkezendő egy évben - vagyis a következő, 2004 őszi adatfelvételig, rendszeres internethasználóvá fognak válni. (N=141)

Végül az utolsó csoportba tartoznak a belépők, vagyis azok, akik 2001-ben és 2002-ben még nem interneteztek, de 2003-ban már igen, valamint azok, akik 2001-ben még nem voltak internethasználók, de 2002-ben és 2003-ban már igen. (N=225)

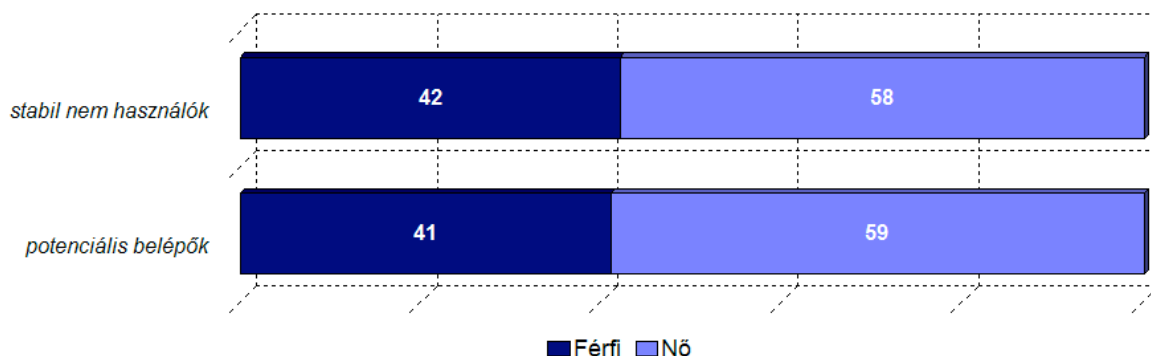
Természetesen az első csoportba tartoznak a legtöbben, a másik kettőbe nagyságrendekkel kevesebb embert tudtunk besorolni. Éppen ezért a további vizsgálódásaink során bizonyos eseteiben, hogy az elemzés információi ne vesszenek el, a második és a harmadik csoportot összevontuk (16%). Ezt az összevont csoportot nevezzük a továbbiakban „potenciális használóknak”.

A szakadék és a használóvá válás folyamatának vizsgálata miatt ezúttal a "stabil" használókat - akik már 2001-ben és azóta is interneteznek - nem elemeztük.

A stabil nem használók és a potenciális használók demográfiai jellemzői

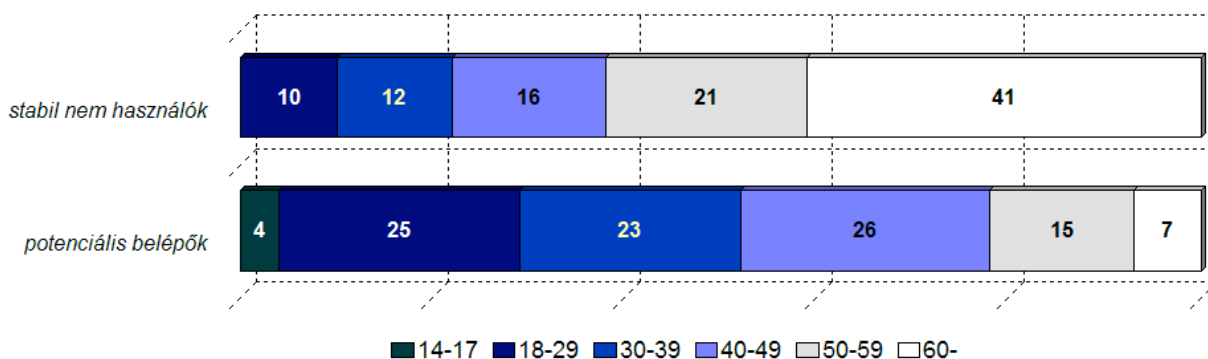
A két csoport között nincs számottevő különbség, ha a nemi megoszlást vizsgáljuk.

4. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók - NEM

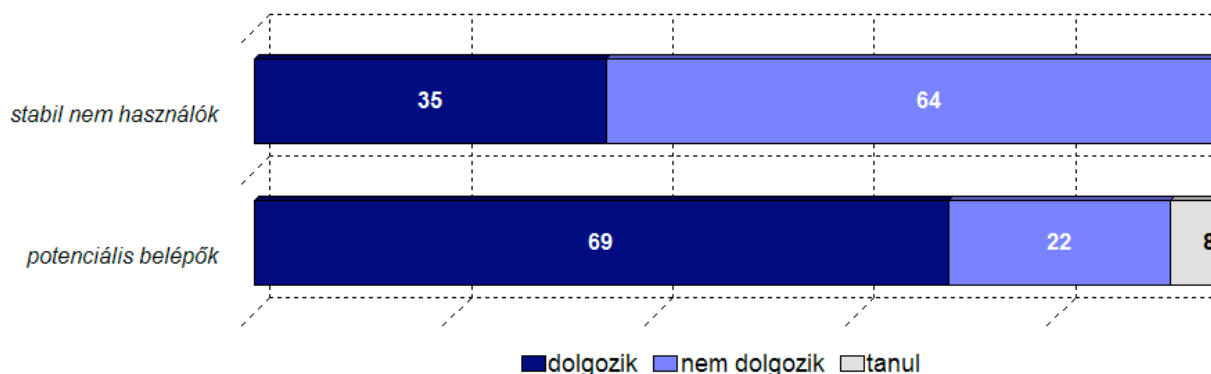

Egészen más a helyzet a kor változójának vizsgálatakor. Az ábrán jól látszik, hogy a stabil nem használók körében többségben vannak az 50 éven felüliek, ők alkotják az egész csoport 62 százalékát. Ezzel szemben a potenciális belépők csoportjában ez a két korosztály csupán 22 százalékot tesz ki. A stabil nem használók csoportjában továbbá a 14-17 évesek egyáltalán nem képviseltetik magukat és a 18-29 évesek is csak 10 százalékban, míg a potenciális belépők közt nagyobb arányban vannak jelen. Ezek után nem meglepő, hogy a gazdasági státusz változó esetében is markáns összefüggést diagnosztizáltunk.

5. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók - ÉLETKOR

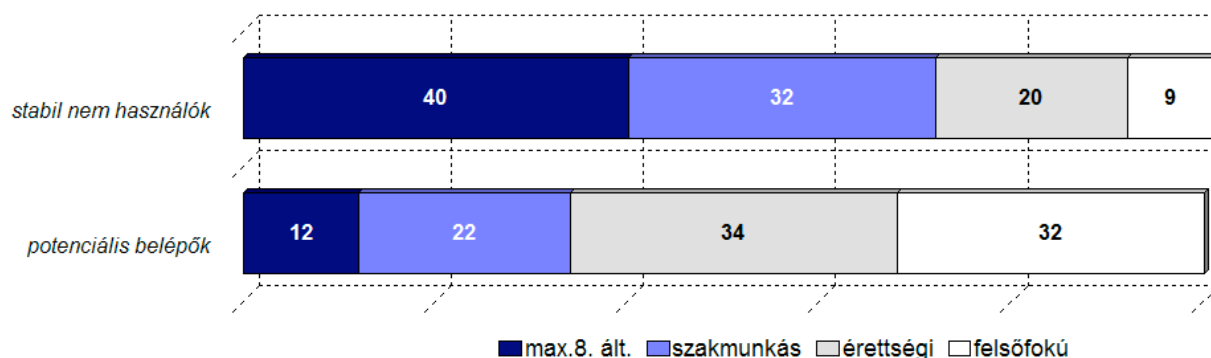

6. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – STÁTUSZ

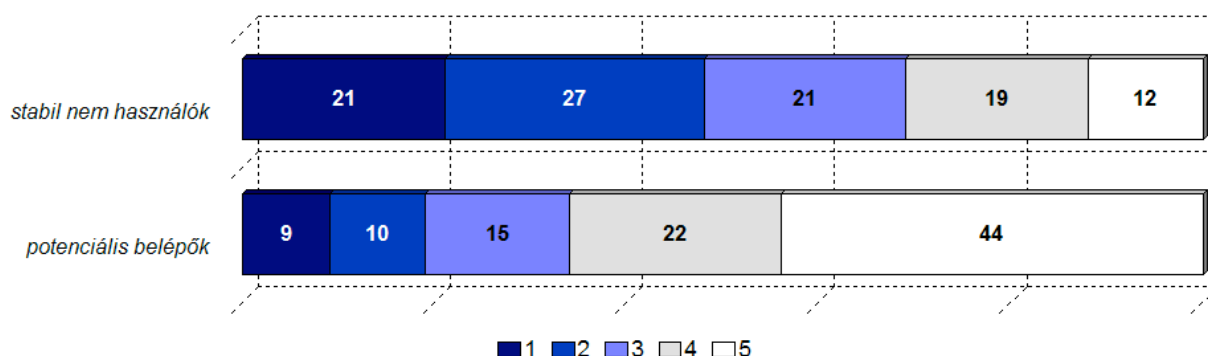
Az iskolai végzettség változóját vizsgálva azt találjuk, hogy a potenciális belépők csoportjában az érettségivel és felsőfokú végzettséggel rendelkezők többségben vannak, míg a stabil nem használók között több mint hetven százalék az aránya a maximum 8 általános iskolai osztályt vagy szakmunkásképző iskolát végzetteknek. Tavalyhoz képest ezek az arányok kevésbé változtak, úgyhogy kijelenthetjük: annak, hogy valaki a stabil nem használók, vagy a potenciális használók csoportjába tartozik, továbbra is erős meghatározója az iskolai végzettség.

7. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – ISKOLAI VÉGZETTSÉG

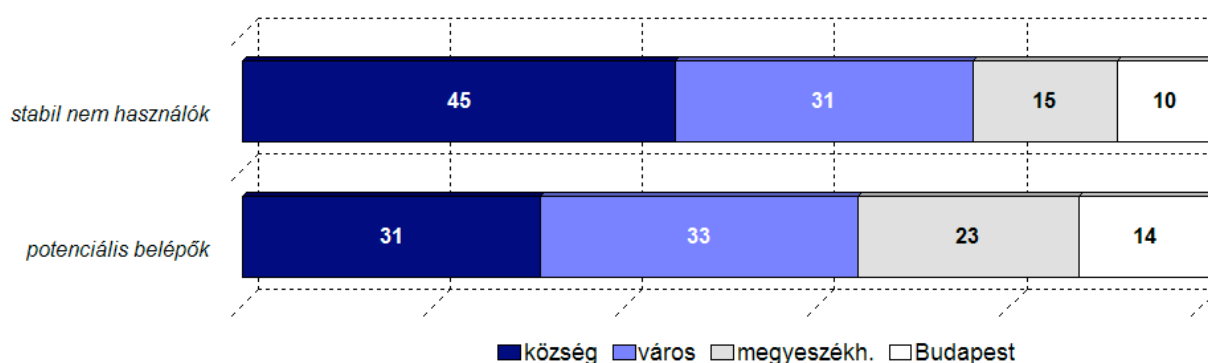
Hasonlóan fontos dimenzióknak látszik a jövedelem. Látható, hogy a potenciális belépők több mint 60 százaléka a magas jövedelműek csoportjába tartozik, és az alacsonyabb jövedelműek kisebb hányadot képviselnek ebben a körben, míg a stabil nem használók csoportjában ők vannak többen.

8. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – JÖVEDELEM

Az adatok szerint továbbá összefüggés van a településtípus és az internetezés irányában mutatott nyitottság között. Az ábrán látható, hogy a budapestiek és megyeszékhelyeken élők nagyobb valószínűséggel tartoznak a potenciális használók körébe.

9. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – LAKÓHELY

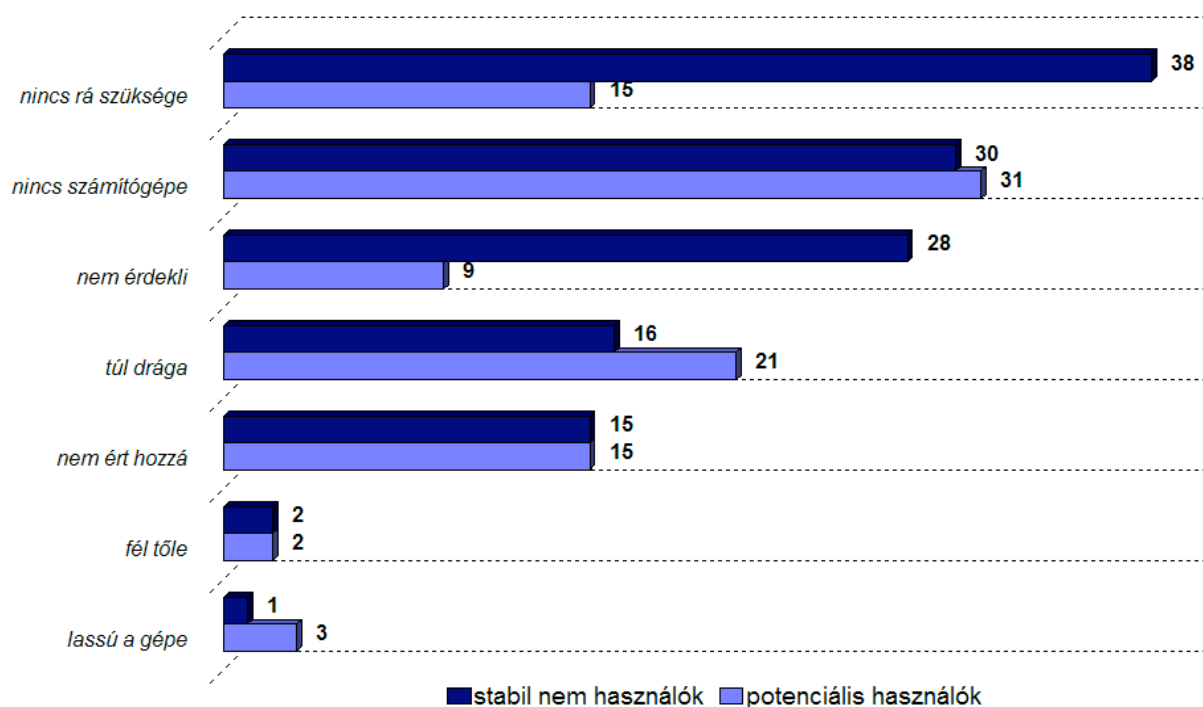

A fenti elemzések megmutatják, hogy csakúgy, mint tavaly, a potenciális belépők szocio-demográfiai jellemzői inkább az internethasználókhoz teszik hasonlatossá őket. Ez azt is jelenti, hogy az új belépések után egyelőre a digitális megosztottság elmélyülésére számíthatunk.

Érdeemes megvizsgálni azt a kérdést is, hogy milyen érveket hoznak fel a stabil nem használók és a potenciális használók a távolmaradás indoklásául. Az ábrán jól látszik, hogy a stabil nem használóknál jóval gyakoribb a kognitív indokokra (nem érdekli, nincs rá szüksége) való hivatkozás, mint a potenciális használók csoportjában. Ez a csoport inkább materiális jellegű problémákkal küzd: túl drágának tartja az internetezést vagy nincs

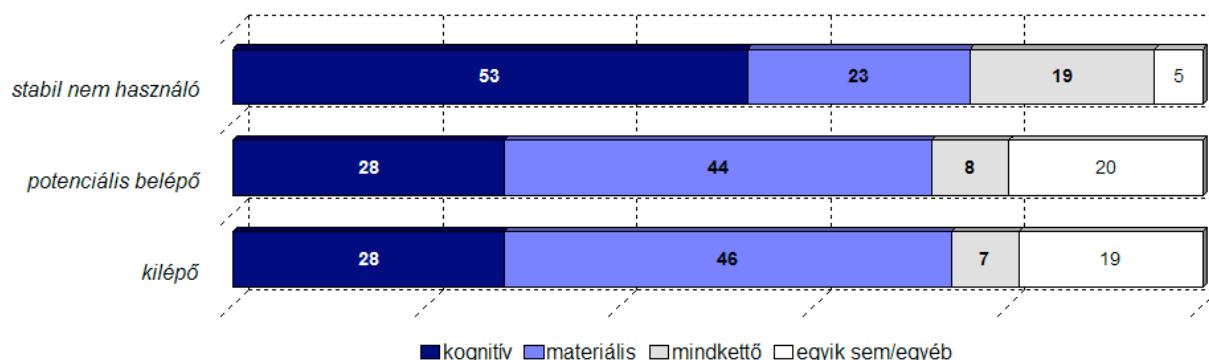
számítógépe. A számítógép hiánya hasonlóan fontos a stabil nem használóknál is, és mindkét csoport esetében jelentős gátnak mutatkozik a használathoz szükséges tudás hiánya.

10. ábra Stabil nem használók vs. potenciális használók – MIÉRT NEM INTERNETEZIK?

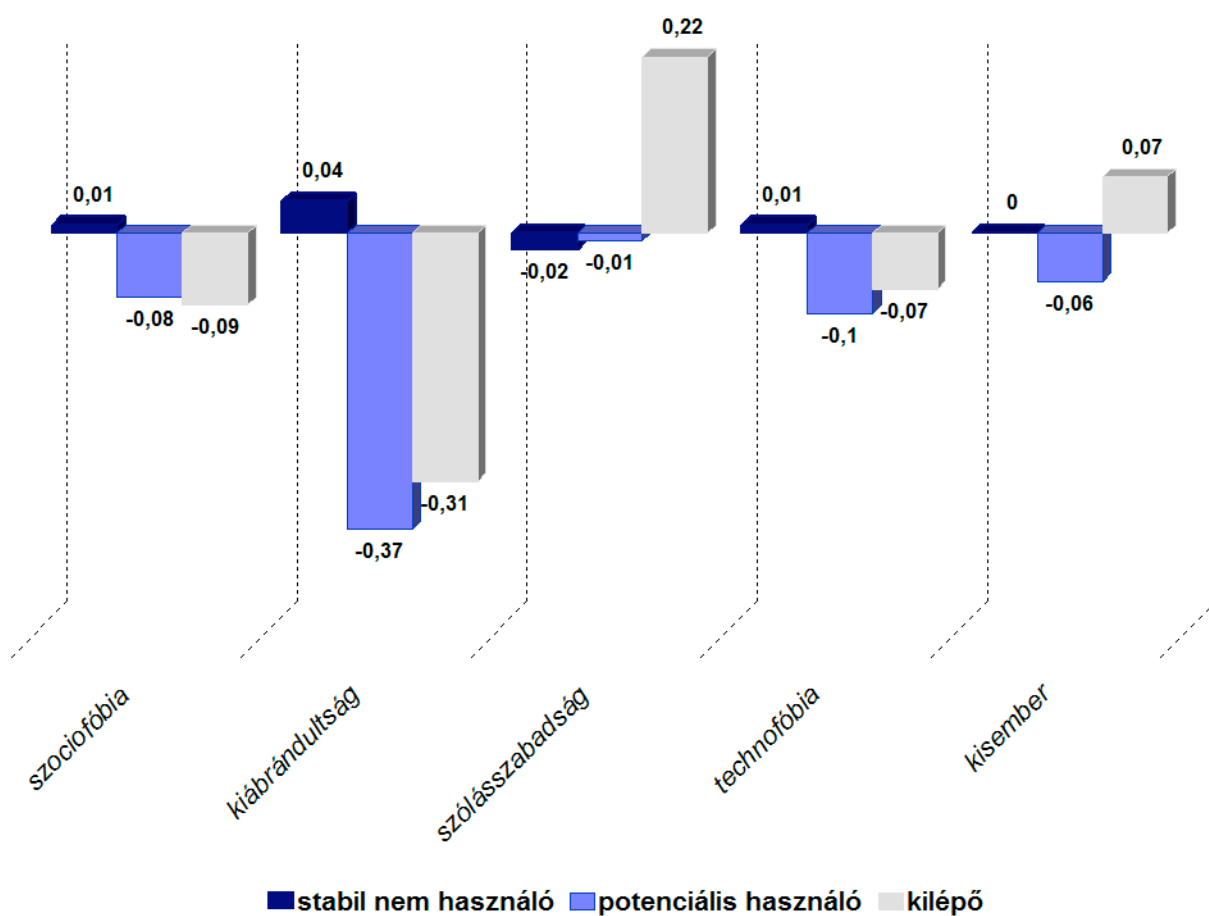
A fenti ábra egyes indokait kognitív és materiális csoportokba sorolva megállapíthatjuk, hogy a tavalyi tanulmányunkhoz képest jelentős változás nem következett be, azaz a stabil nem használók (azok, akik nem tervezik az internet használatát belátható időn belül) körében továbbra is egyértelműen a kognitív okok dominálnak, míg a potenciális belépők viszont inkább materiális korlátokra hivatkoztak. Korábban az elemzésünkben nem szerepeltek azok akik „kiléptek”, azaz 2002-ben még igen, 2003-ban viszont már nem használták az internetet. E csoport válaszai kísértetiesen megegyeznek a potenciális belépők válaszaival, azaz többségük esetében a materiális okok domináltak.

11. ábra Kognitív és materiális okok megoszlása a különböző nem használó csoportokban, 2003

Az internetet nem használó csoportok elemzésében lássuk utolsóként az „általános világkép” leírására hivatott attitűdkérdésekből képzett főkomponensek értékeinek változását. A kiábrándultság dimenziójában láthatjuk a leginkább szembetűnő eltéréseket. Ezek megerősítik azokat a korábbi eredményeinket, melyek szerint a potenciális belépők (és kilépők) az internetet nem használók minőségileg más csoportját képezik a stabil nem használókkal szemben. Esetükben sokkal kevésbé elfogadott az őket körülvevő világgal kapcsolatos negatív vélekedés, inkább „társas lénynek” tartják magukat (szociofóbia dimenzió), és természetesen kisebb mértékben frusztráltak a technológiától. Ezek a különbségek egyértelműen könnyebbé és sikeresebbé tehetik az újdonságok befogadását, hiszen feltételezhetjük, hogy ezen dimenziók mögött egy nyitottabb, a jövőt pozitívabban szemlélő személyiség húzódik meg.

12. ábra Attitűdinális főkomponensek értékei az egyes „nem használó” csoportokban, 2003

A következő fejezetben a nem használók után a használókat vesszük szemügyre a második szintű digitális megosztottság koncepciójából kiindulva, annak hipotéziseinek ellenőrzésére.

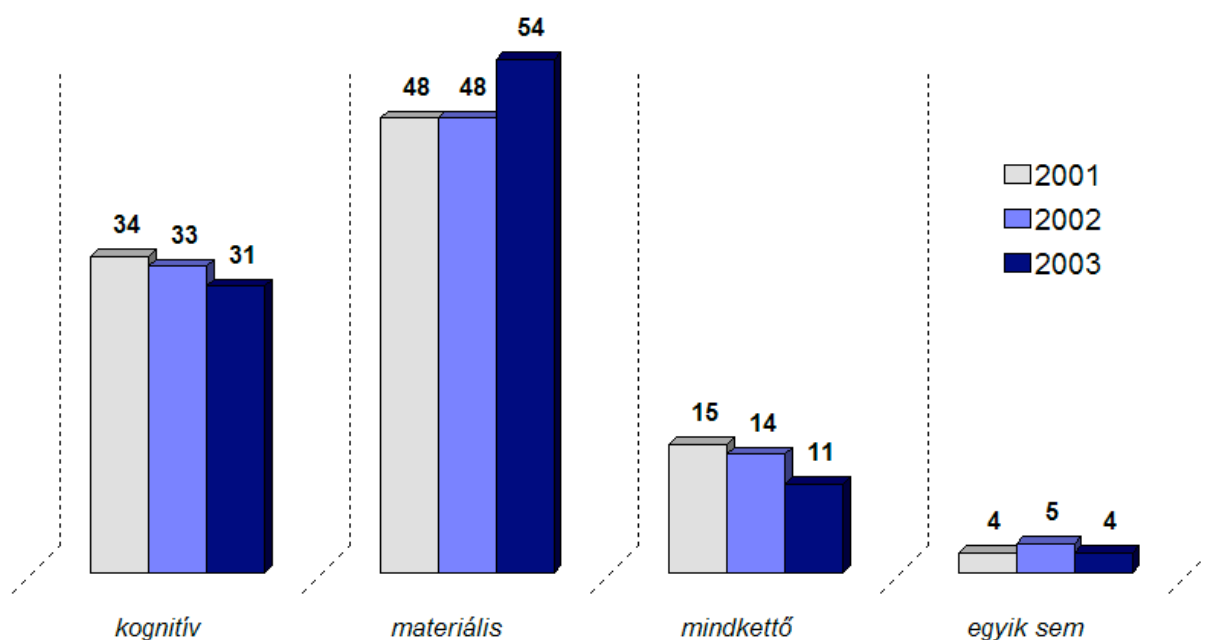
Kognitív és materiális okok az internethasználat hiányában

A nem használók két csoportjának szocio-demográfiai szempontok szerint történő elemzése után érdemes lehet megvizsgálni, hogy mi tartja vissza a nem használókat az internetezéstől. 2003-as tanulmányunkban a digitális egyenlőtlenségek „első szintjén” – a használó - nem használó dimenzióban – kiemelten foglalkoztunk azzal a kérdéssel, hogy milyen indokok húzódnak meg az internethasználat hiánya mögött. Az akkori eredmények bebizonyították, hogy az a vélekedés, ami az internetet a „gazdagok úri huncutságának” tartja, Magyarországon nem állja meg a helyét. Az adatok alapján egyértelműen kiderült, hogy a „fejekben lévő bezárkózás és ismerethiány” legalább annyira oka annak, hogy az internet igen lassan terjed mint a nemzetközi összehasonlításban is igen drága beruházási és használati költségek. A kognitív és materiális okok ilyen formában történő szétválasztása leginkább arra mutatott rá, hogy a hazai információs társadalom megteremtésében érintett szereplőknek – legyen az kutató, politikai döntéshozó, profitérdekelt vagy éppen non-profit szervezet vezetője – minden esetben szem előtt kell tartaniuk az internet terjedésének hátterében meghúzódó igen bonyolult összefüggéseket.

Miért nincsen otthon számítógép?

Mielőtt rátérnénk annak vizsgálatára, hogy melyek az internethasználat hiányának okai, érdemes egy rövid kitérőt tenni az otthoni számítógép hiányát magyarázó válaszok elemzésére. Az egyes konkrét válaszok megoszlása helyett az alábbi ábra ezek összevont – kognitív és materiális kategóriákba sorolt – megoszlását tartalmazza az elmúlt három év adatfelvételeinek tükrében.

13. ábra Az otthoni számítógép hiányát magyarázó kognitív és materiális okok megoszlásának időbeli változása, 2001-2003

* Az egyes válaszkategóriákba az alábbi indokok tartoznak:

kognitív: legalább egy indok említése az alábbiak közül:

túl bonyolult; nincs rá szüksége; nincs ideje használni; nem tudja milyenet vegyen; nem érdeklik a számítógépek; kockázatos, ellophatják

materiális: legalább egy indok említése az alábbiak közül:

volt, de elavult; van máshol hozzáférése; van a munkahelyén; túl gyorsan elavul; túl drága; elromlott

mindkettő: legalább egy materiális, illetve legalább egy kognitív indok említése

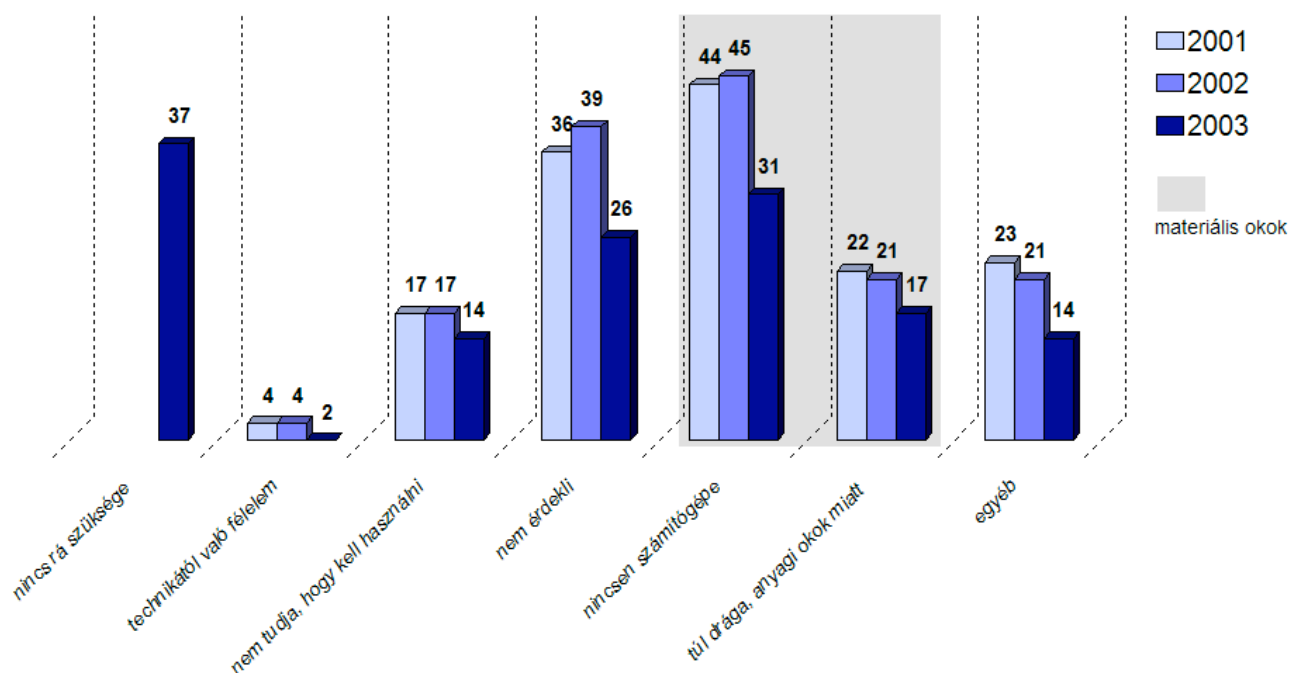
egyik sem: valamilyen egyéb indok említése

Látható, hogy ugyan radikális változások nem következtek be, ám mindenképpen érdemes kiemelni, hogy 2001/2002 és 2003 között egy év alatt hat százalékkal nőtt azok aránya, akik CSAK materiális – azaz elsősorban anyagi okokra visszavezethető – válaszokat adtak. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor néhány százalékkal csökkent a kognitív válaszok aránya.

Miért nem használja az internetet?

A longitudinális elemzés segítségével lehetőségünk van arra, hogy bemutassuk a kognitív és materiális indokok szerkezetében bekövetkezett változásokat az elmúlt három év adatainak tükrében. (Az összehasonlítást nehezíti, hogy a 2003-as adatfelvétel során a válaszok közé bekerült a '*nincs rá szüksége*', amely jelentős mértékben „átrendezte” a korábbi állapotokat.)

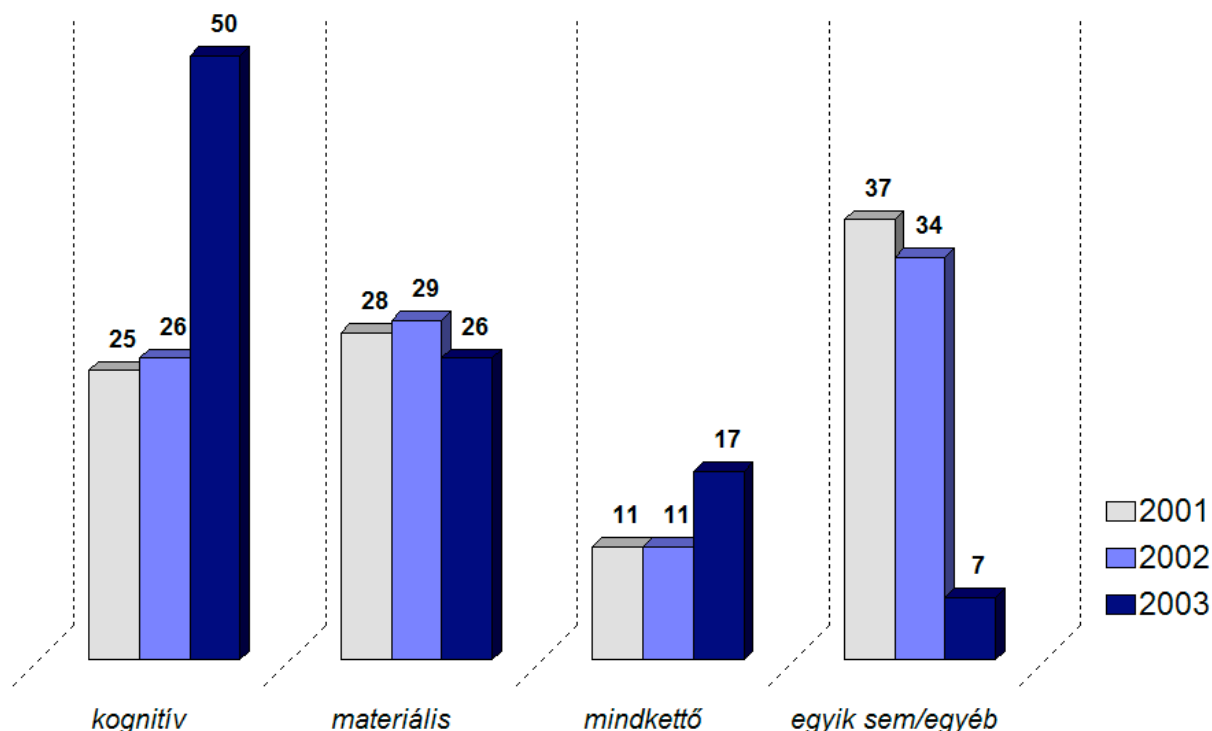
14. ábra Az internetet nem használók indokainak időbeli változásai, 2001-2003

Az ábrán jól látható, hogy jelentős mértékben csökkent azok aránya, akik arra hivatkoztak, hogy nincsen számítógépük, illetve túl drágának tartják az internethasználat költségeit. Az előbbi különösen annak fényében szembetűnő, ha figyelembe vesszük, hogy az otthoni számítógéppel rendelkezők aránya 2003-ban mindösszesen három százalékkal volt magasabb a 2002-ben mért 31 százaléknál. Ezzel párhuzamosan az ábra alighanem legfontosabb mondanivalója az, hogy a 18 évnél idősebb magyar lakosság 37 százaléka gondolta úgy, hogy (többek között) egyszerűen nincsen szüksége az internetre. (Ez természetesen nem új jelenség, hiszen az ezt megelőző két év adatfelvételeiben ezeknek az embereknek a többségét leginkább a 'nem érdekli' és az 'egyéb' választ adók között találjuk.)

Összevonva az egyes indokokat a már jól ismert kognitív-materiális kategóriákba, látható, hogy a módosított kódolás és adatfelvétel következtében „drámai” változás következett be a korábbi viszonylagos egyensúlyi helyzetben.

15. ábra Az internetet nem használók kognitív és materiális okainak megoszlása, 2001-2003

Az internetet nem használók fele egyértelműen kognitív okokkal magyarázta azt, hogy miért nem internetezik. Ezzel szemben viszont lényegében változatlan maradt a materiális (elsősorban anyagi) okokat említők aránya. Természetesen valószínűsíthetjük, hogy az utolsó két adatfelvétel közötti időszakban a valós változások korántsem voltak ilyen drasztikusak, ami egyben azt is jelenti, hogy az internetet nem használó magyar lakosság összességében továbbra is a korábbiakhoz hasonló indokokat említ. (Az internettel kapcsolatos attitűdök változására még visszatérünk.)

Az elmúlt évhez képest bekövetkezett változásokat szemlélteti az alábbi táblázat is, azonban ebben a különböző válaszkategóriák közötti vándorlások szerepelnek.

1. Táblázat
A kognitív-materiális indokok megoszlásának változása 2002-2003
(az egyes cellákban a teljes minta százalékos arányai szerepelnek)

		2003			
		kognitív	materiális	mindkettő	egyik sem/egyéb
2002	kognitív	27,6			
	materiális		26,5	5,7	
	mindkettő			12,0	
	egyik sem / egyéb	22,2			5,9

A legtöbben (a teljes minta 22%-a) a 2002-es egyéb kategóriából 2003-ban a kognitív kategóriába kerültek át, aminek magyarázataként sejthetjük, hogy ők már valószínűleg 2002-ben is többnyire kognitív indokok miatt nem használták az internetet.

Érdeemes felidézni azt is, hogy az otthoni számítógép hiányának indokaként a válaszadók többsége (2003-ban 54%) kizárólag materiális okokat említett, míg az internet esetében éppen fordított a helyzet. Kétségtelen, hogy az otthoni számítógép illetve az (általános) internethasználat hiányának okai közvetlenül nem hasonlíthatók össze, hiszen az egyik esetben egy „műszaki cikk” birtoklásáról, a másik esetben viszont egy annál sokkal összetettebb jelenségről van szó, ráadásul a beruházási költségek is igen különbözőek, ám mindenképpen további kutatásokat igényelne annak magyarázata, hogy miért ennyire különbözőek a hiányuk mögött meghúzódó okok.

Kognitív-materiális okok a 'nem használók' különböző csoportjaiban

Továbbhaladva a kognitív-materiális okok elemzésében lássuk, hogy milyen ezek megoszlása az internetet nem használók különböző csoportjaiban. Tavalyi tanulmányunkhoz képest jelentős változás nem következett be, azaz a stabil nem használók (azok, akik nem tervezik az internet használatát belátható időn belül) körében továbbra is egyértelműen a kognitív okok dominálnak, míg a potenciális belépők viszont inkább materiális korlátokra hivatkoztak. Korábban az elemzésünkben nem szerepeltek azok akik „kiléptek”, azaz 2002-ben még igen, 2003-ban viszont már nem használták az internetet. E csoport válaszai kísértetiesen megegyeznek a potenciális belépők válaszaival, azaz többségük esetében a materiális okok domináltak.

2003-as tanulmányunkban elsősorban a stabil nem használók, illetve a potenciális használók közötti különbségek feltárására koncentráltunk, feltételezve azt, hogy a kormányzati beavatkozás egyik lehetséges stratégiája az utóbbi csoport aktív átsegítése lehet az internetezők táborába. Jelen esetben azonban elsősorban a kognitív és materiális indokok mögötti rejtett dimenziók, illetve társadalmi csoportok meghatározására törekszünk. Tesszük ezt elsősorban azért, mert feltételezzük, hogy e különböző csoportok más és más módon szólíthatók meg, és ennek tükröződnie kell a kormányzati intézkedésekben is. E cél érdekében először röviden bemutatjuk az egyes csoportok szocio-demográfiai jellemzőit, majd ezt követi az internettel kapcsolatos attitűdöket elemzése, s végül az „általános

világképekben” mutatkozó eltérések segítségével megpróbáljuk meghatározni a különböző csoportok jellemrajzát.

2. Táblázat

A kognitív-materiális indokok megoszlásának a nemek tekintetében, 2003

	<i>férfi</i>	<i>nő</i>
kognitív	51	55
materiális	29	27
mindkettő	20	17

3. Táblázat

A kognitív-materiális indokok megoszlása az iskolai végzettség tekintetében, 2003

	<i>max. 8 általános</i>	<i>szakmunkás- képző</i>	<i>érettségi</i>	<i>felsőfokú</i>
kognitív	61	47	50	53
materiális	20	32	32	34
mindkettő	19	21	18	13

4. Táblázat

A kognitív-materiális indokok megoszlása az életkor tekintetében, 2003

	14-17 év	18-29 év	30-39 év	40-49 év	50-59 év	60 és idősebb
kognitív	22	34	36	47	53	68
materiális	72	51	46	36	26	11
mindkettő	6	15	18	16	21	20

5. Táblázat

A kognitív-materiális indokok megoszlása a településtípus tekintetében, 2003

	község	város	megyeszékhely	Budapest
kognitív	56	48	56	53
materiális	26	31	29	24
mindkettő	17	21	15	23

A fenti táblázatok legfontosabb mondanivalója az, hogy az egyes szociodemográfiai változók mentén a három csoport egymáshoz hasonló, viszonylag homogén képet mutat. Mindazontáltal két esetben mutathatóak ki jelentősebb eltérések a kognitív-materiális kettősségben. Ezek egyike az életkor, amelynek emelkedésével párhuzamosan nő a kognitív, illetve vegyes, és csökken a materiális indokokat említők aránya. Az az összefüggés természetesen már korábban is ismert volt, hogy az életkor előrehaladtával drasztikusan csökken az internethasználók aránya, de a fenti táblázatból egyben az is kiderül, hogy emögött elsősorban az érdeklődés hiánya húzódik meg. Az egyes kohorszok közötti legmélyebb szakadék a 30-as és a 40-es korosztályok között húzódik meg. A

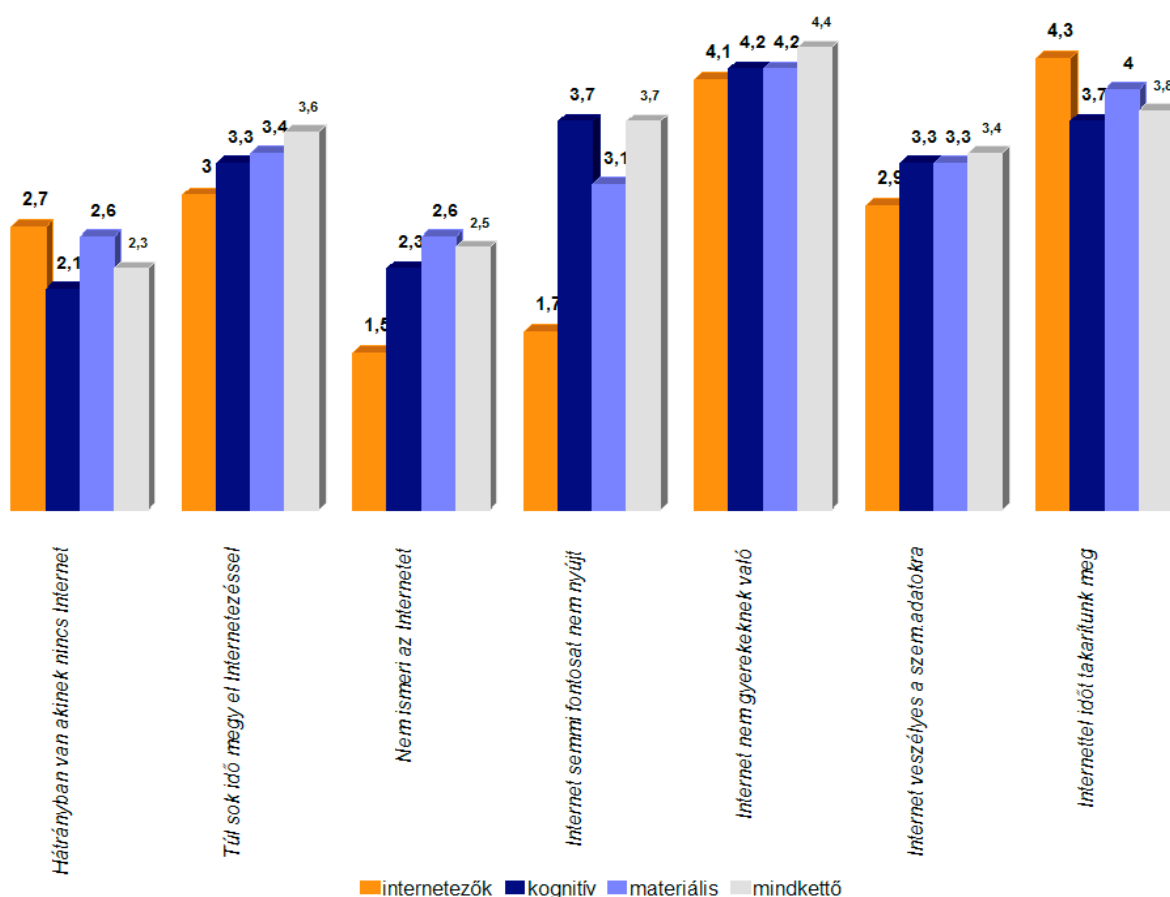
legfiatalabbak esetében azt sem szabad elfelejteni, hogy itt már alig találunk nem használót, így az itt szereplők száma igen elenyésző, és a számukra adott technikai lehetőségek (pl. Sulinet) miatt egyértelmű a kognitív indokok elsősége. A másik említésre méltó eltérés a csoportok összetételével kapcsolatban iskolai végzettség szerepe, ahol látható, hogy az alapfokú végzettségűek esetében jóval magasabb a kognitív indokok aránya. Önmagában természetesen ez sem túl meglepő, viszont az alapfokú végzettségűek után legnagyobb arányban a felsőfokú végzettségűek indokolták csak kognitív okokkal az internethasználatuk hiányát.

Internet off-line szemmel

Hogyan vélekednek az internetről az azt nem használók? Ennek bemutatása különösen érdekes abból a szempontból, hogy többnyire ismeretlen, a valós információk és az állampolgári hiedelmek kavalkádjából kialakuló véleményekkel állunk szemben.

Az ábrán az internetet nem használók internettel kapcsolatos attitűdjeit láthatjuk az egyes kognitív-materiális oktatáson alapuló csoportok szerint. A jobb összehasonlíthatóság kedvéért minden egyes attitűdnél az első oszlop az internetezők válaszainak átlagértékeit tartalmazza.

16. ábra Internettel kapcsolatos attitűdök az egyes csoportokban, 2003

Az internetet használók és nem használók szintjén maradva két állítás esetében találunk nagy eltérést. Nyilvánvalónak tűnik, hogy az internetet használók sokkal kevésbé értettek egyet azzal az állítással, hogy nem ismerik az internetet. Ezek után az sem túl meglepő, hogy a nem használók viszont többnyire egyet értettek azzal, hogy az internet számukra semmi fontosat nem nyújt, megkímélve magukat attól az érzéstől, hogy valami olyat tartsanak fontosnak amit különböző okokból kifolyólag ugyan, de nem használnak. Ennél az állításnál a kognitív és materiális csoportok közötti nem túl jelentős különbség arra is rávilágít, hogy az utóbbiak esetében sem csupán arról van szó, hogy elsősorban anyagi korlátjai vannak az internethasználat hiányának. A nem internetezőkre vélekedéseiben számos olyan elemet is felfedezhetünk, amelyek valószínűleg aktívan táplálkoznak az internet megítélésével kapcsolatban a már említett hiedelmekből, közhelyekből. Elsősorban ezek közé tartozik az, hogy az internetet nem használók igen nagy mértékben egyetértenek azzal az állítással, hogy „túl sok idő megy el internetezéssel”, illetve ez valami olyasmi, ami nem „gyerekeknek való”.

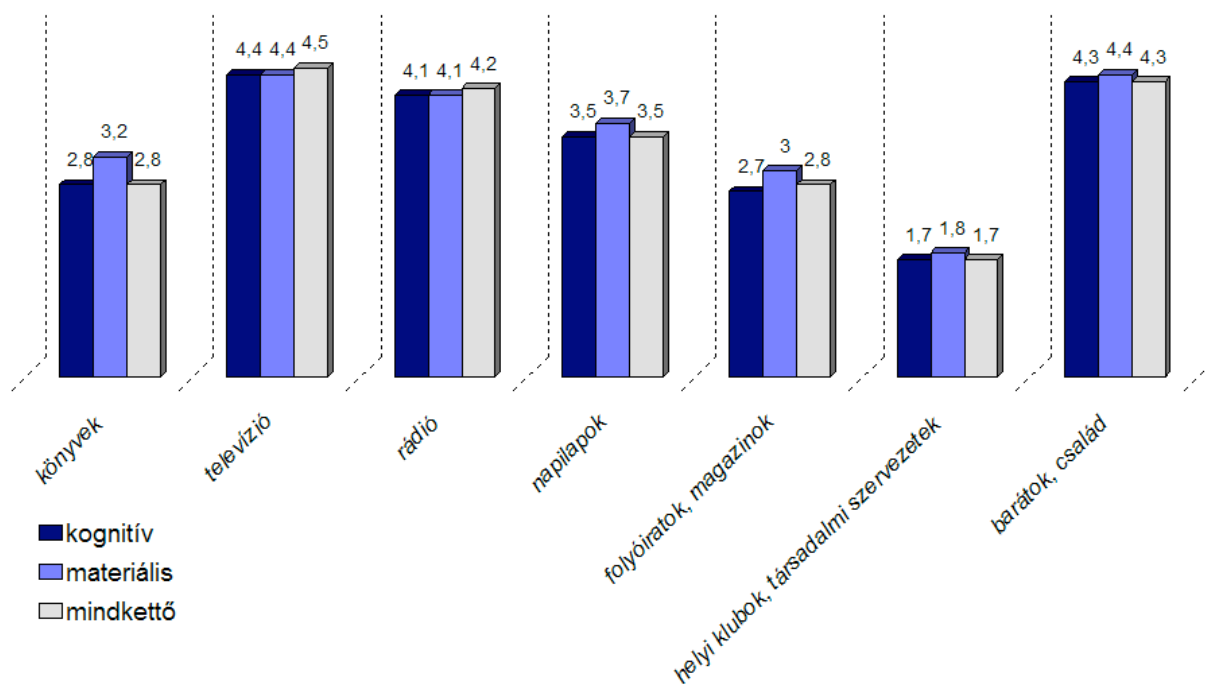
A nem internetező csoportjait tekintve láthatjuk, hogy igen jelentős eltérések az átlagértékekben egyik állítás esetében sincsenek, viszont megemlítenéd, hogy az internet hiányát a „materiális csoport” tagjai inkább hátrányként élik meg, és ezzel párhuzamosan jobban elutasítják azt az állítást, mely az internet haszontalanságáról szól.

Ezek az eredmények nem meglepőek abból a szempontból, ha elfogadjuk azt, hogy az internet megítélésében a jelentős különbségek a használók és nem használók között vannak, nem pedig a nem használók különböző alcsoportjaiban.

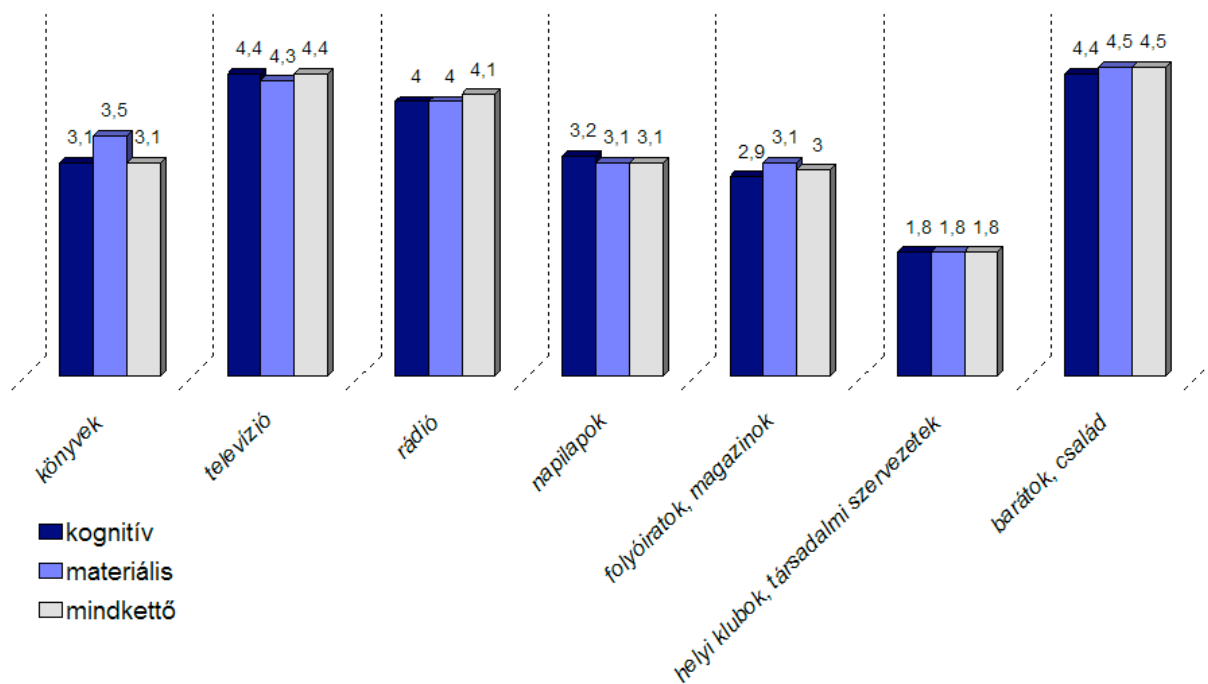
Információszerzés és szórakozás

Előzetes hipotéziseinknek megfelelően feltételeztük, hogy a kognitív-materiális csoportok mentén jelentős különbségeket fogunk találni az információszerzés és a szórakozás különböző forrásainak tekintetében. Adatainak azonban ezt korántsem támasztották alá, azaz a csoportok heterogenitásának forrását elsősorban nem ezen a területen kell keresnünk. Az első ábrán látható, hogy számottevő eltérés csupán a könyvek fontosságának megítélésében van, azaz akik csak materiális okokra hivatkoztak némileg fontosabbnak ítélik meg szerepét személyes információszerzésükben. A többi kategóriában azonban a különbségek minimálisak, csakúgy, mint a második ábrán, amely ugyanezen források „szórakoztató potenciálját” mutatja.

17. ábra Mennyire fontosak az alábbiak az INFORMÁCIÓSZERZÉS szempontjából? 2003
 1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos

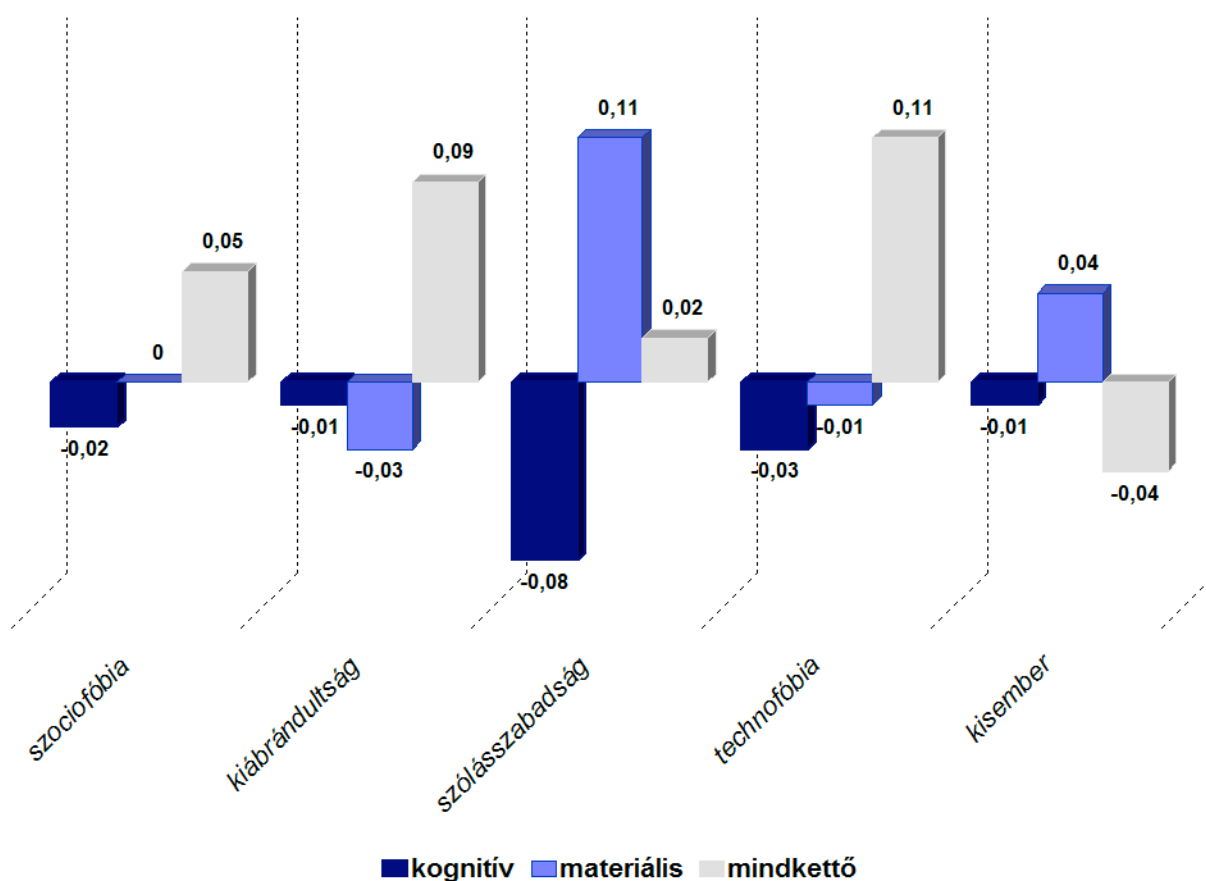
18. ábra Mennyire fontosak az alábbiak SZÓRAKOZÁS szempontjából? 2003
 1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos

Offline világkép

Előző tanulmányunkban az internetet nem használók egyes csoportjainak általános világképét vetettük össze egymással. Ezeket az egyes attitűdöket aggregáló főkomponenseket a 2003-as adatbázis alapján is létrehoztuk. A következő ábra ezen dimenzióknak a kognitív-materiális csoportokban való összevetését mutatja. Témán szempontjából nagy jelentősége a második, „kiábrándultságot” mérő dimenziónak van. Azok akik egyaránt megneveztek kognitív, illetve materiális okokat sokkal inkább hajlottak az őket körülvevő világból való kiábrándultság érzésének elfogadására. Itt a legalacsonyabb értékkel a materiális csoport tagjai rendelkeznek, jelezve azt is, hogy az internethasználat hiányához kapcsolódó kognitív okok inkább együttjárnak azzal a fajta kiábrándultsággal, amely erős gátat képez az újdonságok befogadása számára.

19. ábra Attitűdinális főkomponensek értékei a kognitív-materiális csoportokban, 2003

A második szintű digitális megosztottság magyarországi sajátosságai

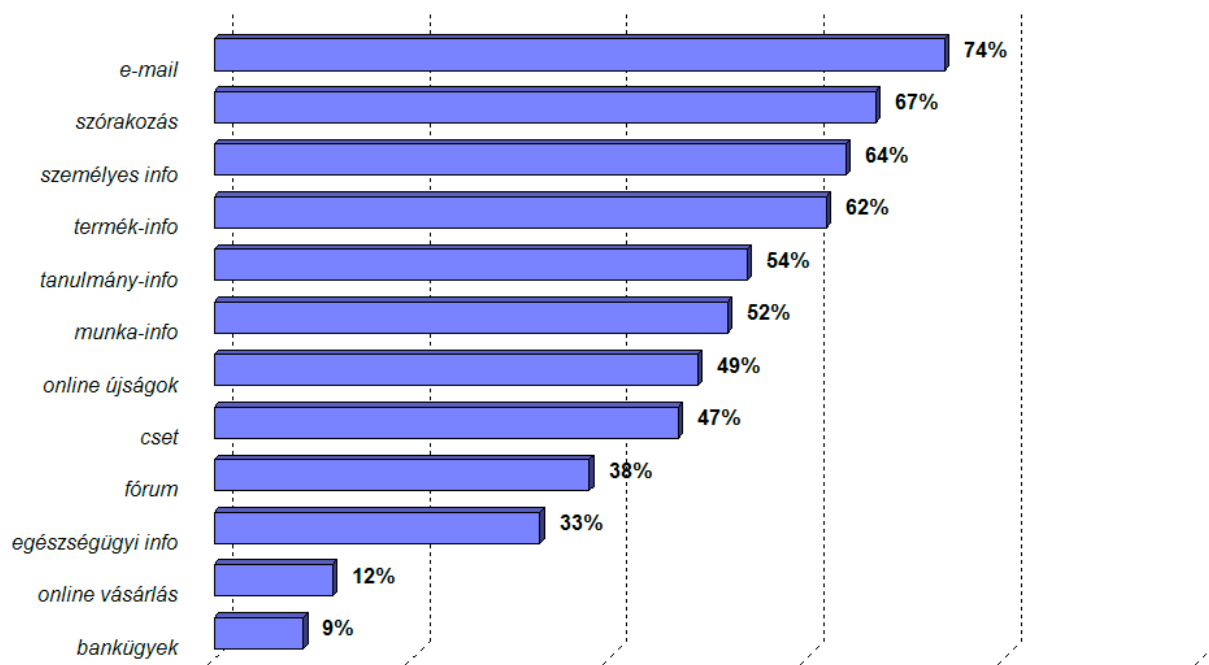
Az alábbi fejezetben a már tárgyalt második szintű szakadék mintázatát vázoljuk fel a hazai adatok segítségével, az elméleti bevezetésben kifejtett dimenziók mentén.

Az elemzés keretét az egész fejezetben a 14 éves és idősebb magyar lakosság internethasználó része (N=1054), – a teljes mintában szereplő személyek negyede – adja.

A használat célja

Az internethasználaton belül a legnépszerűbb tevékenység az e-mail-ezés: a használók háromnegyede (74%) szokott kisebb-nagyobb gyakorisággal elektronikus leveleket küldeni és fogadni. Kétharmaduk az online játékokat és zenehallgatást sem veti meg, és igen nagyarányú a személyes ügyekkel-, a termékekkel és szolgáltatásokkal-, a tanulmány- illetve a munkával kapcsolatos információk keresésével valaha is foglalkozók aránya. A legkevésbé elterjedt internetes tevékenység a bankolás és a hálón keresztüli vásárlás.

20. ábra Online tevékenységek gyakorisága az internethasználók körében (%)

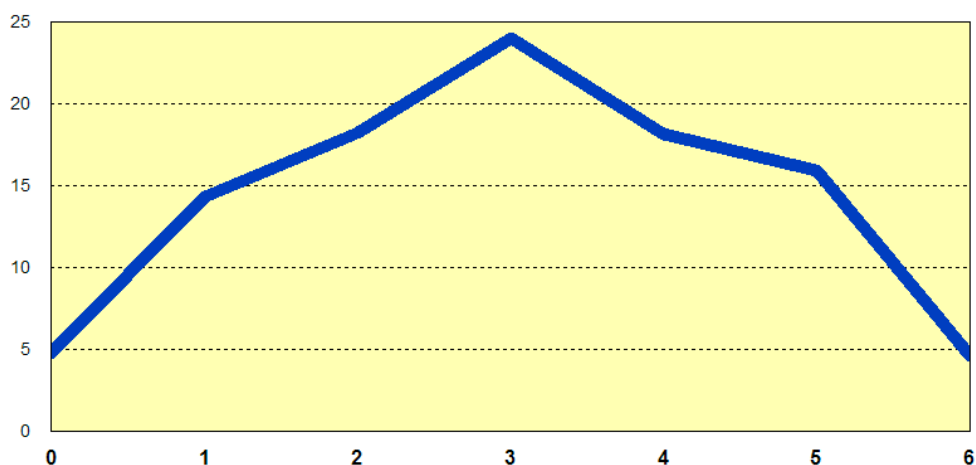
A szakirodalom a használat sokszínűségében rejlő egyenlőtlenségeket főként a hasznos használat kifejezéssel köti össze. Ennek mérésére megalkottuk az ún. „Hasznos Használat Indexet” (HHI). Mivel hasznosságról van szó, az index készítésekor igyekeztünk a valamilyen szempontból hasznosnak tekinthető (valamilyen tőke növelésére alkalmas) tevékenységeket bevonni. Így tehát nem került be a szórakozás, a csetelés, a fórum és az e-mail. (ez utóbbi főleg azért, mert jókora elterjedtsége által igen csekély a differenciáló hatása.)

Összességében tehát a következő hat változóból (online tevékenységi formából) hoztuk létre a hasznos használat indexet:

- Munkával és/vagy tanulmánnyal kapcsolatos információk keresése
- Személyes ügyekkel kapcsolatos információk keresése
- Online újságok olvasása
- Egészségügyi/gyógyászati információk keresése
- Bankügyletek, átutalások, tranzakciók
- Termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos információk keresése és/vagy online vásárlás

Az index tehát azt mutatja meg, hogy ki hányféle célból szokta használni az internetet a hat összetevő közül. Az index képzése során minden egyes online tevékenységnek azonos jelentőséget tulajdonítottunk, azonos súllyal vontunk be őket az indexbe. A különböző szinteken elhelyezkedő személyek eloszlása fordított V alakot mutat, vagyis a legalsó szinten (egyetlen hasznos tevékenységet sem szokott csinálni) és a legfelső szinten (az összes hasznos lehetőséget használja) elhelyezkedők vannak a legkevesebben, és a középső szinten (a hatból hármat használnak) a legtöbben.

21. ábra A HHI egyes szintjein elhelyezkedők aránya (%)

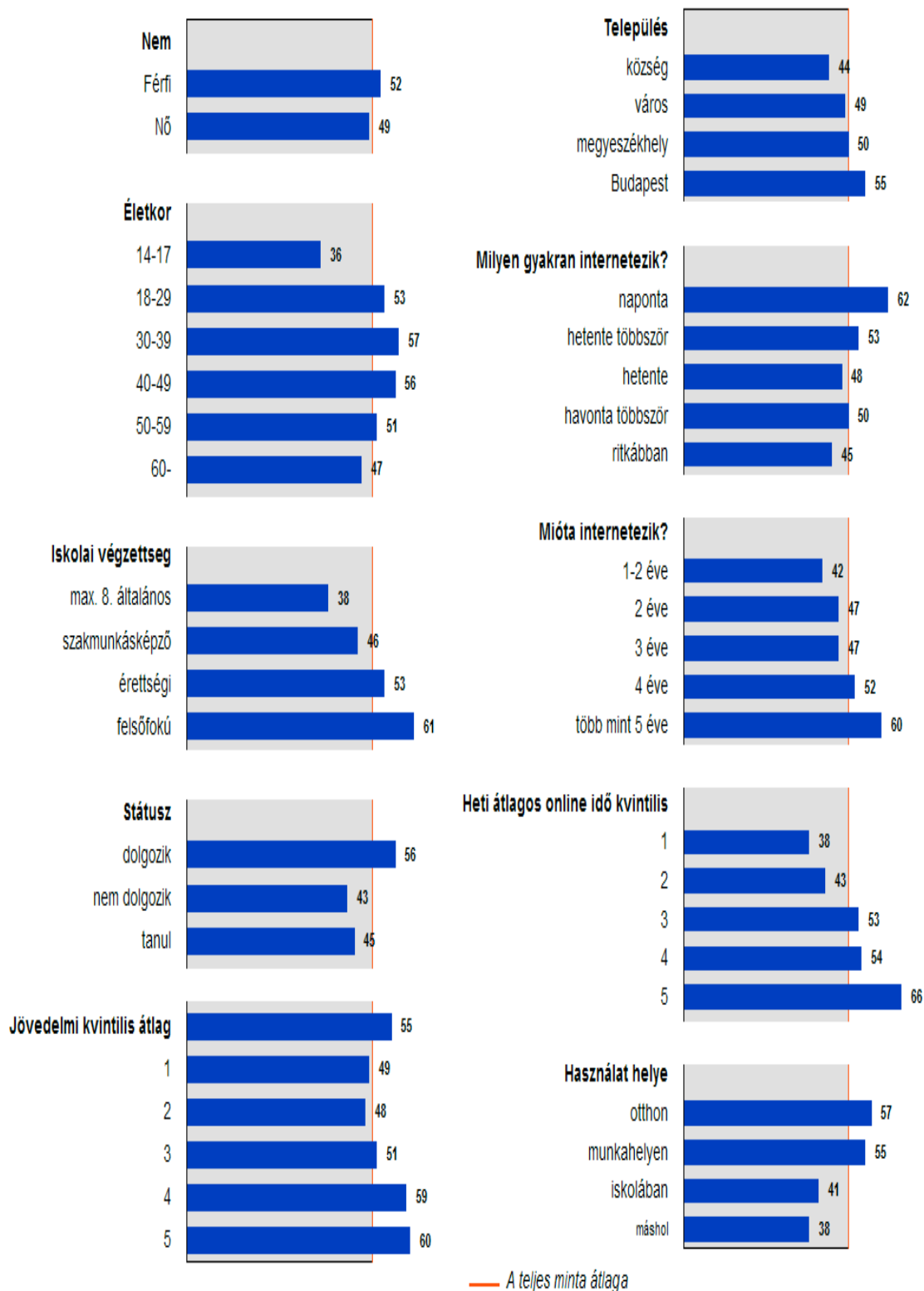

Az adatok könnyebb értelmezhetősége végett az index szintjeit egy 0-100-ig terjedő skálára vetítettük. Az összesített hasznos használati indexérték valamennyi internethasználót tekintve éppen közepes (50 pont).

A HHI index értéke más és más a különféle szocio-demográfiai csoportokban. A legmarkánsabb eltéréseket az életkor és az iskolai végzettség (amik persze nem függetlenek egymástól) esetében tapasztaltuk. A legfiatalabb korcsoportban és a legfeljebb 8 osztályt végzettek között igen alacsony (36-38 pont) értéket mutat az index.

Összefüggést találtunk továbbá a használat gyakorisága, mennyisége, tapasztalata (mióta internetezik) és a hasznos használat között. Adatainkból tisztán látható, hogy minél több éve, minél gyakrabban és minél többet internetezik valaki, annál magasabb használatának hasznossági indexe. Nem mindegy továbbá az sem, hogy honnan csatlakozik a világhálóra valaki: az otthon (is) hozzáférők hasznossági mutatója a legmagasabb, és azoké a legalacsonyabb, akik sem otthon, sem munkahelyen, sem pedig iskolában nem használnak internetet, csak egyéb helyeken.

22. ábra Hasznos Használat Index értékek az internethasználók körében

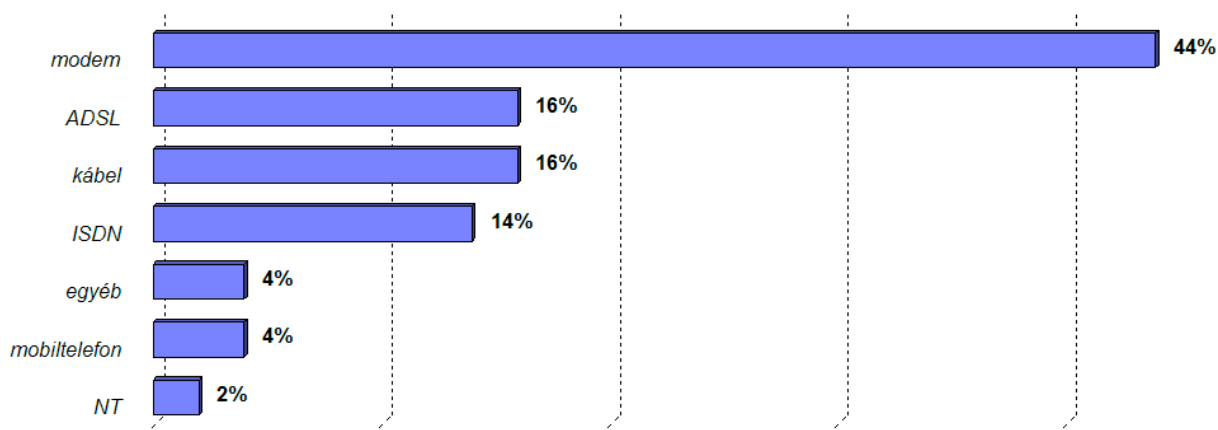

A technikai apparátus

A technikai felszerelésben tapasztalható egyenlőtlenségek kapcsán korlátozott a rendelkezésünkre álló adatforrás. Mindössze az internet-csatlakozás sávszélességével kapcsolatban vannak adataink, és csak az otthoni hozzáférés esetében.

Az otthoni kapcsolattal rendelkező internethasználók harmadának (az összes használó 14 százaléka) szélessávú internetezési lehetősége van otthon.

23. ábra Csatlakozás típusa az otthoni hozzáféréssel rendelkezők körében (% , N=452)

A használat sávszélessége és az internetes tevékenységek közötti kapcsolatot azért nehézkes tetten érni, mert ha valódi összefüggést keresünk, tovább kell szűkíteni a vizsgáltak körét. Ha ugyanis valaki otthon modemen keresztül internetezik, de munkahelyén szélessávú kapcsolata van, az összesített tevékenységlistája nem feltétlenül fog különbözni attól, akinek szélessávja van otthon, és ez nem jelenti azt, hogy nincs is összefüggés sávszélesség és használati cél között. Mindezek okán létrehoztuk azok csoportját, akik otthon szoktak internetezni, de a munkahelyükön és az iskolában nem. Ez a feltételcsoport már nagyjából garantálja, hogy az otthon a használat fő helye, és az egyéb használati megállapítások az otthoni használatra vonatkoznak, viszont az elemszám jócskán lecsökkent (188 fő).

A fentiekben kifejtett megszorítások után is kétségtelenül megállapítható az a nem meglepő eredmény, hogy a szélessávon internetezők hetente átlagos internetezéssel töltött ideje (13 óra) csaknem háromszorosa a keskeny sávú használók átlagának (5 óra).

A demográfiai változókat tekintve a legszembevetőbb különbségeket sávszélesség terén a területi eltérésekben találtuk: míg a fővárosi internetkapcsolattal rendelkező háztartásokban élők 44 százaléka, a községekben lakók csupán 9 százaléka használ otthon szélessávú internet-hozzáférést. Nem független persze a rendelkezésre álló sávszélesség az egy főre

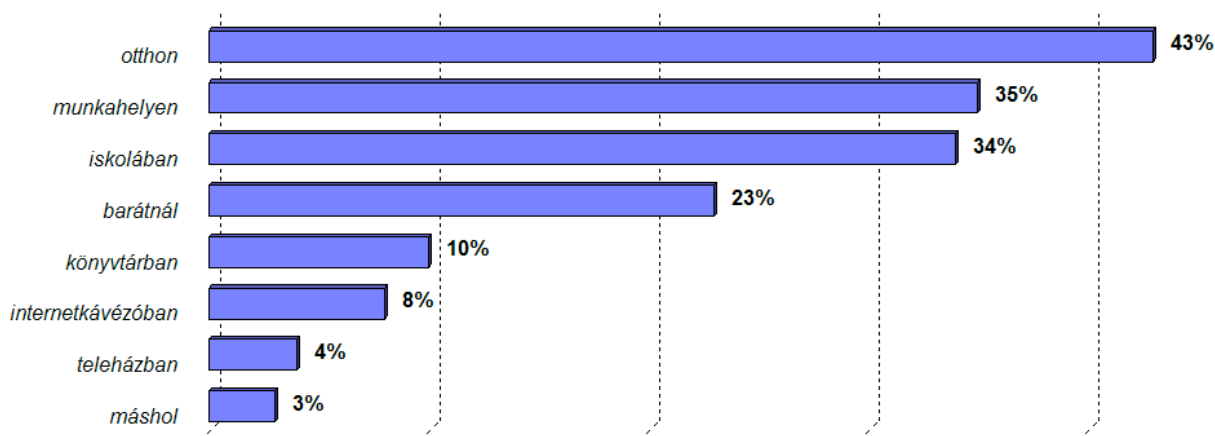
jutó háztartásjövedelem mértékétől sem, minél magasabb a jövedelem, annál valószínűbb a szélessávú internetkapcsolat.

A használat helyszíne

A használat autonómiájának egyenlőtlensége tárgyalásakor főként a használat helyszínét szokták górcső alá venni, hiszen főként ez határozza meg, hogy az internethasználat miféle szabályozásnak van kitéve az időtartamot, a használati módokat tekintve.

Bevezetésként vegyük sorra, hogy a használók összessége milyen arányban szokott internetezni az egyes helyszíneken. Adataink szerint az otthoni használat –a korábbi évek tapasztalataival ellentétben – az első helyen áll az internetezés lehetséges helyszíneinek rangsorában, és még mindig nem számottevő a nyilvános helyeken internetezők aránya.

24. ábra Honnan szokott internetezni? (az internethasználók százalékában - több válasz is lehetséges volt)

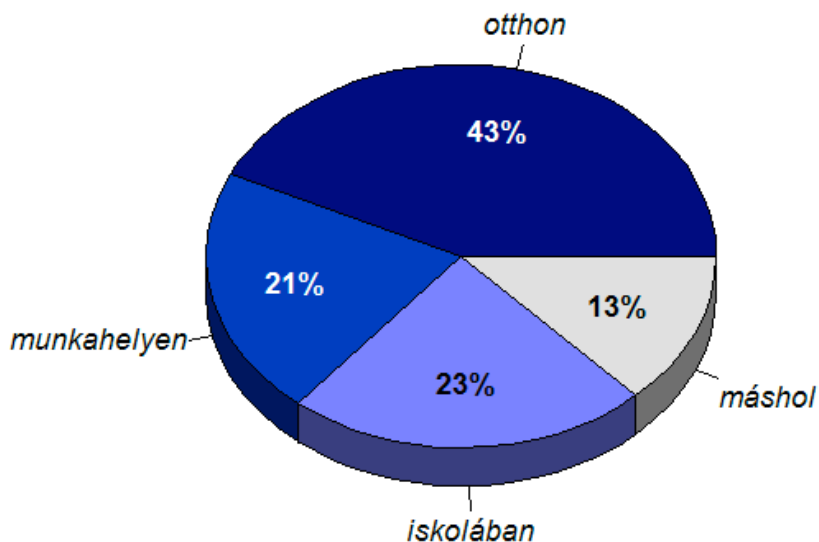

Az elméletek hierarchiába rendezik a különböző helyszíneket a felhasználás autonómiája szempontjából. Ez alapján az otthoni használatot tartják a legelőnyösebbnek, ezért a használat helyszínének többválasztós adatszoportjából egy olyan aggregált változót hoztunk létre, amely ehhez kapcsolódó prioritások mentén épül fel. Így tehát az otthoni használatot tekintettük a leginkább meghatározó szempontnak, ezért azok, akik szoktak otthon internetezni, az otthon használók kategóriájába kerültek attól függetlenül, hogy máshol is használnak-e internetet. (A munkahelyükön internetezők 41, az iskolában használók 32 és a máshol hozzáférők 24 százaléka szokott otthon is internetezni.)

A munkahelyen internetezők csoportjába kerültek tehát azok, akik otthon nem, de munkahelyükön hozzáférnek a nethez, és efféle analógiára készült az iskolában használók

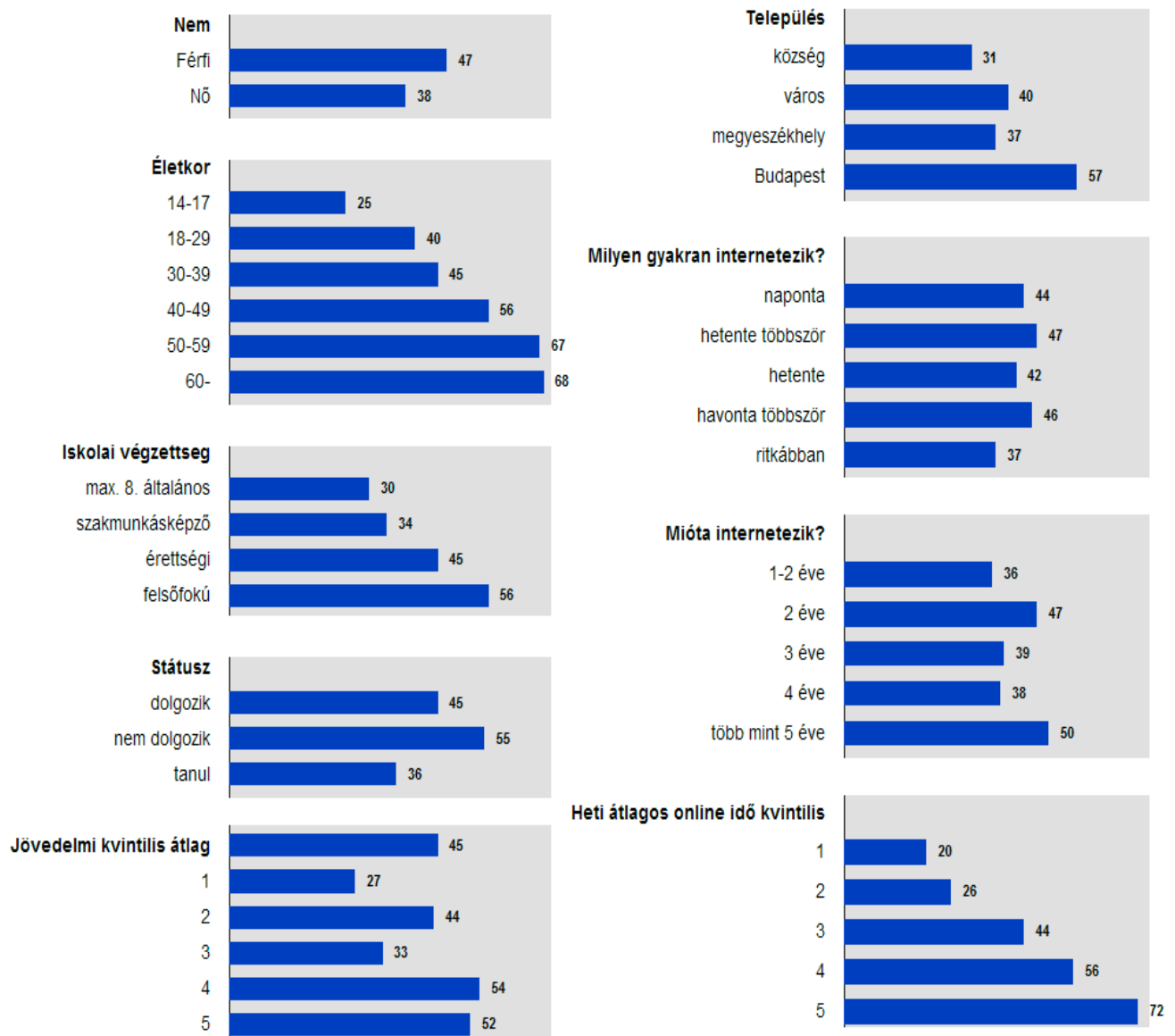
csoportja is. A máshol internetezők kategóriájába került mindenki, aki sem otthon, sem munkahelyen, sem pedig iskolában nem szokott internetezni, hanem csak valahol máshol. A hozzáférés helyére vonatkozó adatok illetén összesítéséből az alábbi megoszlást kaptuk:

25. ábra A hozzáférés helye szerinti összevont megoszlás

Az otthoni használat tekintetében számos összefüggést találtunk a társadalmi-demográfiai és a különféle internethasználati változók mentén. Az életkorban tapasztalható különbségek ezúttal lineáris trendet mutatnak: az idősebb korcsoportok felé haladva egyre nagyobb az otthoni internetezők aránya (ne felejtjük el, hogy az elemzési keretet az internethasználók adják). A magas iskolai végzettséggel rendelkezők, az inaktívak, a Budapesten élők és a sokat internetezők is felülreprezentáltak az otthon hozzáférők körében.

26. ábra Az otthon internetezők a különböző társadalmi-demográfiai és internethasználati változók mentén

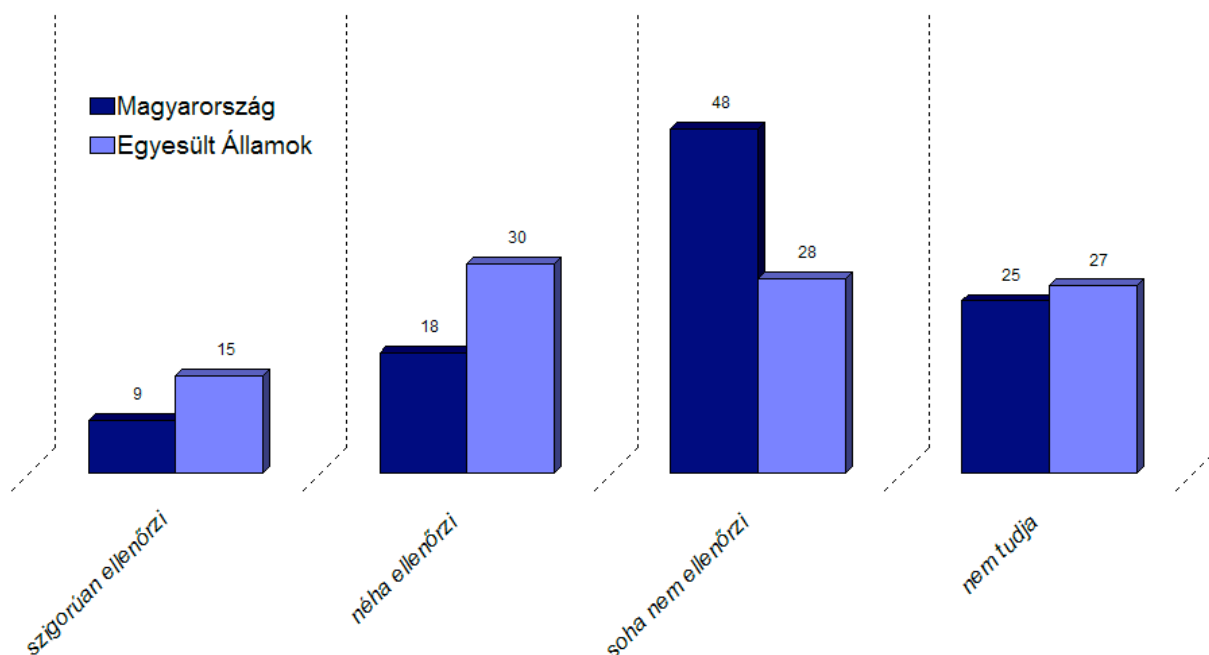

A munkahelyükön igen, de otthon nem használók az átlagosnál szignifikánsan magasabb arányban képviseltetik magukat a legalább hetente e-mail-ezők és munkával kapcsolatos információt keresők körében, és csak elvétve találhatók meg a gyakran csetelők, személyes információkat keresők és online játékokkal, zeneletöltéssel foglalkozók csoportjában.

Magyarországon egyelőre igen kevésbé elterjedt gyakorlat az alkalmazottak internetezésének illetve elektronikus levelezésének munkáltató általi ellenőrzése. Az alkalmazottaknak csak 27 százaléka számolt be arról, hogy munkáltatója valamilyen szinten ellenőrzi munkahelyi internetezését, és ötödük említett hasonlóan a munkahelyi levelezéssel

kapcsolatban. Az alábbi ábrán jól látható, hogy az Egyesült Államokban sokkal elterjedtebb a munkahelyi internethasználat munkáltató általi nyomon követése.

27. ábra Ellenőrzi-e munkáltatója munkahelyi internethasználatát? (munkahelyen internetezők százalékában)

Az iskolai internethasználatban értelemszerűen a tanulók: a legfiatalabb korcsoportba tartozók, a (még) alacsony iskolai végzettségűek vannak jelen. Körükben a legnépszerűbb internetes tevékenységek közé tartozik a csetelés, a játszás, zenehallgatás és a tanulmányokkal kapcsolatos információk keresése (a csak iskolában internetezők 89 százaléka szokott legalább hetente tanulmányokkal kapcsolatos információkat keresni).

A csak munkahelyükön és a csak iskolában internetezők tehát többé-kevésbé komplementer csoportokat alkotnak a használat célja szempontjából.

A csak máshol (sem otthon, sem munkahelyen, sem iskolában nem) internetezők kétharmada szokta igénybe venni barátja, rokona, ismerőse internet-hozzáférését. A nyilvános hozzáférési helyek közül a könyvtárban való internetezés a legjellemzőbb, ott 29 százaléka szokott internetet használni. A csak máshol használók felülreprezentáltak a 18-29 évesek, az inaktívak és az alacsony jövedelműek körében, továbbá jellemzően ritkán, keveset és nem régóta interneteznek, valamint a legnépszerűbb online tevékenység körükben a szórakozás.

„Internet-kompetencia”

A képességek, készségek egyenlőtlensége kapcsán a rendelkezésünkre álló adat részben az internethasználathoz szükséges, de hozzá nem feltétlenül köthető háttértudás, az idegen nyelv ismerete, részint pedig a vélt és valós technikai tudás: a leggyakoribb számítógépes programok legalább alapszintű ismerete valamint a számítógép- és internethasználati tudás megítélése.

Az internethasználók több mint fele (57%) jónak vagy kiválónak ítéli a számítógép-kezelői tudását, míg az internetfelhasználói tudásukról valamivel kevesebben, 49 százaléknyan vélekednek így. Azok, akik jónak vagy kiválónak találják mind a számítógép- mind pedig az internetkezelői tudásukat, az összes internethasználó körében tapasztaltnál szignifikánsan nagyobb arányban találhatók a férfiak, a 18-29 évesek, a tanulók és a fővárosiak csoportjában. Használati szokások szempontjából pedig a sokat, régóta, gyakran és otthonról internetezők csoportjában vannak jelen kimagaslóan. Meg kell persze jegyeznünk, hogy ezen technikai tudások önmegítélése igen relatív, számos külső hatás függvénye lehet, ezért nem tekinthető azonosnak a valós tudással.

Az alapvető számítógépes programokkal kapcsolatban az internethasználók túlnyomó többsége (92%) számolt be legalább alapszintű felhasználói tudásról, ezért ezzel kapcsolatban nincs okunk egyenlőtlenségről beszélni.

Az internethasználat kapcsán meghatározó háttértudásnak és ezáltal fontos választóvonalnak tekintjük az angolnyelv ismeretét. Erről azonban nincs adatunk, csak általában az idegennyelv-tudásról. Az internethasználók több mint kétharmada (68%) beszél valamilyen idegen nyelven. A legalább egy idegen nyelvet tudó internethasználók felülreprezentáltak a két legfiatalabb korcsoportban és a tanulók körében, továbbá a sokat és régóta internetezők között, és a magukról jó felhasználói tudást vélők csoportjában.

Best Practice elemzés

Az idei évben csakúgy, mint tavalyi tanulmányunkban, foglalkozunk a digitális megosztottság csökkentésére irányuló kormányzati intézkedésekkel. A kormányzati intézkedések formáinak feltárására irányuló kutatás módszertana hasonló a korábbi tanulmányéhoz: best practice elemzéseken keresztül, egy-egy ország információs politikáját feltárva mutatjuk be a kormányzati beavatkozások fókuszait és prioritásait, valamint a jellemző programtípusokat. A vizsgált országok kiválasztásánál azonban az idei évben eltérő szempontokat tartottunk szem előtt. Tavalyi tanulmányunkban a fő cél az volt, hogy a magas penetrációs szinttel jellemezhető országok vizsgálatán keresztül kimutassuk, hogy milyen kormányzati intézkedések segíthetik elő az internet elterjedését és minél több társadalmi csoport bevonását, vagyis az információs társadalom kialakításának sikeres megvalósítását. Szem előtt tartottuk továbbá, hogy olyan nemzet is helyet kapjon az elemzésben, amelynek gazdasági-társadalmi fejlettségét tekintve Magyarországhoz hasonló helyzetben van. Ezen szempontok figyelembevételével végül öt ország bemutatására került sor: **USA, Kanada, Svédország, Portugália, Észtország.**

Idei tanulmányunkban további szempontokat is figyelembe vettünk az elemzendő országok kiválasztásánál. Ezek közül az egyik legfontosabb volt, hogy szemügyre vegyünk azon országok információs politikáját, amelyek a térség országai közül Magyarországgal egy időben csatlakoznak az Európai Unióhoz. Ily módon képet adhatunk a térség országainak helyzetéről és digitális megosztottság elleni küzdelméről. Ennek megfelelően kapott helyet az idei best practice elemzésben **Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia.** További szempont volt a kiválasztásban, hogy a tavalyi öt, illetve az idei vizsgálatba bevont hat ország jól kiegészítse egymást, és segítséget nyújtson a digitális egyenlőtlenség problematikájának általános megértésében. Ezt a célt szem előtt tartva, illetve a már jövőre gondolva idei tanulmányunk foglalkozik két olyan országgal is – **Németországgal és Szingapúrral** - amely az utóbbi évtizedben jelentős eredményeket ért el az információs társadalom kiépítése terén és igen jó penetrációs mutatókkal, valamint széles körben kiépített szolgáltatásokkal rendelkezik.

A kétféle országcsoportból való választást az is indokolja, hogy ily módon alkalmunk nyílik a magasabb penetrációs szinttel jellemezhető országok és a diffúzió egy korábbi fázisánál tartó nemzetek információs politikájának összevetésére, illetve annak előrevetítésére, hogy a szélesebb körű használat elérésekor milyen problémák kerülnek előtérbe és azok milyen jellegű kormányzati válaszlépéseket implikálhatnak.

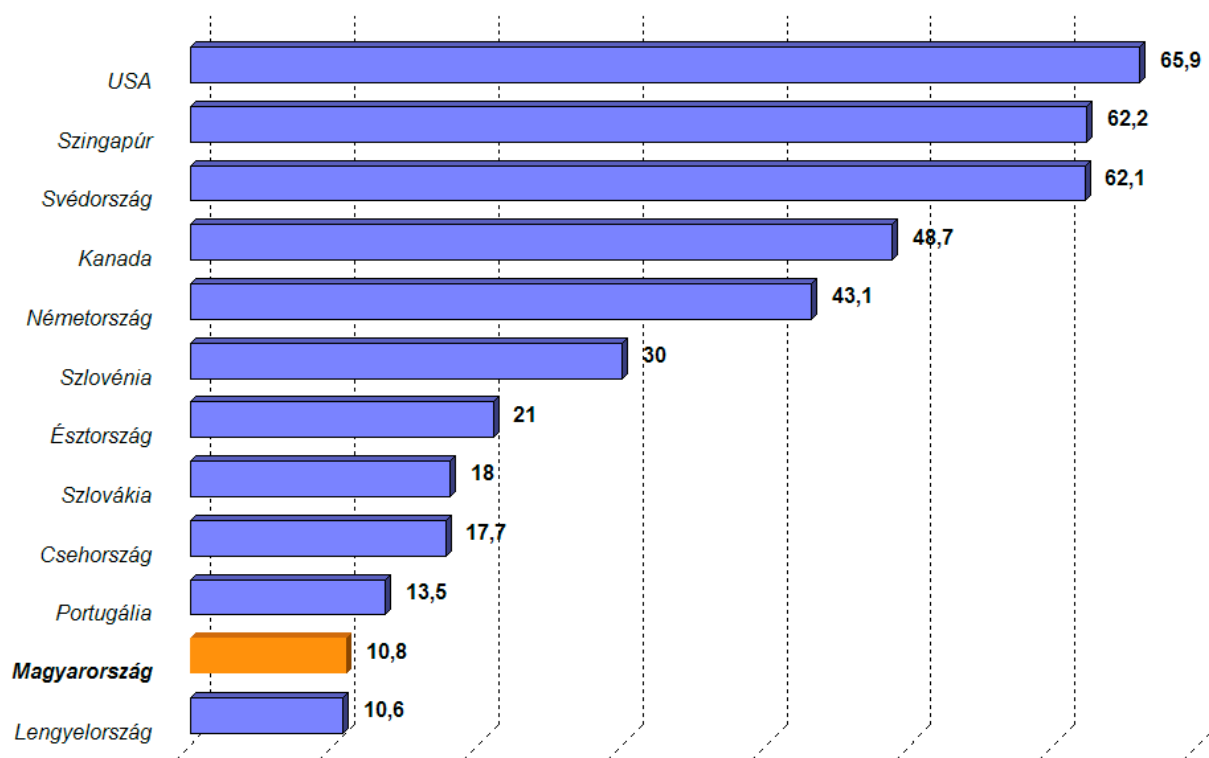
A tanulmány best practice elemzéssel foglalkozó része három tematikus egységből áll. Elsőként néhány jellemző, az információs társadalom fejlettségét mutató indikátor segítségével röviden bemutatjuk az elemzésben helyet kapott országokat. A rövid bemutatásba bevontuk a tavaly elemzett öt országot is. Ezt követően az egyes országok bemutatásra kerül sor. A fejezet végén összefoglaljuk a best practice elemzés tanulságait.

A tanulmányban szereplő országok bemutatása

Infrastrukturális fejlettség és használati mutatók

Az alábbi ábrákon az általunk vizsgált országok infrastrukturális és internethasználati penetrációt mutató adatait figyelhetjük meg. Jól látható, hogy az Egyesült Államok, Szingapúr, Svédország és Kanada által alkotott csoport nagymértékben megelőzi a többi országot akár a számítógép ellátottságról, akár a 10 000 lakosra jutó internethostok számáról van szó. Németország általában a középmezőnyben helyezkedik el, míg a kelet-európai országok határozott lemaradásban vannak a penetráció tekintetében.

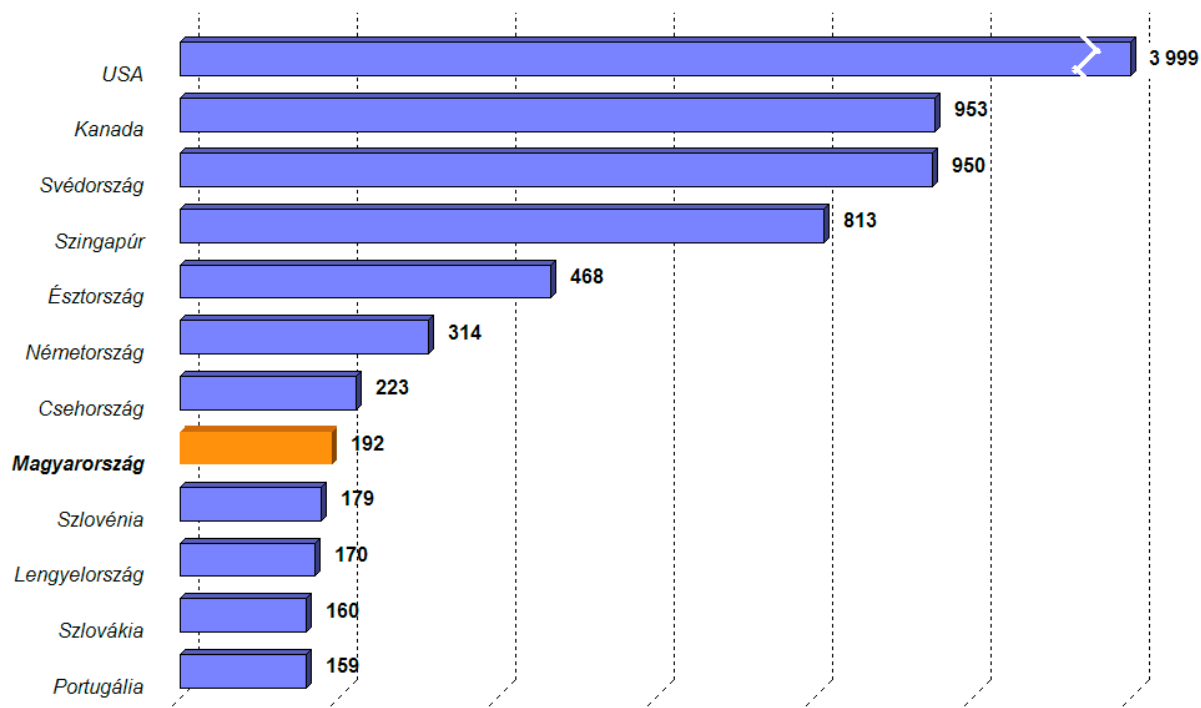
28. ábra 100 lakosra jutó személyi számítógépek száma a vizsgált országokban (2002)

Forrás: ITU 2004 www.itu.org

A 10 000 lakosra jutó internethostok számát tekintve látványos az USA fölénye, még a többi mutató esetében hozzá hasonló értékeket mutató országokhoz képest is.

29. ábra 10 000 lakosra jutó internet-hostok száma a vizsgált országokban (2002)

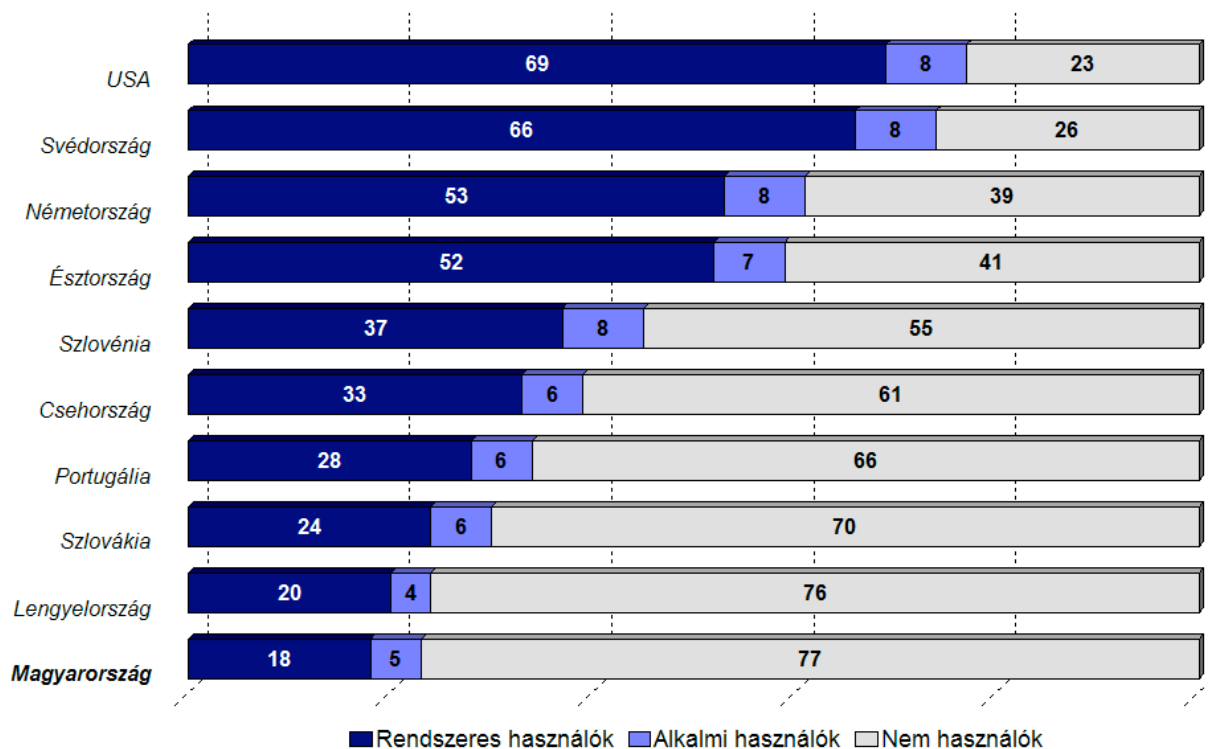
Forrás: ITU 2004 www.itu.org

A fentiekhez hasonlókat mondhatunk el az internethasználattal kapcsolatban is. Az internethasználók aránya kiemelkedően magas az USA-ban és Szingapúrban (78%), de 50 % felett van Németországban, Kanadában (52%) és Észtországban is.

Fontos jelezni azonban, hogy sem az Európai Unió országai, sem a csatlakozó országok nem nevezhetők homogén tömböknek az információs társadalom fejlettségét mutató adatok tekintetében. Jól látható például, hogy Portugália inkább a csatlakozó országok gyengébben teljesítő országaihoz hasonlít, míg Észtország és sok esetben Szlovénia is szorosan felzárkózik a középmezőnyt jelentő Németországhoz.

A táblázatok azt is jól ábrázolják, hogy Magyarország igen alacsony mutatókkal jellemezhető. A vizsgált országok körében mindenképpen az alsó harmadba tartozik, az internethasználók arányát tekintve pedig utolsó.

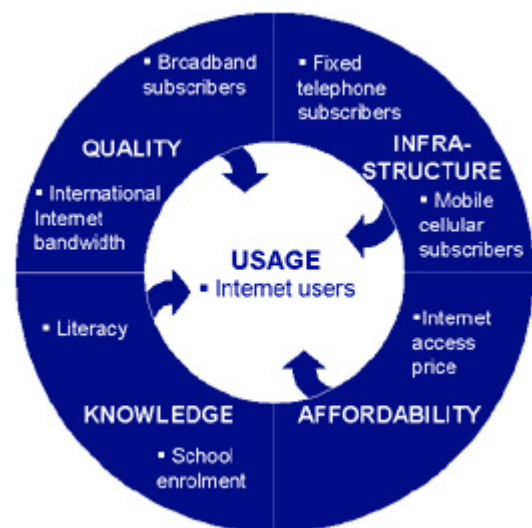
30. ábra Internethasználók aránya a vizsgált országokban 2002-2003 (15 éves és annál idősebb népesség körében)⁴

Forrás: SIBIS EU 2002 - NAS 2003

Digital Access Index

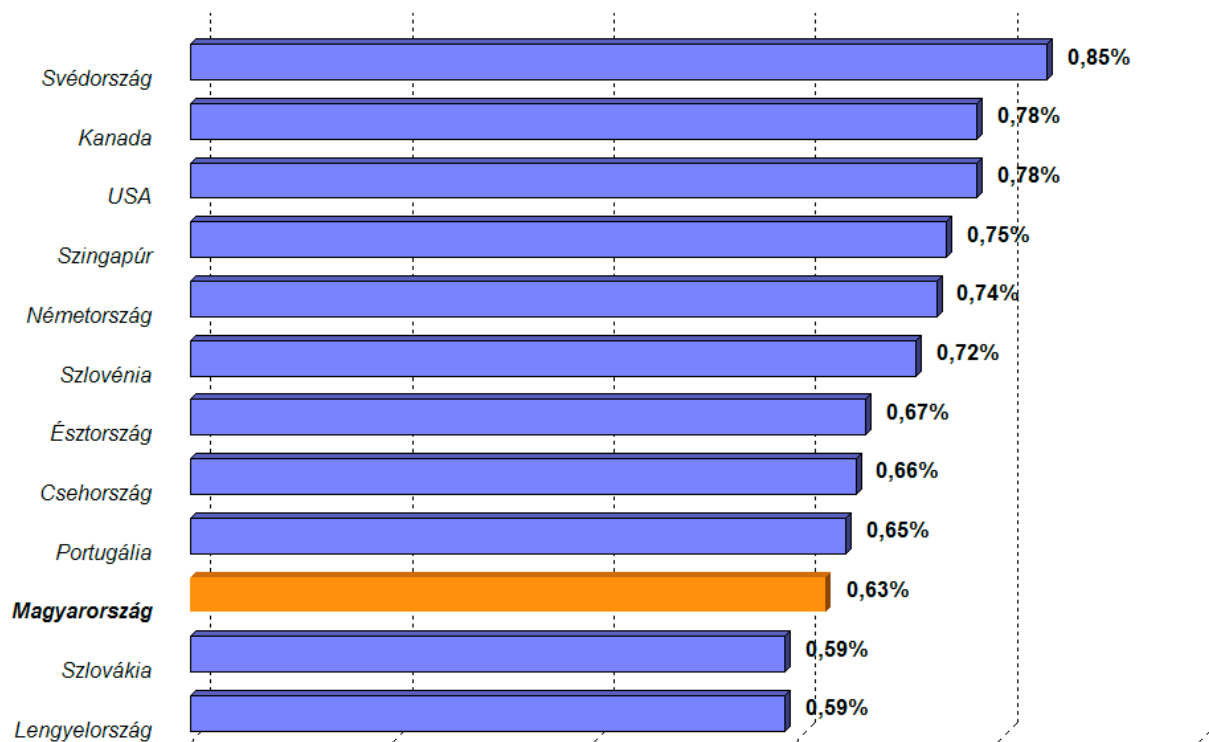
A digitális hozzáférés indexet (DAI) az ITU (International Telecommunication Union - Genf, Svájc <http://www.itu.int/>) öt különböző háttér dimenzióból és nyolc indikátorból alkotta meg, azzal a céllal, hogy egy globálisan is érvényes összehasonlítható index jöjjön létre. Az indexhez gyűjtött adatok érvényessége 178 országra terjed ki, ezzel a kutatás a legátfogóbb ilyen típusú felmérés. Az öt mérési dimenzió illetve a mögötte lévő indikátorok a következők:⁵ **Infrastruktúra** (vezetékes illetve mobil előfizetők száma), **Megfizethetőség-Elérhetőség** (internet előfizetési illetve használati díj), **Tudás** (írásstudás, valamint az iskolai

⁴ A táblázatban nem szerepelnek Szingapúr és Kanada adatai, mivel a SIBIS adatfelvételben ezek az országok nem vesznek részt. A szövegben megemlített Kanadára vonatkozó adat a www.itu.int, a Szingapúrra vonatkozó pedig a www.ida.gov.sg-ről származik

hátter), **Minőség** (szélessávú előfizetők száma, nemzetközi internet rákapcsolódási sávszélesség), illetve a **Használat** (internethasználók száma).⁶ Az index értéke a következő a vizsgált országokban:

31. ábra A Digitális Hozzáférés Index értékei a vizsgált országokban 2002

Forrás: ITU 2002 www.itu.int

A digitális megosztottság indikátorai

Mivel tanulmányunk szűkebb témája a digitális megosztottság érdemes lehet megvizsgálni, hogy milyen megosztottságok jellemzik az egyes országokat. Ennek vizsgálatára a SIBIS által kidolgozott Digitális Szakadék Indexet (DIDIX) használhatjuk. Mivel a SIBIS

⁵ Megalkotásakor az öt dimenzió mindegyikében figyelembe vették az elérendő célt, így pl. a vezetékes telefon penetrációjakor 60% jelenti az elérendő célt, illetve ez az érték kapna 1-es értéket ebben a dimenzióban

⁶ Az index kiszámítási módja: meghatározzuk mindegyik dimenzió értéket 0-tól 1-ig terjedő skálán az alábbiak szerint, majd az öt érték átlagát véve megkapjuk a Digital Access Indexet: **Infrastruktúra:** 100 lakosra jutó vezetékes illetve mobil előfizetők száma $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$ -es szorzóval, **Megfizethetőség-Elérhetőség:** 1 - az internet előfizetési illetve használati díj az átlagos jövedelem százalékában, **Tudás:** írástudás százalékos aránya $\frac{1}{3}$ -os szorzóval, valamint az alap, közép és felsőfokú oktatás szintje 100-as skálán $\frac{2}{3}$ -os szorzóval, **Minőség:** 100 lakosra jutó szélessávú előfizetők száma $\frac{1}{2}$ -es szorzóval, nemzetközi internet rákapcsolódási sávszélesség logaritmikus számítás segítségével $(\text{Log}(\text{sávszélesség}) - \text{Log}(0,01)) / (\text{Log}(\text{cél sávszélesség}) - \text{Log}(0,01))$ $\frac{1}{2}$ -es szorzóval, illetve a **Használat:** 100 lakosra jutó internethasználók száma

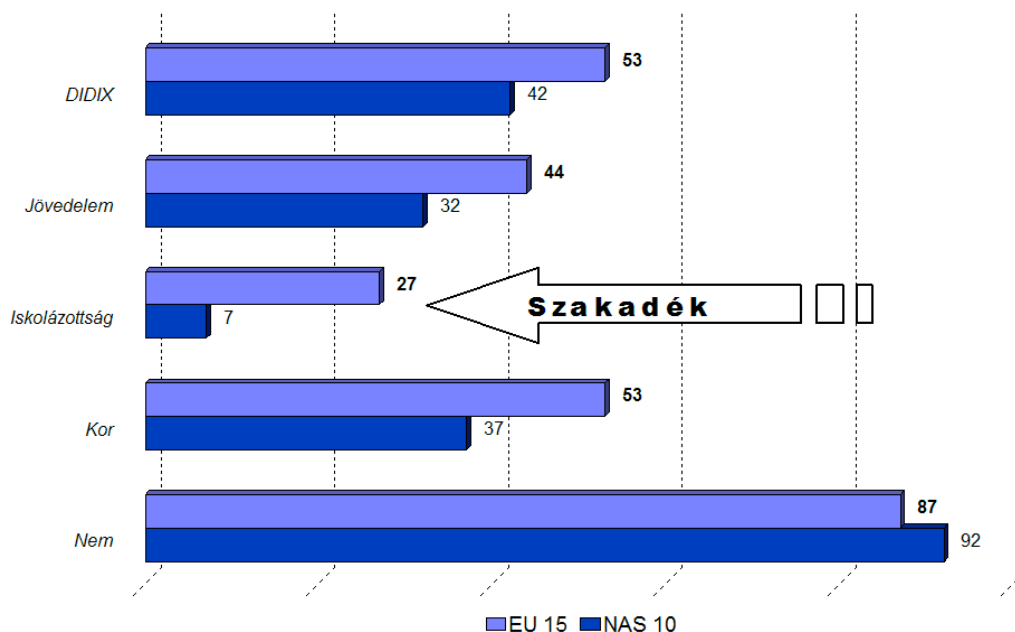
felmérésekben Szingapúr és Kanada nem szerepelnek ezért ezen országok estében ettől a bemutatástól eltekintünk.

A digitális szakadék indexét a SIBIS a következőképpen alkotta meg. A Digital Divide Index (DIDIX) az információs eszközökhöz való hozzáférést illetve azok használatát összevontan vizsgálja négy társadalmi-demográfiai (nem, kor, iskolázottság, jövedelem) változó hátrányos attribútumai mentén (nők, idősök, alacsony iskolai végzettségűek, alacsony jövedelműek). Az index értéke azt mutatja meg, hogy az adott hátrányos helyzetű csoportban milyen arányú az információs eszközökhöz való hozzáférés és azok használatának elterjedtsége a teljes populációban tapasztalt arányhoz képest. Az index értéke 0 és 100 között mozog, és a 100 jelentené azt, hogy az alcsoportban és a teljes mintában mért arány megegyezik. Minél alacsonyabb tehát az index értéke, annál nagyobb szakadékról beszélhetünk.

Az alábbi ábrán megfigyelhetjük, hogy az index tanúsága szerint átlagosan Kelet-Közép-Európa tíz országában⁷ valamivel nagyobb a digitális megosztottság mértéke, mint az Európai Unióban. Az egyes dimenziók fontossági sorrendje hasonló mintázatot mutat a két térség esetében. A nemek közti különbségek a legkevésbé hangsúlyosak, – ezen a területen Kelet-Közép-Európában még kis mértékben jelentéktelenebbek is az egyenlőtlenségek, mint az EU-ban. A leginkább differenciáló tényező az iskolai végzettség: e változó mentén alakulnak ki a legnagyobb egyenlőtlenségek. Az adatok szerint ez a dimenzió Kelet-Közép-Európában különösen fontos.

⁷ A SIBIS kutatásokba bevont kelet-közép-európai országok (NAS10): Magyarország, Románia, Bulgária, Litvánia, Lettország, Észtország, Szlovákia, Szlovénia, Csehország, Lengyelország

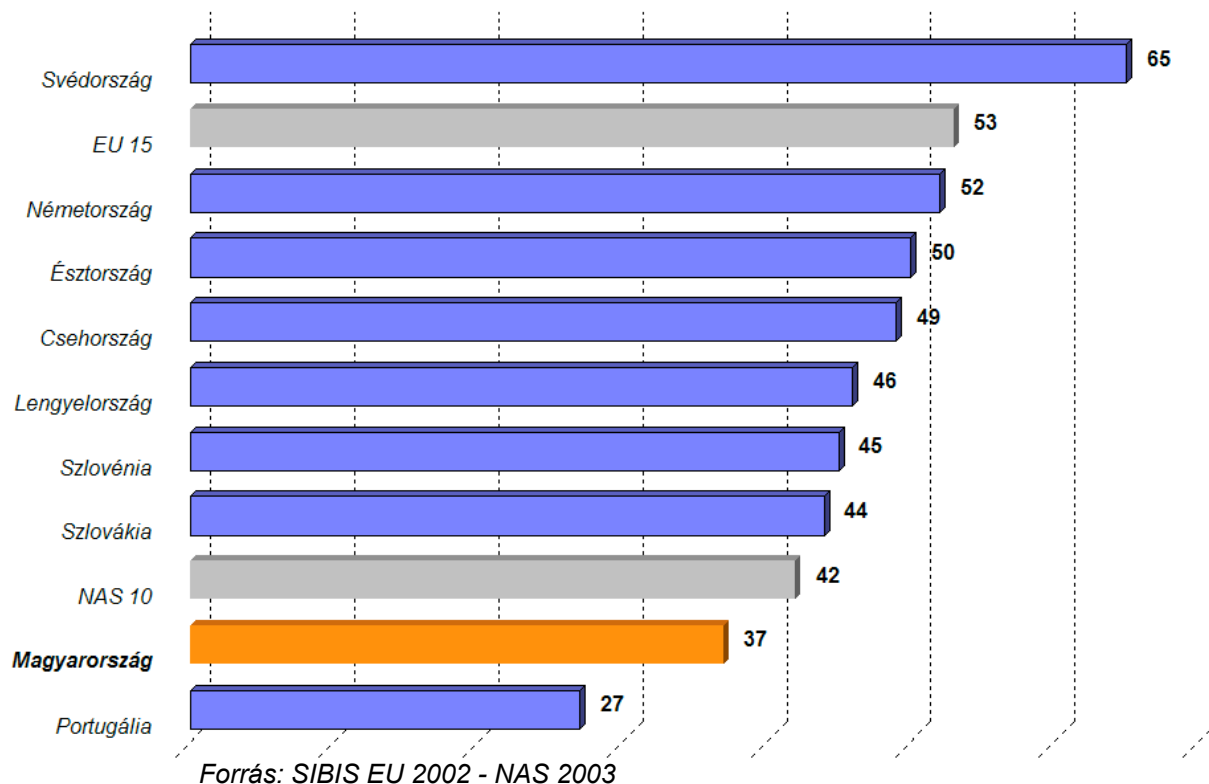
32. ábra A Digital Divide Index és összetevőinek értékei az Európai Unió tagállamaiban és Kelet-Közép-Európában (átlagok) 2002-2003

Forrás: SIBIS EU 2002 - NAS 2003

A következő ábrán a digitális megosztottság mértékét országonként ábrázoljuk. Az Európai Unió átlagnál a vizsgált országok közül csak Svédországban kisebb a megosztottság mértéke, de Németország és Észtország is csak kis mértékben marad el ettől az átlagtól. A vizsgált kelet-közép-európai országokban tapasztalható digitális megosztottság ha esetenként csak kis mértékben is, de kisebb, mint a Kelet-Közép-Európában átlagosan. Magyarországon viszont az egyenlőtlenségek nagyobbak bizonyultak, mint a térségben átlagosan, ami egyben azt is jelenti, hogy jóval nagyobb a megosztottság, mint az Unióban. A legnagyobb megosztottság Portugáliában tapasztalható: itt az egyenlőtlenségek még a kelet-közép-európai átlaghoz képest is igen nagyok.

33. ábra A Digital Divide Index értékei a vizsgált országokban, 2002-2003

A következő részben a vizsgálatra kiválasztott országok egyenkénti bemutatása következik. Minden ország esetében a bemutatás végén összesítjük a megismert programokat aszerint, hogy azok mely megosztottsági dimenzióra kívánnak hatni.

Németország

Németország, annak ellenére, hogy a 1991-es évek közepétől igen jó adatokkal rendelkezett az IT-szektor gazdasági mutatóit tekintve, még az évszázad végén is sok szempontból sereghajtónak számított az Európai Unión belül az információs társadalom fejlettségét illetően. Ez elsősorban a lakossági használati mutatók alacsony értékeinek volt köszönhető: az Európai Unió átlagához képest az internethasználók aránya még 2000-ben is viszonylag alacsony volt (a különböző felmérésektől függően 20-30%), és igen komoly digitális egyenlőtlenségek voltak megfigyelhetők, elsősorban a fiatalok és az idősek, az alacsony és a magas iskolai végzettségűek, valamint a férfiak és a nők között.

A felmérések szerint a távolmaradás oka elsősorban az érdektelenség volt az internet nyújtotta lehetőségekkel kapcsolatban, ehhez járultak hozzá az internetezés magas költségei. Fontosnak mutatkoztak továbbá a tudásbeli korlátok is: vagyis sokan azért nem használták a világhálót, mert nem értettek az internet technológiájához, túl bonyolultnak találták azt.⁸

Az 1990-es évek végétől Németországban a lakossági használati mutatók folyamatosan növekedtek és ennek eredményeképp a használati arány 2002-2003-ban – mérésektől függően - 50 és 60% között volt. Ez azt jelenti, hogy Németország elérte, sőt bizonyos adatok szerint túlhaladta az uniós átlagot az internet- és mobilpenetrációban. További adatok azt mutatják, hogy az utóbbi években a digitális megosztottság mértéke kismértékben csökkent.⁹

Ebben a fejlődésben nyilvánvalóan nagy szerepe volt annak, hogy a Német Szövetségi Kormányzat az 1990-es évek közepétől kezdve elkötelezettnek mutatkozott az iránt a cél

⁸ Stefan Welling-Herbert Kubicek: Measuring and Bridging the Digital Divide In Germany, <http://www.digitale-chancen.de/transfer/downloads/MD35.pdf>

íránt, hogy az ország vezető pozíciót harcoljon ki magának az információs korban. Ennek érdekében a kormányzat 1996 óta három részletes akciótervet dolgozott ki, amelyek számos programot indítottak újukra az információs társadalom kiépítésének több területén.

Az alábbiakban ezeket az akcióterveket mutatjuk be. A bemutatást azonban két szempontból is korlátoznunk kell. Az akciótervekből elsősorban azokat a programokat emeltük ki, amelyek közvetlenül vagy közvetetten, de a digitális egyenlőtlenségek csökkentését szolgálják. Ezért, bár a kormányzat folyamatosan nagy hangsúlyt helyezett például az elektronikus kereskedelem és gazdaság fejlesztésére, ezt a területet nem elemezzük hangsúlyosan. Másrészt az alábbi elemzésben elsősorban a szövetségi kormányzat által indított programokat vesszük szemügyre. Németország 16 tartománya közül szinte mindegyik rendelkezik helyi stratégiákkal és programokkal, amiket azonban jelenleg nincs módunk részletesen megvizsgálni.

A német kormányzat az információs társadalom kiépítésének folyamatában folyamatosan nagy hangsúlyt fektet a különböző társadalmi szereplőkkel való együttműködésre és konzultációra. Ennek jegyében 1996-ban a Gazdasági és az Oktatási Minisztérium az akcióterv részeként, megalapította a **Forum Info 2000** elnevezésű testületet. A fórum több mint 180 tagságát különböző társadalmi szervezetek képviselői alkotják, akik folyamatos eszmecserét folytatnak egyes, az információs társadalom fejlődését illető kérdésekben.

A Forum Info 2000 kezdeményezés folytatásának tekinthető az **Information Society Forum**, ami főképp az Internet for All program mellett, hat munkacsoportban szolgált tanácsadó testületként.

A legnagyobb public-private partnerségi hálózat Németországban az **Initiative D21** (<http://www.initiaved21.de/english/index.php>), aminek fő célja, hogy felgyorsítsa Németország információs társadalommá alakulását. Az egyesületet 50 cég alapította 1999 nyarán, de tagsága azóta 300-ra nőtt. Az egyesület négy területen („e-Kormányzat/Biztonság és bizalom”, „IT az Egészségügyben”, „Növekedés és versenyképesség” és „Oktatás és egyenlő esélyek”) működik. Mind a négy területet az üzleti és politikai életből delegált képviselőtestület koordinálja. A Initiative D21 számos projektet indított el és támogatott a fenti területeken, sok a következőkben bemutatott program szponzorálásában is részt vett. Jelenleg az egyesület kb. 50 különböző programmal foglalkozik.

⁹ Andrea Koenen – Bertram Konert – Jo Groebel: Germany and the Digital World, European Institut for the Media, 2003; SIBIS Pocketbook 2002-2003, www.sibis-eu.org

Akcióprogramok az információs társadalom fejlesztéséért

A Német Szövetségi Kormányzat a Kutatási, Technológiai és Innovációs Tanács javaslatára 1996-ban alkotta meg a „**Info 2000: Germany's Way to the Information Society**” című akciótervet, amely az Információs Társadalom kiteljesítését szolgálta. Az akcióterv elsősorban a telekommunikációs piac liberalizálását és a megfelelő jogi környezet kialakítását helyezte a középpontba. Az e célokra irányuló lépések folyamatosan jelen voltak a kormányzat akciótervekben (1996, 1999, 2004) és számos törvény született, amely elősegíti a digitális technológiák mind szélesebb körben való alkalmazását és a használat biztonságát, valamint az elektronikus kereskedelem elterjedését.

A telekommunikációs piac folyamatos liberalizálásának köszönhetően a használati költségek csökkentek, ami önmagában hozzájárult az internethasználat elterjedéséhez.

Az 1996-os akcióterv fentiekén kívül projektet indított a távmunka elterjesztésére és az elektronikus kereskedelmi kezdeményezések segítésére.

1996-ban indította el a Szövetségi Kormányzat a **Schulen ans Netz** elnevezésű, iskolákat érintő programját, aminek célja az volt, hogy minél több iskolát szereljenek fel megfelelő telekommunikációs infrastruktúrával és internet-hozzáféréssel. A program megvalósításához piaci partnerként nagy segítséget nyújtott a Deutsche Telekom AG., amely máig támogatója maradt a kezdeményezésnek.

Az új kormányzat 1999-ben hívta életre az új akciótervet **Innovation and Jobs in the Information Society the Century 21th** címen (www.bmwi-info2000.de/Redaktion/Inhalte/Downloads), ami 2005-ig fogalmazza meg az információs társadalom kiteljesítése érdekében szükséges lépéseket és határozza meg az elérendő célokat.

Az akcióterv több stratégiai célegyüttest jelölt ki, amiken belül megfogalmazta az egyes programokat. Az alábbiakban a használat terjedését szolgáló programcsoportot, az iskolarendszer modernizációját célzó intézkedéseket és az elektronikus kormányzással kapcsolatos terveket írjuk le részletesebben.

A Gazdasági és az Oktatási Minisztérium által közösen kidolgozott akcióterv fő célja, hogy Németország vezető szerepbe kerüljön Európában az információs társadalom kiépítésében. Ennek érdekében az akcióterv legfontosabb célkitűzése az internetpenetráció növelése és a használat terjesztése a társadalom tagjai között és a gazdasági szektorban. Az akcióterv különös hangsúlyt helyez a digitális egyenlőtlenségek csökkentésére és a szakadék mélyülésének megakadályozására: egyik kiemelt célja, hogy biztosítsa az esélyegyenlőséget és a hátrányos helyzetű csoportok felzárkózását. Az akcióterv ezen a területen azt a célt fogalmazza meg, hogy az internethasználók aránya 2005-re elérje a 40 százalékot. Ezt az eredményt, nyilvánvalóan az alábbi programoknak is köszönhetően, már 2003-ra sikerült elérni.

Programok a használat bővítésének érdekében

Az internethasználat elterjesztése érdekében indult útjára az „Internet for All” kezdeményezés, ami elsősorban azok bevonását célozta meg, akik kevésbé tájékozottak az internettel és a használati lehetőségekkel kapcsolatban. Az Internet for All ennek megfelelően nagyrészt felvilágosító kampányokat és sajtókampányokat jelentett, amit általában egy-egy speciális célcsoportnak címeztek. Külön felvilágosító program indult 6-12 éves gyerekeknek (**Kids to the Maus**), fogyatékkal élő embereknek (**Internet without barriers**) és kisvárosban vagy falun élőknek (**Mission Internet**).

A kormányzat kiemelten kezelte három csoport felzárkóztatásának kérdését: ennek megfelelően a nők, az idősebbek és a hátrányos helyzetű fiatalok számára több program is indult az Internet for All keretei között. Ezek a kezdeményezések általában már túlléptek az egyszerű figyelemfelhívó, érdeklődést-keltő kampányokon.

Az egyik legjelentősebb program a „**Frauen ans Netz**” elnevezésű kezdeményezés (www.frauen-ans-netz.de), amit a Szövetségi Kormányzat mellett az Országos Munkaügyi Központ valamint a Deutsche Telekom AG. és a Brigitte című női magazin finanszírozott. Ez a projekt a nők internethasználati tudásának növelése érdekében szerveződött, és az évek során több mint 100 ezer nőnek nyújtott lehetőséget arra, hogy rövid tanfolyamokon elsajátítsa az internethasználat alapjait.

Ezen túl számos olyan kezdeményezést indítottak útjára, ami a nők IT-képzését és IT szektorban való munkavállalását promotálta és segítette elő.

Hasonlóan fontos programok indultak az idősek, általában az 50 év felettiek számára. A Gazdasági és Technológiai Minisztérium támogatásával 1998-ban indult el a **Seniors in the Knowledge Society** program, ami egy nagyszabású felvilágosító kampánnyal kezdődött. A **Senior-Info-Mobile** (www.uni-ulm.de/LiLL/senior-info-mobil/flyer-english.htm) projekt keretében egy megfelelő technológiával felszerelt busz járta az országot, ami lehetőséget adott az idősebbek számára, hogy megismerkedjenek az internet technológiájával és használatának lehetőségeivel, előnyeivel. A busz 2000 elejére 40 ezer emberhez jutott el.

A kormányzat továbbá programot indított az idős emberek számára létrehozott intézmények és a tartalomfejlesztés támogatására. A **Multimedia Prize for Seniors** segítségével számos projekt jöhetett létre e célcsoport számára.

Az idősek számára életre hívott programok között példaértékű lehet az a szársországi, tartományi kezdeményezés (Seniors on the Net) amelynek keretében különböző tanfolyamokon diákok segítettek az idősebbeknek megtanulni az internethasználatot. Ebben

a körben kiemelt fontosságú a megfelelő tartalom és a tanulási lehetőségek biztosítása, és mindkettőt megcélzó projektekkel bőven találkozhatunk. A gazdasági minisztérium és számos piaci cég támogatásával működő www.50-plus-ans-netz.de például oktató és szolgáltató site egyszerre, míg a www.elterntalk.de elsősorban kommunikációs lehetőségeket biztosít idős emberek számára.

Az észak-westfáliai Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium igen figyelemreméltó kezdeményezése a Senioren Online (www.senioren-online.net/), amely egyszerre tartalomszolgáltató és oktatóoldal is. Ennek egyik alprogramja a senior@s, ami kifejezetten a 60 év fölötti nőknek kínál tartalmat (www.senioras-online.net).

Külön célcsoportot jelentenek a hátrányos helyzetű fiatalok, akik számára főképp a hozzáférés biztosítása a cél. Ennek érdekében a Munkaügyi Hivatal indított programot, aminek során helyi kirendeltségeiben nyitott internet kávézókat, amik ingyenes hozzáférést biztosítottak a hátrányos helyzetű csoportok számára.

Iskolai programok

Az 1999-es akcióterv egyik kiemelt célja volt az iskolarendszer modernizálása, az iskolák megfelelő eszközökkel való felszerelése és annak elérése, hogy a tanulók és a tanárok megfelelően tudják alkalmazni és a tanulás folyamatába beépíteni az új eszközöket. A cél elérése érdekében a Szövetségi Kormányzat programot indított „**IT in education – connection not exclusion**” címmel, amely keretében 2000 és 2004 között 700 millió eurót költöttek az iskolák modernizálására.

Ennek keretében folytatták az 1996-ban elindított **Schule ans Netz** (SaN, <http://en.schulen-ans-netz.de/index.php>) programot, amin keresztül 2000-ig 13000 iskola jutott számítógépekhez és internet-hozzáféréshez, így 2001 ősztől Németország összes iskolájában van internetelérés. A SaN azonban tovább folytatta működését és jelenleg fő célkitűzése, hogy eszközöket és segítséget nyújtson a tanároknak abban, hogy a multimédiás eszközöket minél hatékonyabban építhessék be a mindennapi iskolai oktatásba. A SaN programjai közé tartozik a lehrer-online, ami információkat, tanítási segédleteket és módszertani segítséget nyújt a tanároknak. A SaN koordinálja a **LeaNet** programot, ami kifejezetten tanárnőknek szól és a **LizzyNet** projektet, ami lányoknak és fiatal nőknek biztosít online kurzusokat és oktatóanyagokat internethasználat, programozás, honlapkészítés stb. területén.

A SaN **WebLotsen** egy mobil oktatócsoport, ami a németországi iskolákat járva vezeti be a tanárokat a multimédiás tanítási módszerek használatába.

A SaN programjai mellett számos az iskolák modernizálását szolgáló projekt indult. A „**New Media in education**” kezdeményezésen keresztül elsősorban tanítást és tanulást támogató szoftverek fejlesztését támogatták, külön program indult a szakképző iskolák és a felsőfokú oktatási intézmények infrastrukturális fejlesztésének érdekében.

A fenti központi programokon kívül a 16 németországi tartomány közül 13-ban indultak el különböző iskolai programok, amik szintén segítették az iskolarendszer modernizálódását.

E-kormányzati kezdeményezések

Az 1999-es akcióterv egyik fontos célja volt a közszolgáltatások modernizációja és ezzel az állampolgárok életminőségének javítása. A **BundOnline 2005** kezdeményezés (<http://www.bund.de/Service/english-6118.htm>) célja, hogy 2005-re az összes internet-kompatibilis szolgáltatás elérhetővé váljék a világhálón keresztül. A www.bund.de, vagyis a 2001 tavaszán elindított kormányzati szolgáltatói portál az egyik kulcseleme ennek a folyamatnak. Központi szolgáltatói portálként egyenes hozzáférést biztosít az állampolgároknak és a cégeknek az online elérhető kormányzati szolgáltatásokhoz. Mindezen szolgáltatások igénybevételére természetesen szükség volt az elektronikus aláírás alkalmazási területeinek kiterjesztésére.

A számos már elérhető szolgáltatás közül kiemelkedik az elektronikus adóbevallás, ami 2000 eleje óta lehetséges Németországban.

A Szövetségi Kormányzat mindezen túl erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a helyi közigazgatási szervek is kiépíthessék elektronikus közszolgáltatói rendszereiket. A projekt (www.mediakomm.net) keretében három modell-régióban fejlesztik ki a helyi közszolgáltatások online megoldásainak rendszerét.

A Német Szövetségi Kormányzat legújabb információs társadalmat érintő akcióterve 2004 márciusában jelent meg.

Az akcióterv leszögezi, hogy a következő időszakban a legfőbb feladat, hogy a modern technológiák egyre kifinomultabb használatához biztosítson segítséget, folyamatosan szem előtt tartva azt a célt, hogy minden társadalmi csoportnak egyenlő esélye legyen a használatra.

A 2004-es akcióterv az alábbi területeket jelöli ki stratégiai pontokként:

- E-gazdaság

A Német Szövetségi Kormányzat a kezdetektől fontosnak tartja az elektronikus gazdaság fejlesztését, egyrészt a versenyképesség javítása, másrészt a munkaerőpiac modernizálása érdekében. A legújabb akciótervben a döntéshozók elsősorban a szélessávú technológiák

terjesztése, az elektronikus kereskedelem fejlesztése és az ehhez szükséges jogi feltételek megteremtése illetve a kutatás-fejlesztés területeinek fontosságára hívja fel a figyelmet.

Az akcióterv konkrét célként azt fogalmazza meg, hogy az internethasználók aránya 2005-re 75 százalékra emelkedjen és, hogy a szélessávú elérés váljon az általános kapcsolódási formává. Szintén a tervek között szerepel a digitális televíziós és rádiós sugárzás kialakítása 2010-re, illetve 2015-re. A törvényhozói munkában a médiaszabályozás egyszerűsítését és a szerzői jogi törvények modernizációját tűzték ki célul.

- Oktatás és egyenlő esélyek

Az akcióterv továbbra is fontos célként emeli ki az iskolarendszer modernizálását és a digitális egyenlőtlenségek csökkentését.

Az oktatás területén fő célként fogalmazzák meg az új médiaeszközök terjesztését és minél szélesebb körű alkalmazásának bátorítását az oktatás minden szintjén. Hasonlóan fontos elemként jelenik meg ebben a témakörben is a nők egyelőségének kérdése: ebből a szempontból az akcióterv szerint a nők IT-képzéseken és számítógépes tanfolyamokon való magasabb arányú (40 százalékos) részvétele a cél.

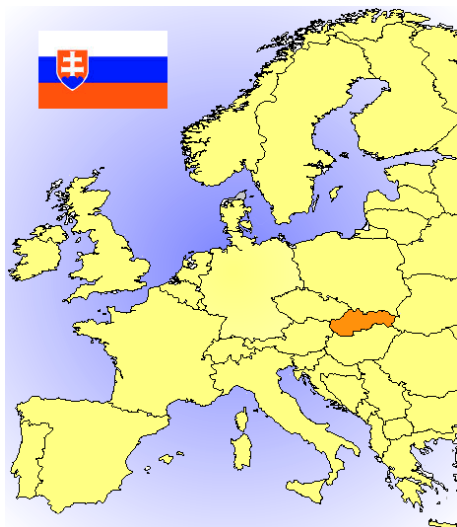
- E-kormányzat és biztonság az információs korban

Az elektronikus kormányzat területén a cél az eddigi kezdeményezések folytatása. Ennek jegyében 2005-re mind a 440 internet-kompatibilis szolgáltatást elérhetővé kívánják tenni, a [Media@Komm-Transfer](#) projekt keretében pedig újabb 20 modell helyi kormányzati kezdeményezést támogatnak. A tervek között szerepel továbbá a virtuális munkaerőpiac kialakítása. Fontos kezdeményezés az elektronikus személyi azonosító kártya bevezetése is (**digital identity card**), amelynek jogi feltételeit még ebben az évben kialakítják.

- E-egészségügy

Az egészségügy területén a legfontosabb cél a modern technológiák használatának elterjesztése révén az ellátás minőségének javítása. Ezen a területen a fő kezdeményezés az elektronikus egészségügyi kártya (**e-health card**) 2006-ra tervezett bevezetése. Szintén 2006-ra tervezik az elektronikus recept lehetőségének kialakítását is.

Szlovákia

A vizsgált országok közül a statisztikai mutatók tekintetében talán a szlovák helyzet hasonlítható leginkább Magyarországhoz, bár Szlovákia sok tekintetben a hazainál kedvezőbb adatokkal rendelkezik.

A GFK Piackutató Intézet adatai szerint a szlovák internetezők száma 1999 és 2001 január között közel megduplázódott, 10 százalékról 18 százalékra nőtt. Ekkor már megközelítette az internethasználók Csehországban akkor mért 20 százalékos arányát, illetve meghaladta a magyar és lengyel adatokat is. A SIBIS legfrissebb adatai szerint a rendszeres használók aránya 24%, amivel a régió „középmezőnyében” helyezkedik el. Pedig a „kezdetek” korántsem voltak ennyire biztatóak: 1997-ben a 18 évnél idősebb szlovákok 70 százaléka még sohasem használt számítógépet, míg a lakosságnak mindössze 16 százaléka volt rendszeres (napi szintű) számítógép-használó.

Csehszlovákia szétválásakor a szlovák területek infrastrukturális fejlettsége nem érte el a cseh területekét. A telekommunikációs hálózat modernizálása 1993-ban kezdődött meg, aminek következtében az 1991-es 0 százalékról 1996-ig a digitális telefonközpontokhoz kapcsolódó telefonvonalak száma 38 százalékra nőtt.

A szlovák kormány első, információs társadalommal kapcsolatos hivatalos elképzelései 1997-ben születtek meg, többnyire azonban még csak a távközlési szabályozási kérdéseivel kapcsolatban érintették az információs társadalom területét.

Az információs társadalommal kapcsolatos (legutóbbi) kormányzati stratégiai dokumentum a 2002-es kormányváltást követően 2002 novemberében született meg.

Infovek (InfoAge) projekt

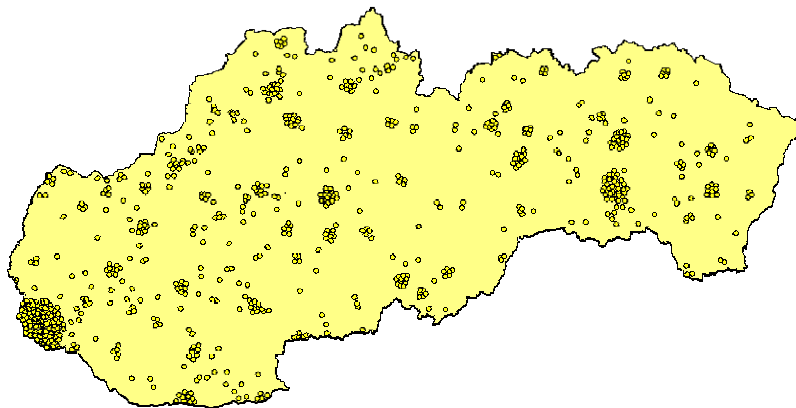
1998-ban indult el az INFOVEK nevű speciális program, amelynek eredeti célkitűzése az „információs társadalomra való felkészülés”, az alap- és középfokú oktatási intézményekben a számítógép- és internethasználat kormányzati támogatása.

A kezdeményezés kezdetekben még az Open Society Foundation támogatásával valósult meg, később azonban teljes mértékben az Oktatási Minisztérium irányítása és finanszírozása alá került.

A projekt ötlete 1998 nyarán született meg, felismerve azt, hogy a legfiatalabb generációk a számítógép- és internethasználat terén jelentős lemaradásban vannak nyugat-európai társaikhoz képest. Mivel a megfelelő ismeretek elsajátítása hosszú éveket vesz igénybe, ezért a program megalkotói úgy döntöttek, hogy a cél a lehető legtöbb általános- és középiskola ellátása internetre kapcsolt számítógépekkel.

A program első fázisában kb. 450 000 Euró értékben felszerelték az első kiválasztott 80 oktatási intézményt. 2002 végéig már 845 iskolát és 9 oktatási központot csatlakoztattak a rendszerre, 2005 végéig pedig várhatóan eléri a kitűzött 3300-as számot. Ez 2500 általános iskolát és 800 középiskolát jelent.

34. ábra Az Infovek programban résztvevő oktatási intézmények Szlovákiában

A program négy „pillérét” az alábbiak képezik:

- 1. Fizikai infrastruktúra kiépítése:** a szlovák iskolák felszerelése multimédiás számítógéptermekekkel és interneteléréssel.
- 2. Tanárok képzése:** a tanárok felkészítése arra, hogy a digitális technológiákat alkalmazni tudják a tanításban. Ennek érdekében például nyári képzéseket szerveztek (InfoAga), amelyeken 1999 és 2002 között közel 6000-en vettek részt. Ezzel párhuzamosan 1200 informatikai koordinátor részére is szerveztek képzéseket.

3. **Oktatási anyagok kifejlesztése:** olyan digitális tananyagok kifejlesztése, amelyek letölthetők az Infovek honlapjáról. Ebben támogatják és bátorítják az egyes oktatási intézményeket is arra, hogy „lokális innovációs központokként” működjenek, azaz a helyi tapasztalatokra építve fejlesszenek tananyagokat, nem csak a saját intézményük, hanem a teljes hálózat számára. A program egyik elemeként megkezdődött az együttműködés a tanárképző felsőoktatási intézményekkel is. A cél ez esetben az, hogy az innen kikerülő tanárok a „digitális írástudás” olyan fokára jussanak el, ami lehetővé teszi azt, hogy az informatikát az oktatás szerves részeként vegyék igénybe.

4. **Az iskolák megnyitása a helyi közösségek számára:** a cél az iskolák helyi információs-internet központokká alakítása, ahol igénybe vehetőek az Infovek nem csak diákoknak szóló szolgáltatásai, a helyi önkormányzatok információs szolgáltatásai, így az iskolák közösségi internet hozzáférési pontként is funkcionálnak.

A program menedzselésére külön szervezetet hoztak létre, különböző szakterületeken tevékenykedő – így más-más nézőponttal rendelkező – szakemberek részvételével. A tanárok képzését is megszervezték, illetve létrehozták az ehhez szükséges tananyagokat is.

eSzlovákia program

Az eSlovakia kezdeményezés 2002 első felében indult el, ez a szlovák kormányzat általános, az információs társadalom kialakulását támogató programja. Célja természetesen elsősorban az internet elterjedésének támogatása. Sajátos eleme a programnak, hogy az ország ismert embereit, hírességeit is csatasorba állították a lakosság minél sikeresebb meggyőzése érdekében.

A program első kézzelfogható eredménye a szlovák kormány és a legnagyobb távközlési vállalat megállapodása volt, aminek értelmében felgyorsult az iskolák internetcsatlakozással való ellátása. A távközlési vállalat speciális ajánlata szerint egy-egy iskola havi 25 euróért juthatott 128 kbps sebességű ISDN internet kapcsolathoz, domain, e-mail és webhosting szolgáltatással együtt.

A program keretét biztosít olyan projektek megvalósítására amelyekben a kormányzat, az egyetemek, a magánszektor és a nem-kormányzati szervezetek működnek együtt. Ennek egyik állomása volt a 2002 júniusában létrejött eSzlovákia Szövetség (eSlovakia Association) Az eSlovakia program három pillére amelyek egyelőre inkább csupán hangzatos kifejezések, az **iAccess** (az elektronikus szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása), az **iEducation** (az informatikai ismeretek és tudás megszerzésének támogatása) és az **iContent** (olyan

praktikus internetes információforrások létrehozása, amelyek segítségével az internet a lakosság számára a mindennapok hasznos segítőjévé válhat).

A program projekt-alapon működik, azaz a kitűzött céloknak megfelelő kezdeményezéseket támogatják. Így könnyebben mérhetővé válnak az eredmények, átláthatóbb a finanszírozás, és valós projekt menedzsment valósítható meg. A finanszírozás nem csak állami forrásból történik, hanem a *public-private partnership* jegyében magántőkét, sőt külföldi pénzeket is bevonhatnak.

Az eSzlovákia program keretében indultak (indulnak) el például azok a programok is, amelyek például a felnőttek számára hoznak létre „internet-iskolákat”, vagy információs pultokat.

Az eSzlovákia egyik legsikeresebb (megvalósult) programja a MESTO.SK projekt. Célja olyan internetes tartalmak létrehozása, amelyek valóságos vonzerővel bírnak a lakosság számára. A mesto.sk összefogja 138 szlovák település elektronikus (ön)kormányzati, elektronikus tartalom és turizmusfejlesztési szolgáltatásait. Ezen kívül hálózati csomópontja ezen települések saját weblapjainak is. A rendszer eredménye az, hogy az összes települési weblap azonos funkciókat, struktúrát és dizájnt követ. Szolgáltatásai közé tartozik egy igen tekintélyes EU hírportál, szabadidős információk, a 138 település virtuális térképe, 50 szlovák sajtóorgánus rendszeres szemlézése, 1800 helyi önkormányzati rendelet, 35 000 intézmény és vállalat adata, illetve „helyi” chat lehetőség, amelynek jelenleg közel 25 000 regisztrált felhasználója van.

Szlovénia

Szlovénia

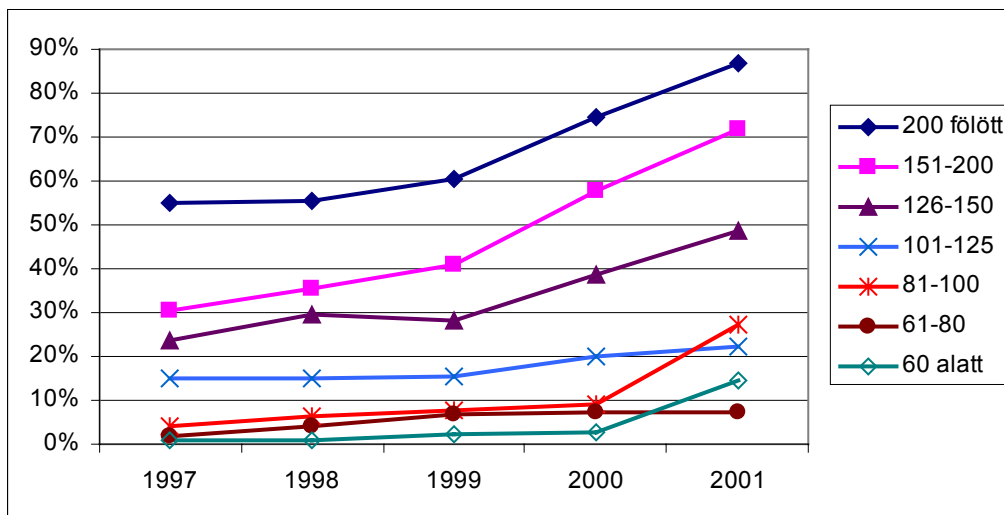
Szlovénia azon sikeres kelet-közép-európai országok közé tartozik, amelyek jó úton haladnak az információs társadalom kialakítása felé amit az is jól mutat, hogy a 2003 decemberi adatok szerint 47 százalékos az internethasználók aránya. A mai látványos sikerek mögött azonban olyan folyamatok húzódnak meg, amelyek a múltban gyökereznek: Szlovénia – illetve az akkori Jugoszlávia ezen része - már a 70-es, 80-as években is a térségben egyedülállóan azon területi egységek közé tartozott, ahol felismerték az info-kommunikációs eszközök adta lehetőségeket. Nem sajnálták megtenni azokat az első, ám annál fontosabb lépéseket, amelyek az informatikai fejlesztések, illetve a megfelelő iskolai programok elindítása révén erős háttérrel biztosítottak a későbbi fejlődésnek. Szlovénia 1991-es függetlenné válása után ezek a folyamatok még inkább felerősödtek, és a számítógépek végképp helyet kaptak a gazdaság és a társadalom tagjainak mindennapi életében. Nem szabad azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy Szlovénia a térségben kiemelkedő gazdasági mutatókkal, valamint tradicionálisan erős ipari háttérrel rendelkezik, ami jelentékeny előnyökkel ruházza fel az információs kor kihívásaival szemben, továbbá tény, hogy az információs társadalom sokkal könnyebben válik valósággá ilyen környezetben, mint a régió társadalmilag, gazdaságilag elmaradottabb térségeiben. A 90-es években a számítógépek használatának terjedése töretlen fejlődést mutatott, aminek következtében már 2000-re a lakosság 40%-ának volt a háztartásában legalább egy számítógépe. A további fejlődés érdekében 2002-ben liberalizálták az ország telekommunikációs piacát, amelynek első jeleként már érezhetően javul a szolgáltatások minősége, illetve folyamatosan csökkennek az árak.

A digitális szakadék szélén

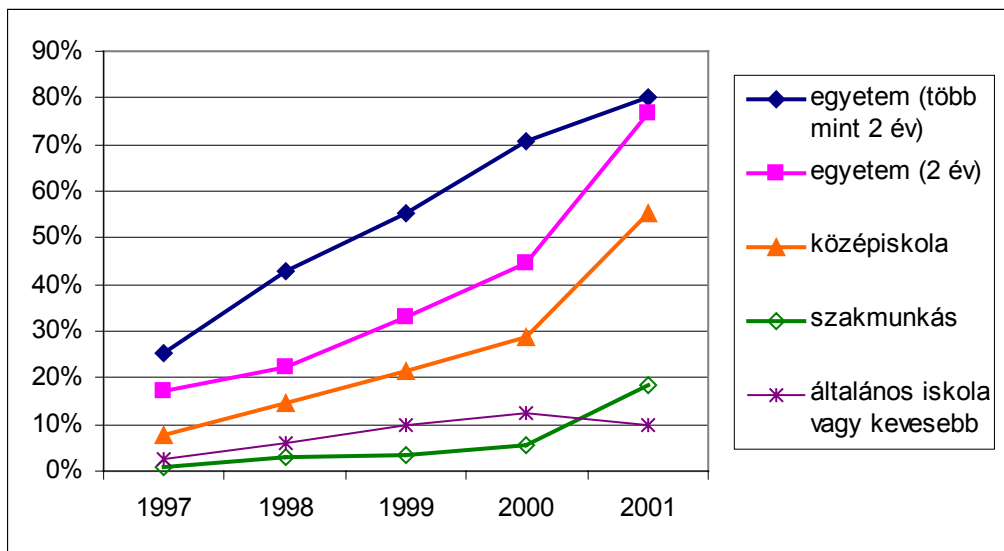
A napfényes eredmények ellenére a digitális egyenlőtlenség kérdése egyre inkább valós probléma formáját kezdi öltetni Szlovéniában is. A témáról leginkább a Ljubljana-i Egyetem 2002-es internettel kapcsolatos kutatása alapján tudunk képet adni. Ezek szerint a digitális egyenlőtlenség jelenleg minden jól ismert változó esetében növekszik (életkor, iskolai végzettség, társadalmi státusz, foglalkozás, háztartás egy főre eső havi jövedelme, családi

állapot, gyermek a háztartásban, illetve a lakóhely). Ezen a változók mentén nagy különbségek mutatkoznak: úgy a számítógépek otthoni tulajdonlásában, mint az internet hozzáférésben, valamint az internethasználatban. Példának okáért nézzünk néhány táblázatot, ahol a kutatók arra az egyszerű kérdésre keresték a választ: „Használod az internetet?”. A válaszokból egyértelműen kirajzolódni látszik a különbség akár a jövedelem, akár az iskolai végzettség függvényében nézzük az internethasználatra adott válaszokat:

6. Táblázat Internethasználók százalékos aránya a havi jövedelem függvényében (1000 SIT)

7. Táblázat Internethasználók százalékos aránya az iskolai végzettség függvényében
(Source: SJM)

(Forrás: Slovenian Public opinion survey SJM, n=1000-2000, személyes megkérdezés)

Szintén az előzőekhez hasonló különbségek fedezhetők fel a társadalmi státusz, foglalkozás, jövedelem, családi állapot, illetve a lakóhely szerinti dimenzióban is. A foglalkozás szerinti megoszlást az alábbi táblázatban követhetjük nyomon:

8. Táblázat Internethasználók aránya a foglalkozási kategóriák szerint

Foglalkozás	Internet használók aránya
Felsőfokú int. tanuló	93%
Középiskolai tanuló	62%
Általános isk. tanuló	42%
Vállalkozó	57%
Alkalmazott	40%
Munkanélküli	28%
Nyugdíjas	3%
Mezőgazdasági fogl.	<3%
Háztartásbeli	<3%

(Forrás: RIS 2002, n=1200)

Összességében elmondható, hogy hasonlóan a világban megfigyelhető tendenciákhoz, Szlovéniában is a fiatalabbak, a jól képzettek és a jómódúak sokkal nagyobb számban rendelkeznek internethozzáféréssel, illetve egyéb info-kommunikációs eszközökkel valamint a kezelésükhöz szükséges tudással. Az országban az elmúlt öt évben a digitális egyenlőtlenség nemhogy nem csökkent, még nőtt is különösen az iskolázottság illetve a jövedelem dimenziókban, amely egyik oka az aktív fejlesztő szakpolitikai intézkedések részleges hiánya lehet. Mindezekből az a különös helyzet adódik, hogy miközben az internetpenetráció viszonylag magas, a társadalom jól felkészült az információs kor kihívásaira, addig a digitális egyenlőtlenség mégis évről évre kimutathatóan növekszik, ami további beavatkozást tesz szükségessé az állam részéről.

A digitális egyenlőtlenség csökkentése érdekében tett lépések

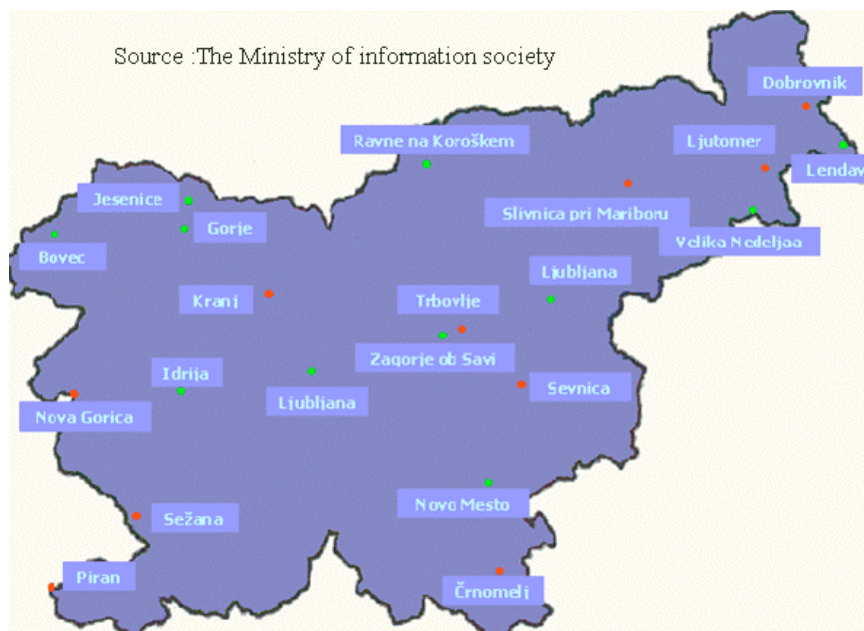
2001-ben Szlovénia kormánya létrehozta a "Ministry of Information Society"-t, vagyis az Információs Társadalom Minisztériumot, ezzel is jelezve, hogy a politika ezentúl kiemelkedő szerepet szán az információs társadalom kérdéskörének, azon belül a digitális egyenlőtlenségek kezelésének is. A minisztérium hatáskörébe tartozik az informatikai rendszerek fejlesztése, az információs társadalom, információs technológiák, valamint az e-kereskedelem kérdésének előremozdítása csakúgy, mint a hagyományos telekommunikációs illetve postai szolgáltatások felügyelete. Mindazonáltal kimondottan állami, digitális egyenlőtlenség csökkentő program eddig még nem sok került a megvalósítás fázisába, bár kétségtelenül számos jele mutatkozik annak, hogy felismerték ennek

szükségességét, és a jövőben bizonyosan egyre több ilyen program fog napvilágot látni. Az államin túl erős a privát szektor szerepvállalása a különböző fejlesztő programok kidolgozásában, megvalósításában. Ilyen fejlesztési programok pl.: e-schools, e-village, e-government.

e-schools

Szlovénia egyik legnagyobb nyilvánosságot kapott fejlesztési terve az ún. e-schools program, amely nemcsak iskolás korú gyermekeknek szól, hanem az összes állampolgárnak, sőt a nemzetállami kereteken túlmutatva az országba látogatóknak is, akik érdeklődnek az ingyenes internet hozzáférési lehetőségek iránt. Napjainkig 21 darab e-school nyitotta meg kapuit Szlovénia egész területén egyenletesen elosztva.

35. ábra Szlovén e-school hálózat területi eloszlása

Minden osztályteremben segítségre lel az arra rászoruló a „mentor” személyében, akinek a segítségnyújtáson túl feladata az alapvető számítástechnikai tanítás is. Nem egy esetben polgári szolgálatos illetve tanulók a mentorok, akit a helyi önkormányzat fizet. Az osztálytermek –amelyek főleg általános iskolákban kaptak helyet- az internethasználaton kívül a különböző munkacsoportok, előadások és képzések számára is nyitottak. Tanítási időn kívül teljesen nyilvánosak, bárki használhatja őket. A felmérések szerint az e-schools program rendkívül sikeres, a tantermek jól kihasználtak, havi átlag 400 látogatóval. A programot két minisztérium összefogásával sikerült létrehozni: az Információs Társadalom Minisztériuma, illetve az Oktatási- Tudományos- és Sport Minisztérium fogott össze a cél érdekében.

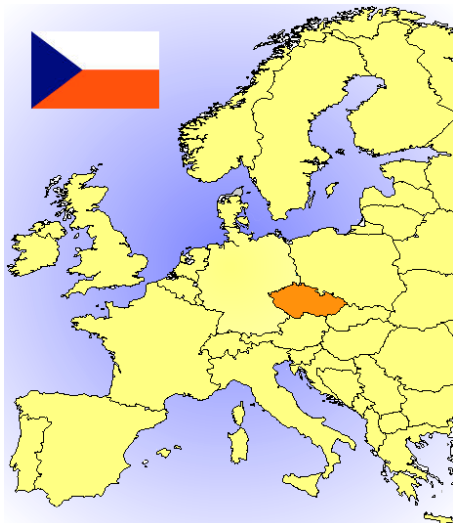
e-village

Ez a program jelenleg még pilot-program fázisban van az európai strukturális alappal kooperációban. A lényege a vidék-város között húzódó digitális szakadék csökkentése, amit azáltal próbál elérni, hogy a) bemutatja, hogyan lehet a modern technológiát felhasználva gazdasági sikereket elérni a vidéki környezetben, b) hogyan lehet megőrizni, illetve új munkahelyeket teremteni az adott településeken, c) lehetőségeket mutat a fiatal munkaerő számára d) az e-government projekttel kapcsolatosan igyekszik bemutatni, hogy milyen előnye van az elektronikus ügyintézésnek e) amennyire lehetséges, közelebb hozza az embereket és az egyéb szolgáltatókat, úgy mint: egészségügy, állategészségügy, oktatás, f) a helyi adottságok jobb kihasználása az IT által (turizmus, kulturális események).

e-government

A 2001-2004-es választási periódusban célul tűzték ki az adminisztratív gátak lebontását illetve az emberközelibb ügyintézés megteremtését az állam – állampolgár viszonylatban. Ennek a kormánystratégiának egyes részei már megvalósulni látszanak, elindult például az állami portál (e-uprava.gov.si), ahol az állampolgárok számos problémával közvetlenül fordulhatnak az állami szervek felé. Azok, akiknek nincs otthoni vagy egyéb helyen internethozzáférési lehetőségük, ezt megtehetik a nyilvános hozzáférési pontokon keresztül, ilyen az ún. „e-point”, az „info-kiosk”, „telepoints”, és az „infomats”. Szintén megoldott az elektronikus aláírás hitelesítése, kiadása az erre hivatott állami hivatalokban. A térségben csaknem egyedülálló módon a kormányüléseket elektronikus formában tartják, ami konkrétan azt is jelenti, hogy a háttérben a minisztériumok és az egyéb hivatalok között egy erre a célra létrehozott egységesített elektronikus dokumentum kezelési szabályzat segíti a munkát.

Csehország

A tanulmányunkban vizsgált országok közül Csehország rendelkezik az egyik legfejlettebb „információs társadalommal”. Ehhez társul a kelet-közép-európai viszonylatban igen dinamikus IT piac, amelynek 2001-es forgalma 1,9 milliárd dollárt ért el.

Csehország a többi kelet-közép-európai országhoz hasonló kommunikációs infrastruktúrát örökölt az 1990-es évek elején. Számottevő változásra az állami távközlési vállalat, a PSTN privatizációját követően került csak sor, bár a kezdeti időszakban a vállalat nem ismerte fel az internet jelentőségét, így komolyabb beruházásokat ebben az időben inkább csak a független szolgáltatók hajtottak végre.

Az első kereskedelmi internetszolgáltató 1996-ban kezdte meg működését az országban, ugyanakkor a legnagyobb távközlési vállalat, az SPT Telecom (a korábbi állami vállalat) csak 1998 áprilisában hozta létre saját szolgáltatóját. Csehországban a magyarországihoz igen hasonló helyzet alakult ki a távközlési piac liberalizációjával kapcsolatban.¹⁰ A cseh internetpiac jellegzetessége, hogy az országban működő 140 internetszolgáltató közül mindössze 8 van cseh tulajdonban.

A cseh internethasználók aránya a különböző statisztikák szerint más és más, az arányok általában 26 és 33 százalék között mozognak.¹¹ Kézzelfogható digitális szakadék húzódik a fiatalabb és idősebb generációk között. Míg az 50 évnél idősebbek körében csupán 10 százalék a számítógéppel rendelkezők aránya, addig a PC tulajdonosok 58 százaléka 18 és 24 év közötti taggal (is) rendelkező háztartásban él. Hasonló különbségek mutathatók ki a

¹⁰ Érdekesség az is, hogy az 1998-as helyi tarifaemelés elleni tiltakozásul egy napig a cseh internetezők is megpróbálták bojkottálni az internet használatát. Válaszként az SPT kedvezményes esti és éjszakai internettarifákat vezetett be. Ezek azonban korántsem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

¹¹ A GFK 2002-es mérése szerint közel 2,7 millió cseh internethasználó van, ez az ország lakosságának 26%-A, míg a SIBIS szerint ez az arány 33%. (forrás: www.nua.com és www.sibis-eu.org)

városi és vidéki, illetve az alacsony és magas iskolázottságú rétegek között. Ez utóbbiak 84 százalékának otthon is van számítógépe.

Hasonlóan több más kelet-európai országhoz, a cseh internetpenetráció növekedésében is az első számú gátat a szolgáltatások ára jelenti. Ezen kívül azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a kognitív és materiális gátakat sem. Egy – a cseh lakosság körében végzett – kutatás eredményei alapján csupán 11% válaszolt úgy, hogy kizárólag anyagi okai vannak annak, hogy nem használja az internetet. A megkérdezettek 45 százaléka válaszolt viszont úgy, hogy nem érdekli, illetve nem tudja, hogy mire tudná használni a világhálót.¹²

A tudatos és átgondolt kormányzati politika Csehországban az 1990-es évek második felében elsősorban a politikai akarat és konszenzus hiányában nem valósult meg. Ezekben az években csupán formális kormányzati dokumentumok születtek, amelyek ugyan hangzatos célok megvalósítását tűzték ki célul, ám ezek elérésére a gyakorlatban csak kevés esély volt. Ezek után született meg 1999 májusában az első átfogó jellegű dokumentum az információs társadalom fontosságáról. Ebben nyolc prioritást fogalmaztak meg, amelyek ugyan más országok hasonló jellegű programjaihoz képest jelentős eltérést nem tartalmaznak, azonban mégis jelzik azt, hogy a cseh kormány megtette az első – inkább csak protokolláris – lépést az átfogó stratégia kialakítása felé.¹³ Jelentősebb átalakulások csak 2000 körül kezdődtek néhány személyi változást és szervezeti átalakítást követően. Ekkor született meg a Nemzeti Információs Politika (National Information Policy, SIP), és ekkor fogadták el az oktatásra vonatkozó információs stratégiát is, amely a 2001-es határidőt jelölte ki arra, hogy az összes cseh iskolát rákapcsolják a világhálóra.

Röviddel az elektronikus aláírásról szóló törvény elfogadása után (amelyet egyébként Csehországban fogadtak el először a régióban) a kormányzat kísérletet tett arra, hogy a gazdasági élet szereplőit intenzíven bevonja az információs társadalom megvalósításával kapcsolatos programokba, azonban ez a kezdeményezés csak részsikereket hozott, hiszen a kisebbségben lévő kormányoldal több törvényjavaslatot nem tudott megszavaztatni a törvényhozásban.

A kormányváltást követően azonban látványosabb fordulat következett be a cseh információs társadalom stratégiában. 2003 január 1-én létrejött az Informatikai Minisztérium, így ekkortól legfelsőbb szintű kormányzati szerv koordinálja az informatikát Csehországban. A minisztérium elsősorban a „digitális írástudás” és az elektronikus kereskedelem széles

¹² [www.helsinki.fi/.../0/a87216857c6755b685256ce0006c95e6/\\$FILE/CZECH%20REP%20case%20study.ppt](http://www.helsinki.fi/.../0/a87216857c6755b685256ce0006c95e6/$FILE/CZECH%20REP%20case%20study.ppt)

¹³ A dokumentumban foglalt 8 prioritás a következő volt: 1. információs írástudás, 2. információs demokrácia, 3. a közigazgatás információs rendszereinek fejlesztése, 4. a kommunikációs infrastruktúra fejlesztése, 5. a megbízhatóság és a biztonság, illetve a személyes adatok védelmének biztosítása, 6. elektronikus kereskedelem, 7. átlátható gazdasági környezet megteremtése, 8. információs társadalom megvalósítása

körü elterjesztését és a közszolgáltatások online elérhetőségének biztosítását tűzte ki céljául.

Kormányzati programok a digitális egyenlőtlenségek csökkentésére

Nemzeti Számítástechnikai Írástudás Program (National Computer Literacy Program)

Az Informatikai Minisztérium – és ezáltal a cseh kormány – célja az, hogy 2006-ra az ország lakosságának 50 százaléka tartozzon az ún. „digitális írástudók” közé. Ez azt jelenti, hogy a lakosság fele képes legyen saját céljaira használni a számítógépet és az internetet. Kutatási eredmények támasztották azonban alá, hogy az informatikai oktatás bevezetése az iskolákban és más oktatási intézményekben korántsem elegendő ennek eléréséhez, elsősorban azért, mert fontos célcsoportok (pl. középkorúak, kistelepüléseken élők) maradhatnak ki belőle.

2002 nyarán jött létre az a (a későbbi Informatikai Minisztériumot is életre hívó) munkacsoport, amely meghatározta az alapvető célokat. Ennek értelmében olyan képzési programokat kívántak indítani, amelyek alapfokon ismertetik meg a lakosságot a számítógépek és az internet használatával, illetve megtanítják az e-mail és a szövegszerkesztés „alapfogásait”. A cél az volt, hogy megmutassák az embereknek azt, hogy a számítógép egyre inkább mindennapjaink részévé válik. A programot a lehető legtöbb ember számára elérhetővé kívánták tenni, ezért elsősorban az olcsóságra és arra törekedtek, hogy az ország számos pontján elérhető legyen.

Már a kezdetekben világossá vált, hogy a minisztériumon kívül a program megvalósításában az üzleti szféra és a civil szféra is szerepet kap. Így történhetett meg, hogy a pilot projekt – amelynek keretében 4000 ember vett részt az oktatásban - lebonyolítója az Intel Corporation volt.

A program vezetőségében helyet kaptak a minisztérium képviselői és más szervezetek oktatási szakértői is. A kialakított tantervben kétórás modulokat hoztak létre, amelyek a teljesen kezdők igényeiből kiindulva a meglévő tudásukat csupán csak „csiszolni” kívánókig fogta át a szükséges ismereteket. Az oktatókat a felnőttoktatásban már tapasztalatokat szerző szakemberek közül választották ki, elkerülve ezzel azt, hogy a túlzottan technikai beállítódottságú informatikus szakértők elriasszák a résztvevőket a számítástechnikai eszközök használatától. Egy-egy kétórás kurzus ára 100 cseh korona, azaz kb. 3 dollár volt. Egy csoportban maximum 10-en voltak, minden résztvevőre jutott egy gép.

A program menedzselését külső cégre bízták, feladata a kurzusok szervezése, az oktatók kiválasztása és képzése, illetve a promóciós feladatok elvégzése volt.

A program finanszírozásában Csehországban addig korántsem megszokott módon úttörő jelentőségű volt a közsféra és üzleti szféra együttműködése (*public-private partnership*). A teljes kurzus költségvetéséből 1/3 részt maguk a résztvevők, míg a fennmaradó kétharmadot a minisztérium és a programban résztvevő magáncégek finanszírozták. A rendszer fontos eleme, hogy az állam csak a tanfolyamot ténylegesen elvégzők után fizetett, így megelőzhető volt, hogy az állam feleslegesen adjon ki pénzt „ellenőrizhetetlen” célokra.

2003 januárjától kezdődően 10 regionális központot hoztak létre. Ezek többnyire könyvtárakban és iskolákban jöttek létre. Néhány kisebb településen a helyi önkormányzat, illetve vállalkozások biztosították a helyszínt. Jelenleg közel 156 képzési helyszínen üzemel az ország 105 településén. Számuk 2003 végére várhatóan eléri a 230-at.

36. ábra Regionális oktatási központok Csehországban

Az előkészítő szakaszban a program igen nagy nyilvánosságot kapott, sok könyvtár, iskola támogatta a kezdeményezést.

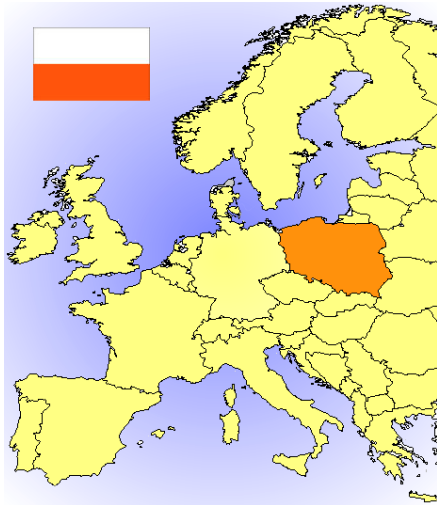
A kormány részéről is igen intenzív médiatámogatást kapott a program. Az indulást követő két hétben összesen 11 sajtótájékoztatót tartottak, amin összességében nyolc miniszter jelent meg. Ez részben el is érte a célját, hiszen az első hónapban 4000-en jelentkeztek. A szervezők arra számítanak, hogy 2003 végéig összesen 60-100 ezer ember fogja elvégezni a tanfolyamot.

A program egyik fontos „továbbélő” eredménye a tíz regionális központ létrehozása, mivel ezek további programok számára szolgálhatnak majd alapinfrastruktúráként.

Az Informatikai Minisztérium sikerén felbuzdulva más minisztériumok is hozzáláttak a saját szakterületükhöz kapcsolódó részprogramok kidolgozásához. Jelenleg a Munkaügyi és Szociális Minisztérium kezdett el képzési programokat létrehozni az informatikai tárcával közösen munkanélküliek számára. Az önkormányzatok szövetsége a helyi közigazgatási dolgozókat szeretné képeztetni, míg a cseh Gazdasági Kamara a regionális központokat szeretné használni vállalkozók képzésére a közigazgatással való elektronikus kommunikációhoz kapcsolódóan.

A program szervezői pedig a továbblépés érdekében elkezdtek fejleszteni az elektronikus, e-learning tananyagot is, továbblépve az első fázis még hagyományos oktatási módszerein.

Lengyelország

Lengyelország más poszt-szocialista országhoz hasonlóan igen alacsony fejlettségű telekommunikációs infrastruktúrát örökölt. Az ország területi kiterjedése azonban csaknem Magyarország négyszerese, és a fejlett városi területek, valamint a fejletlenebb vidéki területek között óriási az infrastrukturális hálózat fejlettségében mutatkozó különbség. Ezért az országban jellemző digitális egyenlőtlenségek egyik legfontosabb törésvonala a városi és vidéki területek között húzódik, miközben az egyéb dimenziók (kor, iskolai végzettség, jövedelem) szerepe sem elhanyagolható. Mindemellett sokáig igen magasak voltak a telekommunikációs szolgáltatások költségei, ami szintén nagymértékű egyenlőtlenségek kialakulásához vezetett.

A lengyel kormányzatok folyamatosan törekedtek a telekommunikációs piac liberalizációjára, amit több lépésben valósítottak meg. Ettől a fejleménytől többek között az árak csökkenését is várják.

A lengyelországi információs társadalom építésében komoly szerepet vállalt az Európai Unió, amely a lengyel kormányzati forrásokat kiegészítve segítette az ország fejlődését. Lengyelországban emellett nagy hangsúlyt fektetnek a magáncégek bevonására is: sok program finanszírozásában nyújtottak segítséget piaci cégek, vállalatok.

A lengyel Gazdasági Minisztérium 2000 végén jelentette meg ePoland (<http://www.kbn.gov.pl/cele/epolska/epoland.doc>) elnevezésű, az információs társadalom fejlesztése érdekében létrehozott akciótervét, amely 2001-2006 közötti időszakra vonatkozóan fogalmazza meg a legfontosabb célokat és az ezek érdekében tervezett lépéseket.

Az akcióterv öt fontos célt fogalmaz meg, illetve egy nulladik szintű, vagyis a többi szempontjából alapvető fontosságú feltétel teljesítésének szükségességét határozza meg. Ez a nulladik szintű cél a telekommunikációs infrastruktúra fejlesztése. A területen a piaci verseny élénkítése és a modern telekommunikációs hálózatok fejlesztése a cél, aminek a program főként jogi megalapozását helyezi előtérbe.

Az akcióterv másik fontos célja az univerzális, gyors, olcsó és biztonságos internetcsatlakozás lehetőségének megteremtése.

A program szintén kiemeli a használathoz szükséges tudásszint növelésének fontosságát, valamint az internetes alkalmazások és szolgáltatások széleskörű, felhasználóbarát kifejlesztését. Ezen célegyüttesen belül az akcióterv az elektronikus kereskedelem, az online elérhető közszolgáltatások, a modern technológiák bíróságokon, rendőrségen és az egészségügyben való alkalmazása és az intelligens közlekedési rendszerek területén fogalmazza meg céljait.

Az alábbiakban a lengyelországi, digitális megosztottságra is ható kormányzati programokat vesszük szemügyre. Ezek egy része a fent röviden ismertetett akcióterv hatására született, míg más részük már korábban elindult.

Infrastruktúra-fejlesztést, a hozzáférés esélyének és egyenlőségének kiterjesztését célzó programok

A lengyel kormányzat egyik legnagyobb szabású programja az ún. [Interclassroom](http://www.informatyzacja.gov.pl/) projekt (<http://www.informatyzacja.gov.pl/>). Az 1998-ban indult kezdeményezés lényege, hogy 2004-re a lengyel iskolák mindegyikét legalább dial-up jellegű internet-hozzáféréssel lássák el. A program hosszú távú célja, hogy a számítógépes foglalkozásoknál minden diák saját komputerrel önállóan dolgozhasson. Speciális tantermek felszerelésével azt is biztosítani kívánják, hogy a diákok a tanórán kívül (után) is számítógép közelbe kerülhessenek, ha házi feladataik megoldásához erre szükségük lenne.

Az iskolák komputerrel való felszerelését a Lengyel Oktatási és Sport Minisztérium koordinálja. A tervek szerint 2005-ig 15 ezer komputert osztanak szét 1115 felsőoktatási intézmény és középiskola között.

Mindezen túl a programban fontos szerepet kap a tanárok képzése is. A minisztérium az Intel és a Microsoft közreműködésével 20 ezer tanárt készít fel az irodai programcsomagok használatára, prezentációk készítésére és publikálására alkalmas szoftverek alkalmazására és arra, hogy hogyan használják ezeket az interneten.

A Lengyel Oktatási és Sport Minisztérium a National Agency of Youth Programme-al közösen továbbá olyan program fejlesztésébe kezdett, amely egy nyílt információs hálózat létrehozását tűzte ki célul az iskolák számára. A hálózat a tervek szerint nemzetközi programokhoz és leírásukhoz nyújt hozzáférést, ily módon biztosítva információszerzési lehetőséget képzésekről, nemzetközi programokról, kulturális eseményekről. Az **EuroDesk** programot a Lengyel kormány és az Európai Unió hosszú távú b

Az iskoláknak, amelyek a fent leírt programok révén multimédiás központokká is váltak, komoly szerepet szánnak a hozzáférés szélesebb körű biztosításának elérésében is. Ez a faktor különösen vidéken fontos: az iskolai számítógépállomány és internet-hozzáférési lehetőség fontos alapja lehet a modern technológiák vidéki területen való elterjesztésének. Ezen a gondolaton alapul a gimnáziumi **Telecenterek** létesítése. A Telecenterek valójában középfokú oktatási intézményekben alapított közösségi hozzáférési pontok, amelyek szolgáltatásai között az internet-hozzáférés biztosításán túl, számítástechnikai továbbképzések, multimédiás programok, sőt adótanácsadó szolgáltatás is megtalálható, a szolgáltatás-formákat a helyi szükségletek szerint határozzák meg. A telecentereket üzemeltető személyzetet a központ feladataitól függően képezik ki. A Telecenterek felszerelése öt munkaállomást és számos szoftvert jelent. Az idelátogatók miközben megtanulhatják az internethasználat alapjait, számos olyan információ birtokába is juthatnak, amely segíthet mindennapi életükben, életszínvonaluk emelésében. A telecenterek segítségével a vidéki lakosság, amellet hogy megismerkedhet az internettel, tudomást szerezhet a különböző a vidékfejlesztési programokról, és a különböző vállalkozások elkészíthetik saját weboldalaikat is. Ily módon a telecentereken keresztül a remények szerint az agrártermékek on-line piacának kiépítése is lehetővé válik.

A vidéki területek infrastrukturális felzárkóztatása és a vidék és városok közötti törésvonal megszüntetése, mint az a fenti projektből is kikövetkeztethető, az egyik legfontosabbnak tartott feladat Lengyelországban.

Erre utal az ePoland akcióterv, is amely az egyik legfontosabb fejlesztési területnek a vidéki területek IT telecenterek telepítését és a modern telekommunikációs szolgáltatások bemutatását jelölte ki.

A fenti célkitűzések elérése érdekében a miniszterelnök 2001. áprilisában hívta életre a Vidéki Komputerezációs Társaságot. A társaság feladata volt, hogy felvázolja a „Vidéki területek Komputerezációs Programját”, amit a 2001-2004 időszakra hoztak létre. A program legfőbb célkitűzései az alábbiak voltak:

- Olyan internethálózat létrehozása, amelyen keresztül a vidéki területek oktatási intézményei a nap 24 órájában csatlakozhatnak a világhálóra.
- A már említett telecenterek felállítása a vidéki gimnáziumokban

A széleskörű hozzáférés biztosítására más projektek is indultak. Az **Ikonka** (<http://www.informatyzacja.gov.pl/scripts/detail.asp?id=219>) program például azt célozza, hogy a helyi könyvtárakban és közösségi központokban nyilvános hozzáférési pontok jöjjenek létre. Ennek érdekében vezeték nélküli hálózat kialakítását kezdték meg három tartományban, amit az egyes közösségi helyszínek ingyen vehetnek igénybe. A program Podlaskie tartományban indult útjára 2003 szeptemberében, ahol azóta a tartomány 118 könyvtárból már 117 csatlakozott a projekthez. Az Ikonka programot további 8 tartományban indították el, és a program indítása óta több ezer könyvtárban létesült hozzáférési pont. Két tartományban (Lubelskie és Lodzkie) pedig a közkönyvtárak 98 illetve 93 százalékában van ilyen jellegű hozzáférési lehetőség. Előkészületben van és 2004 végéig várhatóan megvalósításra kerül a program kiterjesztése egész Lengyelországra. A Ikonka program keretében létrehozott hozzáférési pontokon az ingyenes internethasználat mellett számítástechnikai képzéseken való részvételre is van lehetőség.

A széleskörű hozzáférés biztosítása érdekében továbbá a Lengyelország legnagyobb intézményhálózatával rendelkező postákat a tervek szerint 1-3 nyilvános, érintőképernyős internet-terminállal szerelik fel.

A széleskörű hozzáférés lehetőségét megcélzó programok mellett a lengyel kormányzat több, kifejezetten egy-egy speciális igényű csoport számára kidolgozott programot is útjára indított.

A kormány célkitűzései között szerepel például az információs kor vívmányainak elérhetővé tétele a különböző fogyatékkal élők számára a használatot lehetővé tevő alkalmazások és eszközök biztosításával. Ezek a programok egyben a munkaerőpiac kinyílását is eredményezhetik ezen csoportok tagjai számára.

A „**Computer for Homer**” elnevezésű program legfőbb célja, hogy a vakok és siketek olyan berendezések és eszközök birtokosaivá váljanak, amelyek lehetővé teszik számukra az otthonukban való munkát. A program keretében 2000-ben 246 ember részesülhetett a speciális eszközök használatát ismertető oktatásban, akiket 500 ezer PLN összegű felszereléssel is támogattak. További 1551 ember számára számítástechnikai eszközöket és programcsomagokat biztosítottak.

Az Esélyegyenlőségi Minisztérium 2000-ben „**Signpost**” néven indított programot szintén a fogyatékkal élők megsegítésére. A program részeként felső végtag hiányban szenvedő személyek számára biztosítottak olyan felszereléseket, amellyel használhatják a számítógépeket, csatlakozhatnak az internetre.

Tartalomfejlesztési programok

A lengyel kormányzat a hozzáférést és a használat elsajátítását segítő programok mellett nagy hangsúlyt fektet a lengyel nyelven elérhető internetes tartalmak állományának bővítésére is.

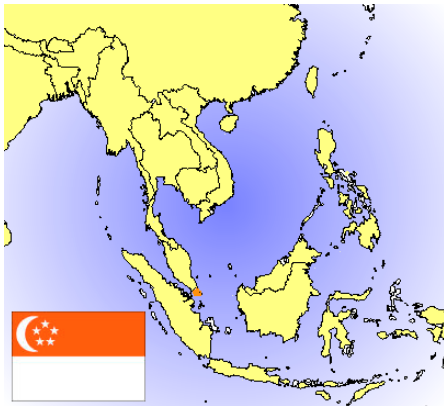
Ennek jegyében kiemelten foglalkoznak olyan programok támogatásával, amelyek Lengyelország számára előnyös információ és tartalom előállításával és fordításával foglalkoznak. Támogatják például a lengyel nyelvű internetes rádióadások, kulturális műsorok sugárzását. Támogatásban részesítik továbbá azokat a nyomtatott sajtótermékeket is amelyek kiemelten foglalkoznak internetes tartalomfejlesztéssel vagy interneten fellelhető információ bemutatásával.

A kormányzat legnagyobb szabású tartalomfejlesztést támogató programja a Lengyel Internetes Könyvtár (Polish Internet Library, PIL) létrehozása, amelyről 2002. december 21-én döntöttek. A www.pbi.edu.pl címen található, ingyenesen használható könyvtár több mint 9000 címszót tartalmaz: a közoktatásban szereplő összes könyv valamint a lengyel klasszikus irodalom hozzáférhető a portálon keresztül. Az újonnan megjelenő publikációk automatikusan bekerülnek a könyvtárba. A PIL katalógus tartalmaz akadémiai publikációkat, vakok számára készített dokumentumokat, zeneműveket, festményeket, fényképeket, tudományos- és oktatófilmeket.

A PIL létrehozásának egyik legfőbb célja a lengyel nyelvű tartalomállomány bővítése mellett, hogy egyenlő hozzáférést biztosítson a tudományos és más publikációkhoz a vidéki kisvárosok, falvak és városok lakóinak egyaránt.

A tartalomfejlesztés címszó alatt érdemes megvizsgálni az e- kormányzat kialakítására irányuló törekvéseket is. Ezzel kapcsolatban elmondható, hogy jelen állapotában a lengyelországi e-ügyintézésére kezdeményezések egyelőre az információs szolgáltatásra koncentrálnak: az állampolgárok a kormányhivatalok oldalain információt kaphatnak az irodák nyitvatartásáról, formai követelményekről, letölthetnek űrlapokat, de az elektronikus ügyintézés egységes elektronikus aláírási lehetőség hiányában még nem lehetséges. A lengyel kormány számára éppen ezért magas prioritású kérdés az elektronikus aláírás lehetőségének és jogi feltételeinek megteremtése. 2002 júliusában a Lengyel Gazdasági Minisztérium megfogalmazta az elektronikus névjegy használatáról és szabályozásáról szóló törvényt.

Szingapúr

A best practice elemzés talán egyik legérdekesebb országa Szingapúr, ez a Budapestnél alig nagyobb méretű, mindössze 650 négyzetkilométer kiterjedésű, Malajzia és Indonézia közt fekvő dél-kelet ázsiai szigetállam. Érdeklődésünk fókuszpontjába kerülésének két fő oka volt: egyrészt nagyon jó és követendő példát szolgáltat arra nézve, hogyan lehet az Információs Korban egy erőforrásokban szűkölködő országnak helyzetéből kitörve nagyon is sikeres pályát bejárni. A másik ok, amiért Szingapúrt e tanulmányba emeltük az volt, hogy ennek az országnak az általános gazdasági fejlettsége illetve azon belül is az infokommunikációs infrastruktúra színvonala lehetővé, illetve szükségessé is teszi, hogy a fizikai hozzáférés kérdésén túllépve a másodszintű digitális egyenlőtlenségekkel foglalkozzon, csökkentésére programokat dolgozzon ki – ami tényszerű példával igazolja a digitális egyenlőtlenség elméletek fejlődési vonalát.

Adottságok

Szingapúr kis kiterjedése és mindössze négymillió lakosa ellenére (amiből egymillió nem szingapúri állampolgár) multikulturális társadalom, négy, a mindennapi életben is használt (angol, kínai, maláj, tamil) nyelvvel. Erőforrásokban szegény -agrár jellegű tevékenység is mindössze területének 2 százalékán végezhető, és még az ivóvizet is nagyrészt importálja a környező államokból. Ez az első pillanatra nem túl szerencsésnek látszó adottság úgy tűnik, Szingapúrnak hosszú távon az előnyére vált, mivel nem volt más terület, erőforrás amibe investálni lehetett volna, csak az emberi tőke. Ezt a folyamatot erősítette fel az a felismerés, hogy Szingapúr képtelen felvenni a versenyt a szinte kiapadhatatlan emberi erőforrással rendelkező térségbeli államokkal szemben a hagyományos, olcsó és sok munkaerőt megkövetelő ipar és termelés területén. Az egyetlen kiutat ebből az állapotból a tudás alapú iparágak megteremtése, meghonosítása jelentette. Azt nem tudjuk, hogy az

ország 1965-ös függetlenné válása óta folyamatosan kormányzó adminisztráció ismerte-e fel helyesen a világgazdaság és a világ fejlődésének irányát, vagy az véletlenül egybeesett az ország számára egyetlen járható úttal, de mindenesetre a tapasztalat visszaigazolta a várakozásokat, így ma Szingapúr a GDP-t tekintve a világ 10 legeredményesebb országa közé tartozik, és az információs infrastruktúra kiépítettsége is csaknem 100 százalékos.

Állami szerepvállalás, szabályozórendszer

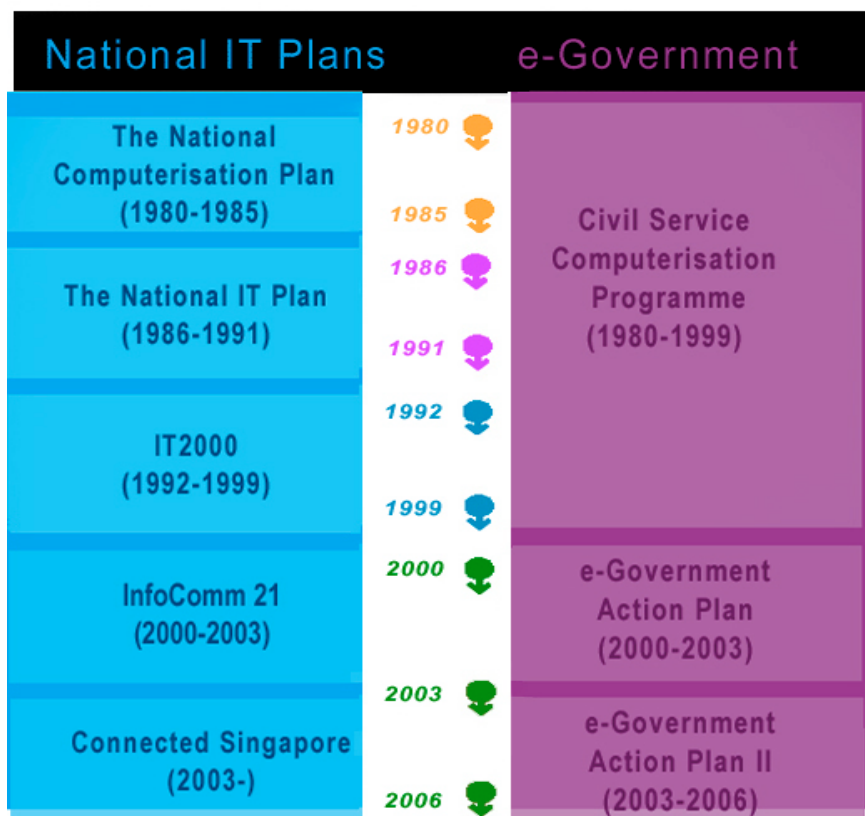
Szingapúr információs politikáját - csakúgy mint a többi területtel kapcsolatos politikáját is - az erős állami beavatkozás és kontroll jellemzi. Ez két oldalról is tettenérhető: az állam egyrészt piaci jelenlétével befolyásolja a szektor működését, másrészt különböző szabályozó hatóságokon keresztül is erős befolyással bír. (A teljes képhez az is hozzátartozik, hogy a gazdaságban a közvetlen állami befolyás meglehetősen nagy: a GDP mintegy 13 százalékát részben vagy egészben állami tulajdonú vállalatok adják.) Szingapúr az elsők között volt a világon, amikor 1992-ben **önálló szektorspecifikus** telekommunikációs szabályozó hatóságot hívott életre: a „Telecommunication Authority of Singapore”-t (TAS). 1999-ben szintén az elsők között volt, amikor reagálva a telekommunikációs és egyéb információs technológiák konvergenciájára a TAS és a „National Computer Board” (NCB) összevonásával létrehozta az „Info-Communications Development Authority of Singapore”-t (IDA). Az európai illetve a hazai tapasztalatokkal ellentétben ez az erős befolyással bíró hatóság nem hatalmas bürokráciát, párhuzamos feladatkört és alacsony hatékonyságot jelent, hanem olyan keretrendszert, ahol a hatóság egyrészt mint tényleges szabályozó jelenik meg, másrészt – az informatikai területnél maradva - egy minden szereplő számára mértékadó info-kommunikációs központot is jelent. Az egyes szektorok állami beavatkozást megtestesítő programjait nem közvetlenül a minisztériumok, hanem többek között az erre a célra is létrehozott hatóságok írják ki, hajtják végre, jelen esetben ez a hatóság maga az IDA.

Programok

Programokat több szinten is találunk: egyrészt léteznek **nemzeti keretprogramok**, amelyek makroszinten mutatnak utat, másrészt ezeken belül helyezkednek el a mezo- illetve mikroszinten ható **szektorspecifikus programok**. A programokat vizsgálva elmondható, hogy közöttük találunk a digitális egyenlőtlenség csökkentése érdekében közvetlenül és közvetetten ható programokat, és természetesen olyanokat is, melyeknek nem feladatuk erre a dimenzióra hatni. Ezek a programok sokszor átfedésben vannak egymással, így nem könnyű –de nem is célunk - egyértelműen megkülönböztethető skatulyába rakni őket. A tanulmány keretén belül maradva, most az épp aktuális nemzeti keretprogramról és a digitális egyenlőtlenség témakörrel közvetlen kapcsolatban álló programokról ejtünk szót. Azt

azonban el kell mondanunk, hogy a bemutatott programok csak a keretprogramba tartozó többi programmal együtt alkotnak kerek egészet. Erejük és hatékonyságuk éppen abban rejlik, hogy ezek nem egymástól elszigetelt ad-hoc jellegű programkezdemények, hanem az immár több évtizedes múltra visszatekintő építkezés, valamint a minden apró részletre kiterjedő tervezőmunka eredményeképpen programhálót alkotnak. A programok alkotta háló kihat a Wilson által alkotott „Gyémánt Modell”-ben¹⁴ felsorolt mind a négy területre, nevezetesen a üzleti élet, a kormányzat, a civil szféra, valamint az akadémia területére is. A nemzeti IT fejlesztési tervek egészen a 80-as évekig nyúlnak vissza, csakúgy, mint az első elektronikus kormányzás program kezdemények, és az időben előrehaladva az újabb és újabb programok mindig az előzőekre épültek, azok eredményeit hasznosították, magukba építették. A nemzeti keretprogramokat illetve az e-Government programokat időrendben mutatja a következő ábra:

37. ábra Szingapúr nemzeti IT és e-government programjai

forrás: IDA www.ida.gov.sg

Az IT-szektor és azon belül is az IDA programjainak fő célkitűzése, hogy Szingapúrt vezető info-kommunikációs központtá alakítsa, illetve az eddig elért eredményeket továbbfejlessze. Az IDA ezt a célt elsősorban az IT-ipar fejlesztésével kívánja elérni, de nem a hagyományos

¹⁴ **Wilson, Ernest J. III.** 2003. „Forms and Dynamics of Leadership for a Knowledge Society The Quad” <http://www.cidcm.umd.edu/wilson/leadership/quad2.pdf>

egydimenziós iparfejlesztésben gondolkodva, hanem egyfajta katalizátor szerepet játszva és utat mutatva a piaci szektornak különböző kapcsolódási pontokat kínálva fel, például a civil szféra irányába.

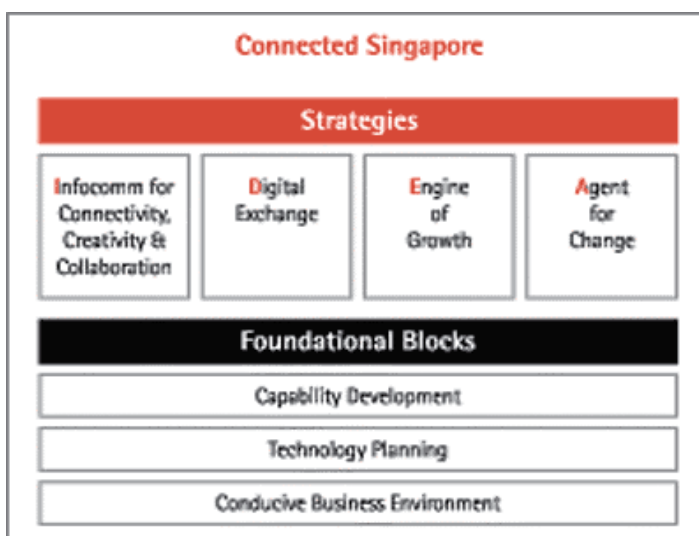
Connected Singapore

Az Infocomm 21 keretprogramra épülve, mintegy annak finomhangolásaként fogalmazták meg a Connected Singapore keretprogramot. Ez a 2003-tól meghirdetett program az ilyen típusú programoktól eltérően, az új erőforrások bevonása terén többek között a művészetekre mint kreatív újtó erőforrásra helyezi a hangsúlyt. Egyébként maga a szingapúri Informatikai Minisztérium is a hagyományos logikát átugorva a „Ministry of Information, Communications and The Arts” vagyis az Informatikai, Kommunikációs és Művészetek Minisztériuma nevet viseli (<http://www.mita.gov.sg/>). Magának az IDA-nak az Információs

Társadalomról alkotott képét a Connected Singapore fejezi ki a legjobban, ami ebben az olvasatban nem mást jelent, mint: „feltárni és szabadon engedni az erőforrásokat valamint megvalósítani az elképzeléseket az IT adta lehetőségeken keresztül”. A Connected Singapore kiemelt figyelmet szentel az egyéneken illetve szervezetekben és az üzleti világban rejlő potenciális lehetőségek ily módon való szabadon engedésének, hogy termelékenyebb, hatékonyabb megoldások, új ötletek szülessenek, amelyek során új értékek keletkeznek. Az IDA négy kulcsfontosságú stratégia mentén fogalmazza meg programjait a Connected Singapore megvalósítása érdekében. Bár az IDA magára vállalja ebben a folyamatban a főszervező szerepét, aki ösztönöz és próbál előremozdítani, az egyes programok sikere mégis inkább az IT ipar és a civil társadalom aktív részvételén múlik. Reményeik szerint ezek a programok segítenek megtalálni a közös hangot illetve platformot a gazdasági élet és az egyének közötti szorosabb együttműködéshez.

www.ida.gov.sg

Got to Be Connected

Szingapúr egyik alapvető célja az Információs Korban a potenciális digitális szakadékok áthidalása a lakosság különböző csoportjai között. Ezt a célt egy „e-inkluzív” társadalommá való fejlődés valósíthatja meg, ahol az egyének ún. „e-életmódot” élő, hozzáértő IT-felhasználók. Megfogalmazott cél továbbá, hogy minden szingapúri részesüljön az Új Gazdaság nyújtotta lehetőségekből és élvezze az e- életmódot, kortól, szociális helyzetétől, jövedelemtől, képességektől és nyelvi vagy etnikai hovatartozástól függetlenül.

E szépreményű terveket a következő stratégiák mentén gondolják megvalósítani:

- Növelik az info-kommunikációs írástudást a National Infocomm Technology Literacy Program keretében,
- Növelik az elérhetőség szintjét kifizethető kapcsolódási programok keretében és nyilvános internet-elérési pontok felállításával,
- E-kormányzati szolgáltatások és megbízható egyéb e-szolgáltatások kialakítása által ösztönzik az e-életmód kialakítását.

A Got to Be Connected program tulajdonképpen egy mezoszintű ernyőprogram, amely egybefogja a National Infocomm Technology Literacy Program, a NEU PC program és az e-Ambassador illetve a TrustSingapore programokat, ezzel egyszerre alapoktatást nyújt, megteremti a PC és internet-hozzáférés lehetőségét az alacsony jövedelmű családok részére, folyamatos támogatást ad az új felhasználóknak és elősegíti a bizalom kialakulását az online tranzakciók során. Ennek eredményeképpen 2006-ra az IDA az alacsony jövedelmű családok körében a PC-vel való ellátottság mutatóját 37 százalékról 45 százalékra akarja növelni.

e-Életmód & Marketing

Nagy nemzeti kampányok, mint például az e-Celebrations 2003 nevű állandó e-életmód kampány is segítenek felhívni a figyelmet az „e-életmód” előnyeire az élet minden területén, többek között a munkában és a szórakozásban is. Az e-Celebrations keretén belül havonta más és más programot állítanak össze: július a Biztonság és Bizalom Hónapja, augusztus és szeptember a Telekommunikáció, november a Q-busting és március a Digitális Szórakozás Hónapja. A különböző nemzeti programok segítségével igyekeznek minden szingapúrit felvértezni az infokommunikációval kapcsolatos alapvető tudással, információt nyújtanak a

technológia megfizethető módjáról, az elérhető eszközökről és szolgáltatásokról illetve a nyilvános kapcsolódási pontokról.

<http://www.ecelebrations.gov.sg/>

Connected Homes

A „Connected Homes” program célja egy olyan tesztkörnyezet létrehozása, ahol egyrészt az IT szektor különböző résztvevőinek (például üzleti, kormányzati) az integrált end-to-end megoldások fejlesztésére és bevetésére nyílik módja a szingapúri otthonokban, másrészt a programban részt vevők közvetlenül is megtapasztalhatják a „csatlakozott életmódot”.

A program két fő irányvonala a következő:

- „**Connecting the Home**”, mely során olyan hálózati megoldásokat fejlesztenek, amelyek az otthoni „intelligens” berendezéseket és kommunikációs eszközöket kapcsolják össze. Ennek eredményeképpen az otthonokban elérhető e-szolgáltatások sokasága jön létre.

- „**Connecting the Community**” célja olyan szolgáltatások kifejlesztése, amelyek a különböző szolgáltatók direkt összekapcsolását célozzák meg egymással és a társadalom többi tagjával, (például az egészségügyi szolgáltatók, az oktatási intézmények és egyéb civil illetve üzleti csoportok). A program szerint ez várhatóan azt fogja eredményezni, hogy közöttük direkt kapcsolatok jönnek létre és a közösség résztvevői közvetlenebbül hatnak egymásra, így a mostaninál egymáshoz „közelebb” fognak élni, dolgozni vagy akár játszani.

www.ida.gov.sg

NEU PC Program

A NEU (**n**ew and **u**sed) PC programot azzal a céllal hívták életre, hogy lehetőséget biztosítsanak az alacsony jövedelmű családok számára használt, felújított vagy akár új PC-hez való hozzájutásban. Míg az **új PC-hez rendkívül kedvezményes áron**, addig a **használt PC-hez ingyenesen** lehet hozzájutni a program keretén belül. A hasonló hazai illetve európai programokkal szemben itt már nem az általános PC-vel való ellátottsági mutató növelése a cél, hanem azoknak a csoportoknak a megsegítése, akik maguktól nem jutottak hozzá otthoni számítógéphez. Ennek megfelelően a programban részt vehet minden szingapúri, akinek havi jövedelme nem haladja meg az ötszáz dollárt, még nem rendelkezik PC-vel, és legalább egy személy a családból hajlandó részt venni a „National IT Literacy Program”-on. A program további érdekessége, hogy az

alacsony jövedelmű illetve hátrányos helyzetű emberekhez megpróbál „házhoz menni”, a PC-k iránti igényt nem csupán egy központi helyen lehet elintézni, hanem pl. a muszlim közösségek vagy a fogyatékkal élők különböző szerveinél is lehetőség van erre.

<http://www.ecelebrations.gov.sg/neupc.html>

National Infocomm Technology Literacy Program

A „National Infocomm Technology Literacy Program” (NITLP) egy nemzeti oktatási keretprogram aminek célkitűzése, hogy általános számítástechnikai és internet tudással ruhazza fel az abban részt vevőket, ezzel elősegítve a foglalkoztatás illetve az életminőség növelését. Az IDA és a Ministry of Manpower (MOM) közös oktatási programja a négy hivatalos (angol, kínai, maláj és tamil) nyelv mindegyikén egyaránt elérhető, valamint harminc különböző akkreditált oktatási központban tartanak képzéseket sziget-szerte. A program három év alatt (2001 június 1-től 2004 május 31-ig) összesen 350.000 szingapúri képzését teszi lehetővé. Az NITLP további célja az élethosszig tartó tanulás meghonosítása, a munkaerő fejlesztése, legyen szó akár munkahelyen akár otthon munkát végzőkről. A program kifejlesztésekor prioritást kapott az a célkitűzés, hogy a digitális írástudást csak alacsony szinten művelőket az info-kommunikációs eszközök és alkalmazások használatára egyaránt megtanítsa. Ennek megfelelően az oktatás szinte személyre szabott, alkalmazkodva a társadalom különböző tagjainak, csoportjainak igényeihez. Célcsoportját tekintve a program nyitott: a munkában állók, a munkanélküliek, az alacsonyan illetve magasan iskolázottak, az idősek és fiatalok egyaránt részt vehetnek.

<http://www.nitlp.com.sg/>

Singapore ONE

Az IDA, az [Agency for Science, Technology and Research \(A*STAR\)](#), az [Economic Development Board \(EDB\)](#), valamint a [Media Development Authority \(MDA\)](#) közös szélessávú internet-elérést biztosító, infrastruktúra-fejlesztő programja a Singapore ONE. Ez program csak áttételesen tartozik a digitális egyenlőtlenség csökkentő programok közé, de mégis érdemes pár szót ejteni róla, két okból is. Egyrészt a világon is egyedülálló, hogy valamely országban a szélessávú internet-szolgáltatás lefedettsége teljes körű legyen, viszont ezt Szingapúrnak az elmúlt években sikerült elérnie, az ország 99 százalékos broadband lefedettséggel rendelkezik. Mindezek ellenére a 2004 márciusi adatok szerint az otthoni szélessávú penetráció „csak” 35,9 százalékos. A másik ok amiért a szélessávú hálózat megteremtése szót érdemel, hogy a szélessávon elérhető szolgáltatások a megnövekedett adatmennyiség hatására nagyon más jellegűek mint a dial-up kapcsolattal elérhetőek, és ebből kifolyólag ezeknek az újonnan elérhető illetve kifejlesztett alkalmazásoknak a bemutatásával, tanításával a felhasználókkal vagy az éppen nem használókkal az internet újbóli felfedezését lehet elérni. Ennek a felismerésnek a jegyében született a Singapore ONE programhoz kapcsolódó FastTrack@School program is, amelynek keretén belül a tanárok és diákok egyaránt az interaktív multimédiás órákkal, projektekkel ismerkedhetnek meg. A FastTrack@School célja, hogy az iskoláknak mind a tanítás mind a tanulás terén egy kezdőlökést adjon a multimédiás tartalmakkal és alkalmazásokkal való kibővítésére.

<http://www.s-one.gov.sg/>

A best practice elemzés tanulságai

A best practice elemzés legfontosabb tanulsága, hogy a különböző penetrációs adatokkal rendelkező országokban alapvetően eltérnek az alkalmazott stratégiák és programok. Jól látszik, hogy azokban az országokban, ahol az internethasználat már széles körben elterjedt, egyre fontosabbá válnak a második szintű digitális megosztottság dimenzióit célzó programok. Ilyennek tekinthetők a szélessávú internetelérést segítő projektek, és a különböző speciális csoportoknak nyújtott számítógép- és internethasználat oktatására irányuló kezdeményezések.

A kelet-európai országokban továbbra is fontosak a használat elterjesztését célzó intézkedések, és különösen nagy szerephez jutnak a fizikai és anyagi hozzáférést segítő programok.

Általánosságban elmondható, hogy minden ország igen nagy hangsúlyt fektet az elektronikus kormányzati szolgáltatások kifejlesztésére. Az utóbbi időben a prioritások közé az elektronikus egészségügyi szolgáltatások is bekerültek.

Az alábbi táblázatokban az egyes országok programjainak hatókörét ábrázoltuk, vagyis azt, hogy a különböző projektek mely megosztottsági dimenzióban (a hozzáférés mely szintjén) fejtik ki hatásukat.

Németország	Schulen Ans Netz	Kids to the Maus Mission	Frauen ans Netz	Seniors in the Knowledge Society	BundOnline 2005	
Fizikai	×			×		
Anyagi	×			×		
Kognitív	×		×	×		
Attitűdinális, kulturális		×		×		
Tartalmi				×	×	×

Szlovákia	<i>Infovek</i>	<i>Mesto.sk</i>
Fizikai	×	
Anyagi	×	
Kognitív	×	
Attitűdinális, kulturális	×	
Tartalmi		×

Szlovénia	<i>e-school</i>	<i>e-village</i>	<i>e-government</i>
Fizikai	×		
Anyagi	×		
Kognitív	×	×	
Attitűdinális, kulturális	×	×	
Tartalmi		×	×

Csehország	Nemzeti számítástechnikai írásstudás Program
Fizikai	×
Anyagi	×
Kognitív	×
Attitűdinális, kulturális	×
Tartalmi	

Lengyelország	Intercl@ssroom	Telecenter	Ikonka	Computer for Homer	Signpost	Lengyel Internets Könyvtár
Fizikai	×	×	×	×	×	
Anyagi	×	×	×	×	×	
Kognitív	×	×	×			
Attitűdinális, kulturális	×	×				
Tartalmi						×

Szingapúr	<i>Got to be Connected</i>	<i>E-életmód</i>	<i>Connected Homes</i>	<i>Neu PC Program</i>	<i>NITLP</i>	<i>Singapore One</i>
Fizikai	×			×		×
Anyagi	×			×		
Kognitív	×				×	×
Attitűdinális, kulturális	×	×	×			
Tartalmi	×					×

Következtetések és javaslatok

Az adatok elemzése alapján azt mondhatjuk, hogy a magyarországi digitális egyenlőtlenségek szerkezete, mintázata az elmúlt egy év alatt nem változott jelentősen. Továbbra is hasonló dimenziók mentén alakulnak ki a különbségek az internethasználatban, mint tavaly.

A nemhasználók csoportjainak elemzése sem hozott számottevő újdonságot az előző évi eredményekhez képest; idén is az internethasználókhoz közelít a potenciális használók demográfiai mintázata, míg a stabil nem használók mutatói jelentősen eltérnek a másik két csoporttól. A legjelentősebb változás a tavalyi eredményekhez képest az, hogy az internettől való távolmaradás indokai között megnőtt a kognitív tényezők szerepe, miközben továbbra is fontosak maradtak a materiális okok. A stabil nem használók számára a kognitív, a potenciális használók számára pedig a materiális jellegű gátak mutatkoznak fontosabbnak.

Ezekből következik, hogy továbbra is fontos a kormányzati programok mindkét típusa: a materiális gátak leküzdéséhez szükséges hozzáférés-biztosító programok ('eszközbiztosító program') csakúgy, mint az elsősorban attitűdinális ellenállás legyőzésére szolgáló, az internethasználatot vonzóvá tevő programok.

A penetráció előrehaladtával egyre erősebben kirajzolódnak azok a társadalmi csoportok, amelyek lemaradása jelentős az internethasználat területén. Ezek az idősek, az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők és az alacsony jövedelműek. Javasoljuk speciális programok kidolgozását e rétegek bevonására az információs társadalomba, amit nem csak a digitális világból való kizáródásuk, hanem a társadalom egyéb szféráiban megfigyelt hátrányos helyzetük is indokol; az info-kommunikációs eszközök használata ugyanis megkönnyítené felzárkózásukat az élet más területein is.

A kognitív gátak számottevő szerepe az internethasználatból való távolmaradásban (melyet előző tanulmányunk is bizonyított) indokolja a vonzóvá tevő programokon túl a használathoz szükséges készségek és képességek fejlesztését (ehhez természetesen részletesen fel kell tárni ezen képességek, készségek mibenlétét és társadalmi eloszlását).

A nemhasználók bevonásán kívül a használók közötti (második szintű) egyenlőtlenségek csökkentése sem elhanyagolható feladat, különös tekintettel arra, hogy széles rétegek esetleges belépésével ezeknek a megosztottságoknak a további növekedése várható. Eredményeink alapján a szélessávú hozzáférés minőségi változást jelent, és a szükséges ismeretek, készségek elsajátítása kulcsfontosságú az internet hasznos használatához. Ezért

felhívjuk a figyelmet az infrastruktúra fejlesztésére és a digitális írástudást fejlesztő oktatóprogramok jelentőségére.

A best practice elemzések jól ábrázolják, hogy a második szintű egyenlőtlenségek csökkentése előtérbe kerül a penetráció növekedésével és a fejezet számos példát is nyújt olyan programokra, amelyek segíthetik az ilyen jellegű hazai programok kidolgozását.

Linkajánló

A vizsgált országokkal kapcsolatos honlapok

Németország

A Gazdasági és Munkaügyi Minisztérium honlapja: <http://www.bmwi-info2000.de/Navigation/Service/english.html> (Az akciótervek innen tölthetőek le)

Digitale Chancen Alapítvány: <http://www.digitale-chancen.de/>

Kutatások, Best practice-k: www.digitale-teilung.de

Szlovákia

Általános információk

www.eiu.com

<http://www.vlada.gov.sk/english/>

[www.helsinkikef.org/.../\\$FILE/Slovak%20Rep_Challenges%20and%20Implementation%20of%20KE.ppt](http://www.helsinkikef.org/.../$FILE/Slovak%20Rep_Challenges%20and%20Implementation%20of%20KE.ppt)

Infovek program

[www.helsinkikef.org/.../ECADocByUnid/27D4C1C21A87ED7D85256CBC00027949/\\$FILE/Slovakia_Infovek.ppt](http://www.helsinkikef.org/.../ECADocByUnid/27D4C1C21A87ED7D85256CBC00027949/$FILE/Slovakia_Infovek.ppt)

www.infovek.sk

Szlovénia

RIS <http://www.sisplet.org/engris/>

Ministry of Information Society <http://mid.gov.si/>

European ministerial conference EMCIS <http://emcis.gov.si/>

Entry portal for Slovenian state institutions <http://www.gov.si/>

E-government <http://e-gov.gov.si/e-uprava/>

Public Relations and Media Office <http://www.uvi.si/>

Statistical Office of the Republic of Slovenia <http://www.sigov.si/zrs/>

Csehország

Általános információk:

www.cdt.org/international/ceeaccess/

www.ifip.or.at/it_star/report_czech_republic.pdf

[www.helsinkikef.org/.../0/a87216857c6755b685256ce0006c95e6/\\$FILE/CZECH%20REP%20case%20study.ppt](http://www.helsinkikef.org/.../0/a87216857c6755b685256ce0006c95e6/$FILE/CZECH%20REP%20case%20study.ppt)

Kormányzati portál - www.vlada.cz

Nemzeti Digitális Írástudás Program

[www.helsinkikef.org/.../a87216857c6755b685256ce0006c95e6/\\$FILE/Czech%20Rep_Nat'l%20Literacy%20Program.doc](http://www.helsinkikef.org/.../a87216857c6755b685256ce0006c95e6/$FILE/Czech%20Rep_Nat'l%20Literacy%20Program.doc)

Lengyelország

Lengyel Infrastruktúra Térkép

http://www2.uerj.br/~lishep/lishep/sensitivemap/pags_html/continentes_links/europe/01-europe-poland.htm

Lengyel Internetes könyvtár <http://www.informatyzacja.gov.pl/scripts/detail.asp?id=231>

Ikonka - The Icon <http://www.informatyzacja.gov.pl/scripts/detail.asp?id=219>

Általános kormányzati szervek oldalai

http://europa.eu.int/ISPO/ida/jsps/dsp_showDocument.jsp?printerVersion=1&documentID=1235

Microsoft és Lengyel Kormány együttműködés

<http://www.microsoft.com/presspass/features/2000/aug00/08-28ica.asp>

Lengyelország E-kereskedelem <http://www.american.edu/initeb/rw9257a/commerce.htm>

Lengyel Informatikai Minisztérium <http://www.informatyzacja.gov.pl/>

E-Poland (magyarul) <http://www.ittk.hu/infinit/2003/1218/>

Lengyel telekommunikációs hálózat térképe

http://www2.uerj.br/~lishep/lishep/sensitivemap/pags_html/continentes_links/europe/01-europe-poland.htm

Szingapúr

Singapore e-Government – <http://www.egov.gov.sg/>

Info-Communications Development Authority of Singapore (IDA) - <http://www.ida.gov.sg/>

Ministry of Information, Communications and The Arts - <http://www.mita.gov.sg/>

Singapore Department of Statistics - <http://www.singstat.gov.sg/>

National Infocomm Competency Center - <http://www.nicc.org.sg/>

National University of Singapore - <http://www.nus.edu.sg/>

e-Celebrations - <http://www.ecelebrations.gov.sg/>

National Infocomm Technology Literacy Program - <http://www.nitlp.com.sg/>

Singapore ONE - <http://www.s-one.gov.sg/>

Statisztikák

Global Internet Statistics (by Language)

<http://www.glgreach.com/globstats/>

NUA

<http://www.nua.com>

International Telecommunication Union

<http://www.itu.org>

Eurobarometer

<http://www.europa.eu.int>

Nemzetközi szervezetek

European Survey of Information Society Projects and Actions

<http://europa.eu.int/ISPO/esis>

UNESCO

<http://www.unesco.org>

Non-profit szervezetek, alapítványok

Benton Foundation, Digital Divide Network:

<http://www.digitaldividenetwork.org/content/sections/index.cfm>

Bridges.Org

<http://www.bridges.org/>

The Markle Foundation:

<http://www.markle.org/>

TechSoup

<http://www.techsoup.org/>

Development Gateway

<http://www.developmentgateway.org/>

US, Digital Equity Network

<http://digitalequity.edreform.net/>

Digital Equity Toolkit

http://www.nici-mc2.org/de_toolkit/pages/print.htm

Digital Opportunity Task Force

<http://www.dotforce.org/>

Irodalomjegyzék

- Carvin, Andy.** 2000 „*More than just access. Fitting Literacy and Content into the Digital Divide*” (Több mint hozzáférés. Hogyan illeszkedik a digitális megosztottság koncepciójába az írástudás és a tartalom kérdése?) in Educational Review. November/December 2000. <http://www.educause.edu/ir/library/pdf/ERM0063.pdf> (megtekintve 2004-04-27)
- Cole, Jeffrey** 2003. *Information Society in the USA*. (Információs társadalom az USA-ban) Előadás a Magyar Szociológiai Társaság Konferenciáján 2003. november 27.
- Compaigne, Benjamin M.** 2001. „*Information Gaps: Myth or Reality?*” (Információs szakadék: mítosz vagy valóság?) in *The Digital Divide: Facing a Crisis or Creating a Myth*, ed. Benjamin M. Compaigne. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Davison, Elizabeth and Cotten, Sheila R.** 2003. „*Connection Discrepancies: Unmasking Further Layers of the Digital Divide.*” (Kapcsolat különbségei: a digitális megosztottság további rétegeinek feltárása) in *First Monday*, volume 8, number 3 (March 2003) http://www.firstmonday.dk/issues/issue8_3/davison/ (megtekintve 2004-04-27)
- DiMaggio, Paul, Hargittai Eszter** 2001. „*From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use As Penetration Increases*” (A digitális megosztottságtól a digitális egyenlőtlenségig) Working Paper Series # 15 Summer 2001 <http://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP15%20-%20DiMaggio%2BHargittai.pdf> (megtekintve 2004-04-27)
- DiMaggio, Paul and Hargittai, Eszter.** 2002. „*From the Digital Divide to Digital Inequality.*” Presentation at the annual meetings of the American Sociological Association in Chicago, August 2001.
- DiMaggio, Paul, Hargittai Eszter, Neuman, W. Russel and. Robinson, John P.** 2001. „*Social Implications of the Internet*” (Az internet társadalmi hatásai) in *Annual Reviews Sociology* 27: 307-336.
- DiMaggio, Paul, Hargittai, Eszter, Celeste, Coral and Shafer, Steven** 2004. „*From Unequal Access to Differentiated Use: A Literature Review and Agenda for Research on Digital Inequality*” (Az egyenlőtlen hozzáféréstől a használat különbözőségéig: Irodalmi áttekintés és kutatási terv a digitális egyenlőtlenségek kutatásához) In: *Social Inequality*. Edited by Kathryn Neckerman. New York: Russell Sage Foundation, 2004.
- eEurope2005 – an Information Society for all** (eEurope 2005 - Információs társadalom mindenkinek) http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf (megtekintve 2004-04-27)
- Eurobarometer** 1999, <http://www.europa.eu.int> (megtekintve 2004-04-27)
- Hargittai Eszter** (1999): *Weaving the Western Web: Explaining the Differences in Internet Connectivity Among OECD Countries*, (Az OECD országok között mutatkozó internethasználati különbségek magyarázata) *Telecommunications Policy*. 23 (10-11): 701-718
- Hargittai Eszter.** (2002) „*The Second-Level Digital Divide.*” (A második szintű digitális megosztottság) in *First Monday* volume 7, number 4 (2002 April) http://www.firstmonday.dk/issues/issue7_8/loosen/ (megtekintve 2004-04-27)
- Hargittai, Eszter.** 2003. *How Wide a Web: Inequalities in Access to Information Online*. (Milyen széles a Web?: Egyenlőtlenségek az információhoz való online hozzáférésben) Ph.D. Dissertation, Sociology Department, Princeton University.
- Horrigan, John és Rainey, Lee.** 2002. „*The Broadband Difference: How Online Americans' Behavior Changes with High-Speed Internet Connections at Home*”. (A szélessáv-különbség: hogyan változik az amerikai internetezők viselkedése az otthoni szélessávú internetkapcsolattal?) Washington, D. C.:Pew Internet and American Life

- Project. http://www.pewinternet.org/reports/pdfs/PIP_Broadband_Report.pdf (megtekintve 2004-04-27)
- Norris, Pippa.** (2001) *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. (Digitális megosztottság? Állampolgári elkötelezettség, információ-szegénység és internet a demokratikus társadalmakban) Cambridge University Press. New York, 2001
- NTIA.** 2002. A Nation Online. (Online nemzet) Washington, DC: US Department of Commerce <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/dn/anationonline2.pdf> (megtekintve 2004-04-27)
- NTIA:** Falling Through the Net, 2001, Washington, DC: US Department of Commerce. <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/fttn99/FTTN.pdf> (megtekintve 2004-04-27)
- Robinson, John P., DiMaggio, Paul and Hargittai Eszter** 2003: „*New Social Survey Perspectives On The Digital Divide*”. (Új felmérési szempontok a digitális megosztottsághoz) In: IT&SOCIETY, VOLUME 1, ISSUE 5, SUMMER 2003, PP. 1-22 <http://www.ITandSociety.org> (megtekintve: 2004-03-29)
- Rodríguez, Francisco & Ernest J. Wilson III.** (2000): „*Are Poor Countries Losing the Information Revolution?*”, (Elvesztik-e a szegény országok az információs forradalmat?) The World Bank infoDev Working Paper Series, May <http://www.infodev.org/library/WorkingPapers/wilsonrodriguez.doc> (megtekintve 2004-04-27)
- Schement, Jorge Reina.** 2003. „*Measuring What Jefferson Knew and DeTocqueville Saw: Libraries as Bridges across the Digital Divide*.” (Mérni azt, amit Jefferson tudott és DeTocqueville látott: Könyvtárak mint hidak a digitális szakadék fölött) IT&Society 1. <http://www.ITandSociety.org> (megtekintve: 2004-03-29)
- Selwyn, Neil.** 2002. „*Defining the 'Digital Divide': Developing a Theoretical Understanding of Inequalities in the Information Age*.” (A digitális megosztottság fogalmának meghatározása: kísérlet az információs kor egyenlőtlenségeinek elméleti megértésére) Cardiff School of Social Sciences Occasional Paper 49 <http://www.cf.ac.uk/socsi/ict/definingdigitaldivide.pdf> (megtekintve 2004-04-27)
- Sibis Pocketbook 2002-2003.** http://www.empirica.biz/sibis/files/Sibis_Pocketbook_updt.pdf (megtekintve 2004-04-27)
- Warschauer, Mark.** 2002. „*Reconceptualizing the Digital Divide*.” (A digitális megosztottság fogalmának újraértelmezése) in First Monday, volume 7, number 7 (2002 July)
- Wilson, Ernest J. III.** 1999. „*Closing the Digital Divide*.” (A digitális szakadék megszüntetése) Internet Policy Institute, Washington <http://internetpolicy.org/briefing/ErnestWilson0700.html#contents>
- Wilson, Ernest J. III.** 2003. „Forms and Dynamics of Leadership for a Knowledge Society The Quad” <http://www.cidcm.umd.edu/wilson/leadership/quad2.pdf>

Ábrajegyzék

<u>1. ábra Mobiltelefon használat elterjedtsége a 14 éves és annál idősebb magyar lakosság körében</u>	16
<u>2. ábra Számítógép- használat elterjedtsége a 14 éves és annál idősebb magyar lakosság körében</u>	18
<u>3. ábra Internethasználat elterjedtsége a 14 éves és annál idősebb magyar lakosság körében</u>	20
<u>4. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók - NEM</u>	23
<u>5. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók - ÉLETKOR</u>	23
<u>6. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – STÁTUSZ</u>	24
<u>7. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – ISKOLAI VÉGZETTSÉG</u>	24
<u>8. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – JÖVEDELEM</u>	25
<u>9. ábra Stabil nem használók vs. új vagy potenciális használók – LAKÓHELY</u>	25
<u>10. ábra Stabil nem használók vs. potenciális használók – MIÉRT NEM INTERNETEZIK?</u>	26
<u>11. ábra Kognitív és materiális okok megoszlása a különböző nem használó csoportokban, 2003</u>	27
<u>12. ábra Attitűdinális főkomponensek értékei az egyes „nem használó” csoportokban, 2003</u>	28
<u>13. ábra Az otthoni számítógép hiányát magyarázó kognitív és materiális okok megoszlásának időbeli változása, 2001-2003</u>	30
<u>14. ábra Az internetet nem használók indokainak időbeli változásai, 2001-2003</u>	31
<u>15. ábra Az internetet nem használók kognitív és materiális okainak megoszlása, 2001-2003</u>	32
<u>16. ábra Internettel kapcsolatos attitűdök az egyes csoportokban, 2003</u>	35
<u>17. ábra Mennyire fontosak az alábbiak az INFORMÁCIÓSZERZÉS szempontjából? 2003 1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos</u>	37
<u>18. ábra MENNYIRE FONTOSAK AZ ALÁBBIK SZÓRAKOZÁS SZEMPONTJÁBÓL? 2003 1-egyáltalán nem fontos, 5-nagyon fontos</u>	37
<u>19. ábra Attitűdinális főkomponensek értékei a kognitív-materiális csoportokban, 2003</u>	38
<u>20. ábra Online tevékenységek gyakorisága az internethasználók körében (%)</u>	39
<u>21. ábra A HHI egyes szintjein elhelyezkedők aránya (%)</u>	40
<u>22. ábra Hasznos Használat Index értékek az internethasználók körében</u>	42
<u>23. ábra Csatlakozás típusa az otthoni hozzáféréssel rendelkezők körében (% N=452)</u>	43
<u>24. ábra Honnan szokott internetezni? (az internethasználók százalékában - több válasz is lehetséges volt)</u>	44
<u>25. ábra A hozzáférés helye szerinti összevont megoszlás</u>	45
<u>26. ábra Az otthon internetezők a különböző társadalmi-demográfiai és internethasználati változók mentén</u>	46
<u>27. ábra Ellenőrzi-e munkáltatója munkahelyi internethasználatát? (munkahelyen internetezők százalékában)</u>	47
<u>28. ábra 100 lakosra jutó személyi számítógépek száma a vizsgált országokban (2002)</u>	50

<u>29. ábra 10 000 lakosra jutó internet-hostok száma a vizsgált országokban (2002)</u>	51
<u>30. ábra Internethasználók aránya a vizsgált országokban 2002-2003 (15 éves és annál idősebb népesség körében)</u>	52
<u>31. ábra A Digitális Hozzáférés Index értékei a vizsgált országokban 2002</u>	53
<u>32. ábra A Digital Divide Index és összetevőinek értékei az Európai Unió tagállamaiban és Kelet-Közép-Európában (átlagok) 2002-2003</u>	55
<u>33. ábra A Digital Divide Index értékei a vizsgált országokban, 2002-2003</u>	56
<u>34. ábra Az Infovek programban résztvevő oktatási intézmények Szlovákiában</u>	65
<u>35. ábra Szlovén e-school hálózat területi eloszlása</u>	71
<u>36. ábra Regionális oktatási központok Csehországban</u>	76
<u>37. ábra Szingapúr nemzeti IT és e-government programjai</u>	85

Táblázatok

<u>1. Táblázat A kognitív-materiális indokok megoszlásának változása 2002-2003 (az egyes cellákban a teljes minta százalékos arányai szerepelnek)</u>	32
<u>2. Táblázat A kognitív-materiális indokok megoszlásának a nemek tekintetében, 2003</u>	34
<u>3. Táblázat A kognitív-materiális indokok megoszlása az iskolai végzettség tekintetében, 2003</u>	34
<u>4. Táblázat A kognitív-materiális indokok megoszlása az életkor tekintetében, 2003</u>	34
<u>5. Táblázat A kognitív-materiális indokok megoszlása a településtípus tekintetében, 2003</u>	34
<u>6. Táblázat Internethasználók százalékos aránya a havi jövedelem függvényében (1000 SIT)</u>	69
<u>7. Táblázat Internethasználók százalékos aránya az iskolai végzettség függvényében (Source: SJM)</u>	69
<u>8. Táblázat Internethasználók aránya a foglalkozási kategóriák szerint</u>	70